СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БОЛОТІНА АННА ОЛЕКСІЇВНА

УДК 343.533:343.1.021.8(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Спеціальність 081 «Право»

Галузь знань 08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____/А. О. Болотіна /

Науковий керівник -

Клочко Альона Миколаївна, доктор юридичних наук, професор

Суми

2023

АНОТАЦІЯ

Болотіна А. О. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні. *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». – Сумський національний аграрний університет, Суми, 2023.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням, присвяченим вивченню інституту кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності, особливостям правових засад і визначенню напрямків посилення охорони об'єктів прав інтелектуальної власності, аналізуванню механізмів судового захисту інтересів суб'єктів прав інтелектуальної власності та вдосконаленню кримінального законодавства у цій сфері.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням проблеми кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності в Україні, в якому, з урахуванням наукових здобутків вітчизняних і зарубіжних учених розкрито сутність та особливості інституту кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності в процесі реалізації судової реформи, її поточних результатів та найближчих перспектив, а також трансформацій, обумовлених посиленням євроінтеграційних процесів, розвитку цифрових технологій та дії правового режиму воєнного стану.

На підставі проведеного дослідження здійснене узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо місця інтелектуальної власності в системі правових цінностей. Сформовано позицію про те, що сфера інтелектуальної власності належить до цінних об'єктів кримінально-правової охорони, якому, проте, в чинному КК України не приділено достатньо уваги, оскільки кримінально-правові норми щодо захисту прав інтелектуальної власності не систематизовані, а розміщені в різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України

(далі – КК України), зокрема, в Розділі V КК України «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина», а також в Розділі VII КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності». Крім того, законодавець не врахував тенденції цифровізації всіх сфер життєдіяльності суспільства та розвитку цифрових технологій з елементами штучного інтелекту, здатного самостійно згенерувати наукову працю, що теоретично теж може належати до об'єктів прав інтелектуальної власності.

Досліджено досвід зарубіжних держав відносно стану кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності та встановлено, що для багатьох держав європейського простору характерним є виокремлення самостійного розділу у кримінальному законі (Іспанія), або наявність окремого кодексу інтелектуальної власності (Франція). Кримінальний кодекс Королівства Бельгія (1867) містить Розділ VIII «Правопорушення в сфері промисловості, торгівлі та публічних аукціонах», у якому розміщена ст. 309, що захищає комерційну таємницю. Кримінальний кодекс Республіки Хорватія (1997) містить Розділ 17 «Кримінальні правопорушення проти власноті», у якому розміщені ст. 229-232, що встановлюють відповідальність за порушення авторських прав, прав артистів-виконавців, незаконне використання авторського твору або художнього виконання, порушення прав виробників аудіо-, відеозаписів та прав, пов'язаних з радіомовленням, порушення патентних прав. Зазначений аналіз кримінального законодавства держав ЄС свідчить про те, що у більшості з них або існують самостійні розділи (підрозділи) у кримінальних кодексах, або кримінально-правовій охороні прав інтелектуальної власності присвячено розділи нормативно-правових актів про захист інтелектуальної власності. Зокрема, Закон Польщі про авторське право від 4 лютого 1994 р. «Про авторське право та суміжні права» містить Розділ 14. Кримінальна відповідальність (ст. 115-123).

Специфіка інтелектуальної власності як об'єкта полягає в тому, що в умовах посилення євроінтеграційних процесів в Україні особливої цінності набувають результати інтелектуальної праці людини, що з одного боку, є джерелом прибутку,

а з іншого цінним ресурсом для створення конкурентоспроможної економіки на виконання Копенгагенських критеріїв для набуття повноцінного членства України в Європейському Союзі. Акцентовано на тому, що інтелектуальна власність є важливим інструментом для досягнення Цілей сталого розвитку, зокрема, Цілі 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура».

Проведене аналізування національного законодавства дозволило встановити тенденції до поступових, проте логічних трансформацій у системі правової охорони сфери інтелектуальної власності, що відображені в положеннях Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20.03.2023 р. № 2974-IX, згідно з яким було внесено зміни до низки нормативно-правових актів щодо забезпечення охорони прав інтелектуальної власності. Зокрема, до Цивільного кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Закону України «Про авторське право та суміжні права» та деяких інших. Водночас стан правової охорони сфери інтелектуальної власності в Україні залишається незадовільним, про що свідчать вибіркові статистичні показники зареєстрованих кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, значна кількість підробок, відсутність дієвих механізмів захисту та реалізації інноваційної продукції, контрафактної продукції низької якості, що, зокрема, в умовах дії правового режиму воєнного стану потрапляє в Україну під виглядом гуманітарної допомоги. З огляду на це наголошено, що саме кримінально-правова охорона сфери інтелектуальної власності та ефективний судовий захист відповідних прав інтелектуальної власності дозволять реалізувати превентивну функцію держави щодо вчинення відповідних правопорушень і сприятимуть досягненню встановлених Європейською Радою Копенгагенських критеріїв (Данія, 1993) у частині дієвої ринкової економіки, конкурентоспроможної на ринку Європейського Союзу.

Здійснений аналіз даних вибіркових статистичних показників звітів

правоохоронних органів за період із 2015 до 2022 року щодо вчинення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності в Україні для виявлення окремих тенденцій їх прогнозування та розробки практичних рекомендацій, проаналізована судова практика кримінальних проваджень у спорах із питань інтелектуальної власності.

У дисертаційному досліджені встановлено, що дії законодавця в напрямку кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності характеризуються певною непослідовністю щодо криміналізації відповідних діянь. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 15.12.2021 № 1965-IX мав наслідком декриміналізацію ст. 216 КК України. Проте ч. 2. ст. 1 Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав» оптимізовано зміст ст 176 КК України. Зокрема, об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення набула нових проявів («кардшейрінг» та «камкордінг»), а також як спосіб «фінансування» діянь порушення авторського права та суміжних прав.

Акцентовано на необхідності приведення у відповідність, зокрема уніфікації та стандартизації окремих дефініцій кримінально-правових норм щодо захисту прав інтелектуальної власності, застосовуваних у чинному КК України. Наголошено, що в чинній редакції ст. 177 КК України використано термін «топографія інтегральної мікросхеми», який натомість замінено терміном «компонування напівпровідникових виробів» у відповідних положеннях ст. 420 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Таким чином, запропоновано в статті 177 КК України замінити термін «топографія інтегральної мікросхеми» на термін «напівпровідникові вироби» для узгодження відповідної термінології КК України та ЦК України, оскільки відповідно до п. 1 ч. 1 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів» від 19.09.2019 № 111-IX абц.

9 ч. 1. ст. 420 ЦК України було викладено в такій редакції: «компонування напівпровідникових виробів».

Обґрунтовано, що в ст. 231 та 232 КК України комерційна й банківська таємниці не є тотожними поняттями, хоча є предметами зазначених кримінальних правопорушень, що фактично охоплюються різними видами суспільних відносин. Суспільні відносини, що їх утворюють, є абсолютно різними. Комерційна таємниця відповідно до абз. 12 ч. 1 ст. 420 ЦК України є об'єктом права інтелектуальної власності, а поняття банківської таємниці за своєю суттю охоплює значно ширше коло відомостей, ніж комерційна таємниця. Тому запропоновано виділити зі ст. 231 КК України дві самостійні кримінально-правові норми: «Незаконне збирання з метою використання та використання відомостей, що становлять комерційну таємницю» та «Незаконне збирання з метою використання та використання відомостей, що становлять банківську таємницю». Також запропоновано виділити зі ст. 232 КК України дві самостійні кримінально правові норми: «Розголошення комерційної таємниці» та «Розголошення банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках».

Аргументовано доцільність виділення в Особливій частині КК України самостійного Розділу VII-1 КК України «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності» та запропоновано його структуру, що складається з таких кримінально-правових норм: ст. 176 (ст. 233^1) «Порушення авторського права та суміжних прав»; ст. 177 (ст. 233^2) «Порушення прав на винахід», корисну модель, промисловий зразок, *напівпровідникові вироби*, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію»; ст. 229 (ст. 233^3) «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару»; 231 (ст. 233^4) «Незаконне збирання з метою використання та використання відомостей, що становлять комерційну таємницю»; ст. 232 (ст. 233^5) «Розголошення комерційної таємниці». Відповідні пропозиції також можуть бути відображені в проєкті нового КК України в контексті реформування кримінального законодавства, що перебуває на етапі доопрацювання відповідною робочою групою з питань розвитку кримінального права.

Установлено, що новостворений Вищий суд з питань інтелектуальної власності так і не розпочав свою практичну діяльність через допущені під час його утворення помилки та правові колізії, що значно сповільнює розвиток механізмів судового захисту суб'єктів прав інтелектуальної власності.

Висловлено пропозицію щодо доцільності ухвалення Закону України «Про комерційну таємницю» для правового забезпечення захисту законних інтересів суб'єктів прав інтелектуальної власності та створення сприятливих умов для розвитку сфери інтелектуальної власності України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що пропозиції та висновки, сформульовані в дисертації, можуть бути використані в науково-дослідній роботі для проведення подальших наукових досліджень охорони сфери інтелектуальної власності; правотворчості – для вдосконалення системи кримінально-правових норм (зокрема, в контексті розроблення проєкту нового КК України), безпосередньо для розроблення проєктів законів, проєктів внесення змін до чинних нормативно-правових актів; правозастосуванні – у діяльності судів, адвокатів; освітньому процесі під час викладання дисциплін кримінально-правового циклу, підготовки підручників, навчальних посібників, коментарів кримінального законодавства України. Положення дисертації можуть застосовуватися під час викладання курсів «Кримінальне право України», «Судові системи та порівняльне судове право», «Порівняльне кримінальне право», «Право інтелектуальної власності».

Ключові слова: інтелектуальна власність, кримінально-правова охорона, кримінальне правопорушення проти інтелектуальної власності, сталий розвиток, судова реформа, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, судовий захист, реформування кримінального законодавства, об'єкти інтелектуальної власності, суб'єкти інтелектуальної власності, право на справедливий суд, штучний інтелект.

ABSTRACT

Bolotina A. O. Criminal protection of intellectual property rights in the context of judicial reform in Ukraine.

Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the speciaty 081 «Law» in the field of knowledge 08 «Law». – Sumy National Agrarian University, Sumy, 2023.

The dissertation is a comprehensive scientific research dedicated to the study of the institute of criminal legal protection of the field of intellectual property, the peculiarities of the legal framework and the determination of directions for strengthening the protection of objects of intellectual property rights, the analysis of the mechanisms of judicial protection of the interests of the subjects of intellectual property rights, and the improvement of criminal legislation in this field.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the dissertation is the first comprehensive study of the problem of criminal-legal protection of intellectual property in Ukraine, in which, taking into account the scientific achievements of domestic and foreign scientists, the essence and features of the institute of criminal-legal protection of intellectual property are revealed property in the process of implementing the judicial reform, its current results and nearest prospects, as well as transformations due to the strengthening of European integration processes, the development of digital technologies and the action of legal regime of the martial law.

Based on the conducted research, a generalization of domestic and foreign experience regarding the place of intellectual property in the system of legal values was carried out. The position has been formed that the field of intellectual property belongs to the valuable objects of criminal law protection, which, however, is not given enough attention in the current Criminal Code of Ukraine, since the criminal law norms as to the protection of intellectual property rights are not systematized, but are placed in different sections of the Special part of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – the CC of Ukraine), in particular, in Chapter V of the CC of Ukraine «Criminal offenses against electoral, labor and other personal rights and freedoms of a person and citizen», as well as in Chapter VII of the CC of Ukraine «Criminal offenses in the field of economic activity». In addition, the legislator did not consider the trends of digitization of all spheres of life in society and the development of digital technologies with elements of

artificial intelligence, which is capable of independently generating scientific work, which theoretically can be the object of intellectual property rights.

The experience of foreign countries regarding the state of criminal law protection of intellectual property was studied and it was established that for many European countries the separation of an independent section in the criminal law (Spain) or the presence of a separate code of intellectual property (France) is characteristic. The Criminal Code of the Kingdom of Belgium (1867) contains Chapter VIII «Offences in the field of industry, trade and public auctions», which includes Art. 309, which protects commercial secrets. The Criminal Code of the Republic of Croatia (1997) contains Chapter 17 «Criminal Offenses Against Property», which includes Art. 229-232, which establish liability for infringement of copyrights, rights of performing artists, illegal use of an author's work or artistic performance, infringement of the rights of producers of audio and video recordings and rights related to radio broadcasting, infringement of patent rights. The mentioned analysis of the criminal legislation of the EU states shows that in most of them there are either independent sections (subsections) in the criminal codes, or sections of regulatory legal acts on the protection of intellectual property are devoted to the criminal protection of intellectual property rights. In particular, the Polish Copyright Law of February 4, 1994 «On Copyright and Related Rights» contains Chapter 14. Criminal liability (Articles 115-123).

The specificity of intellectual property as an object is due to the fact that in the conditions of the strengthening of European integration processes in Ukraine, the results of intellectual labor of a person acquire special value, which, on the one hand, is a source of profit, and on the other, a valuable resource for creating a competitive economy in order to fulfill the Copenhagen criteria for acquiring full membership of Ukraine in the European Union. It was emphasized that intellectual property is an important tool for achieving the Sustainable Development Goals, in particular - Goal 9 Industry, «Innovation and Infrastructure».

The analysis of the national legislation made it possible to establish trends towards gradual, but logical transformations in the system of legal protection of the intellectual property sphere, which were reflected in the provisions of the Law of Ukraine «On

Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Strengthening the Protection of Intellectual Property Rights» dated March 20, 2023 No. 2974-IX, according to which amendments were made to a number of normative legal acts regarding the protection of intellectual property rights. In particular, to the Civil Code of Ukraine, the Economic Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Protection of Rights to Industrial Designs», the Law of Ukraine «On the Protection of Rights to Marks for Goods and Services», the Law of Ukraine «On Copyright and Related rights» and some others.

At the same time, the state of legal protection of intellectual property in Ukraine remains unsatisfactory, as evidenced by selective statistical indicators of registered criminal offenses against intellectual property rights, a significant number of counterfeits, the lack of effective mechanisms for the protection and sale of innovative products, low-quality counterfeit products, which, in particular under the conditions of the legal regime of martial law enters Ukraine under the guise of humanitarian aid.

In this regard, it is emphasized that it is the criminal protection of intellectual property and the effective judicial protection of the relevant intellectual property rights that will form and enable the implementation of the preventive function of the state regarding the commission of relevant offenses and contribute to the achievement of the Copenhagen criteria established by the European Council (Denmark, 1993) in terms of effective market economy, competitive on the market of the European Union.

An analysis of the data of selective statistical indicators of the reports of law enforcement agencies for the period from 2015 to 2022 regarding the commission of criminal offenses in the field of intellectual property in Ukraine was carried out in order to identify specific trends in their forecasting and the development of practical recommendations, and the judicial practice of criminal proceedings on intellectual property disputes was analyzed.

In the dissertation, it was established that the legislator’s actions in the direction of criminal protection of the sphere of intellectual property are characterized by a certain inconsistency regarding the criminalization of the relevant acts. The Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Cancellation of

Control Marking of Copies of Audiovisual Works, Phonograms, Videograms, Computer Programs, Databases» dated 12.15.2021 No. 1965-IX resulted in the decriminalization of Art. 216 of the CC of Ukraine. However, Part 2. Art. 1 of the Law of Ukraine «On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Criminal Code of Ukraine on Liability for Violation of Copyright and (or) Related Rights» optimized the content of Article 176 of the CC of Ukraine. In particular, the objective side of this criminal offense acquired new manifestations («cardsharing» and «camcording»), as well as in the way of «financing» acts of violation of copyright and related rights.

Emphasis is placed on the need to align, in particular, the unification and standardization of individual definitions of criminal law norms regarding the protection of intellectual property rights, applied in the current CC of Ukraine. It is emphasized that in the current version of Art. 177 of the CC of Ukraine used the term «topography of an integrated microcircuit», which was instead replaced by the term «composition of semiconductor products» in the relevant provisions of Art. 420 of the Civil Code of Ukraine. Thus, it is proposed in Article 177 of the CC of Ukraine to replace the term «topography of an integrated microcircuit» with the term «semiconductor products» for the purpose of harmonizing the relevant terminology of the CC of Ukraine and the Civil Code of Ukraine, since in accordance with the paragraph 1 o. 1 of the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative of acts of Ukraine on improving the protection of rights to the composition of semiconductor products» dated of the 19th of September, 2019 No. 111-IX, paragraph 9 p. 1. Art. 420 of the Civil Code of Ukraine was set out in the following wording «composition of semiconductor products».

It is substantiated that in Art. 231 and 232 of the CC of Ukraine, commercial and bank secrecy are not identical concepts, although the objects of the specified criminal offenses are covered by different types of social relations. The social relations they form are completely different. Commercial secret in accordance with paragraph 12 p. 1 Art. 420 of the Civil Code of Ukraine is the object of intellectual property law, and the concept of banking secrecy by its nature covers a much wider range of information than commercial secrecy. Therefore, it is proposed to allocate from Art. 231 of the CC of Ukraine into two independent criminal legal norms: «Illegal collection for use and use of

information constituting a commercial secret» and «Illegal collection for use and use of information constituting a banking secret». It is also proposed to allocate from Art. 232 of the CC of Ukraine two independent criminal law norms: «Disclosure of commercial secrets» and «Disclosure of bank secrets or professional secrets in capital markets and organized commodity markets».

The expediency of the selection an independent section of Chapter VII-1 of the CC of Ukraine «Criminal Offenses Against Intellectual Property Rights» in the Special Part of the CC of Ukraine is argued and its structure is developed, consisting of the following criminal law norms: Art. 176 ((ст. 233^1) «Breach of copyright and related rights»; Art. 177 (Article (ст. 233^2) «Infringement of rights to an invention», utility model, industrial design, semiconductor products, plant variety, rationalization proposal»; Art. 229 (Article (ст. 233^4) «Illegal use of a mark for goods and services, brand name, qualified indication of the origin of goods»; 231 (art. (ст. 233^4) «Illegal collection for the purpose of use and use of information constituting a commercial secret»; Art. 232 (Article (ст. 233^5) «Disclosure of commercial secrets». Relevant proposals may also be reflected in the draft of the new CC of Ukraine in the context of reforming the criminal legislation, which is being finalized by the relevant working group on the development of criminal law.

It has been established that the newly created Supreme Court on Intellectual Property Issues has never started its practical activities due to mistakes and legal conflicts committed during its creation, which significantly slows down the development of mechanisms for judicial protection of subjects of intellectual property rights.

A proposal was made regarding the expediency of developing and adopting the Law of Ukraine «On Commercial Secrets» for the legal protection of the interests of the protection of the legitimate interests of subjects of intellectual property rights, and the creation of favorable languages for the development of the sphere of intellectual property of Ukraine.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that the proposals and conclusions formulated in the dissertation can be used in research work – for conducting further scientific research in the field of intellectual property protection; law-making – to improve the system of criminal legal norms (in particular, in the context of

the development of the project of the new CC of Ukraine), directly for the development of draft laws, drafts of amendments to current legal acts; law enforcement – in the activities of courts, lawyers; the educational process during the teaching of the disciplines of the criminal law cycle, the preparation of textbooks, study guides, and commentaries on the criminal legislation of Ukraine. The provisions of the dissertation can be used when teaching the courses «Criminal Law of Ukraine», «Judicial Systems and Comparative Judicial Law», «Comparative Criminal Law», «Intellectual Property Law».

Key words: intellectual property, criminal law protection, criminal offense against intellectual property, sustainable development, judicial reform, Supreme Court on Intellectual Property, judicial protection, criminal legislation reform, objects of intellectual property, subjects of intellectual property, right for the fair trial, artificial intelligence.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Клочко А. М., Болотіна А. О. Кримінальні правопорушення у сфері захисту прав інтелектуальної власності в умовах реформування судової системи України. *Приватне та публічне право*. 2021. № 2. С. 72–77. DOI: https://doi.org/10.32845/2663-56 66. 2021.2.13 *(здобувачка провела диференціацію кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності, зокрема, між злочинами та кримінальними проступками; надала оцінку процесам реформування судової системи України та актуальності утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності; проаналізовані дефініції «кримінальне правопорушення проти інтелектуальної власності» та виділила його компоненти»; систематизувала кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності в чинному КК Україні та акцентувала на ключових недоліках кримінально-правової охорони зазначеного виду суспільних відносин).*

2. Mykola Kurylo, Alyona Klochko, Nataliia Volchenko, Nataliia Klietsova and Anna Bolotina. The use of biometric technologies for bank transaction security management against the background of the international experience: Evidence from

Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2021. № 16 (2). P. 47–58. DOI: 10.21511/bbs. 16(2).2021.05 (наукометрична база даних Scopus) *(здобувачка аргументувала, що зарубіжний досвід моделювання кримінально-правових норм може бути використаний законодавцем на національному рівні для вирішення дискусійних питань щодо притягнення до відповідальності осіб у частині охорони прав їх інтелектуальної власності, якщо певні винаходи із застосуванням біометричних технологій сприяють ідентифікації особи).*

3. Курило О. М., Болотіна (Дігтяр) А. О. Теоретико-концептуальні проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 92–96. DOI: https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.1.19 *(здобувачка обґрунтувала позицію, що в ст. 231 та 232 КК України комерційна й банківська таємниці не є тотожними поняттями навіть з урахуванням того, що є предметами вище зазначених кримінальних правопорушень. Тому й об'єкти відповідних діянь (суспільні відносини, що їх утворюють) є абсолютно різними й не можуть охоплюватися єдиною кримінально-правовою нормою, оскільки це є* некоректним із погляду конструкції самих кримінально-правових норм);

4. Болотіна (Дігтяр) А. О. Кримінально-правова охорона права інтелектуальної власності на лікарські засоби: проблеми судового захисту. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 6. С. 36–45. DOI: https://doi.org/10.33731/62019.188329.

5. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Розмежування банківської та комерційної таємниці як об'єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності. *Форум права*. 2018. № 5. С. 50–58. DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.25279366 *(здобувачка проаналізовала перспективи вирішення проблеми кримінально-правової охорони банківської й комерційної таємниці, провела дискусію щодо предметів та об'єктів кримінально-правових норм, передбачених ст. 231 і 232 КК України; встановила, що комерційна таємниця є об'єктом права інтелектуальної власності, а поняття банківської таємниці за своєю суттю охоплює значно ширше коло відомостей, ніж комерційна*

таємниця; уточнила, які види відомостей належать до банківської, а які – до комерційної таємниці; висловила пропозицію щодо необхідності розроблення та прийняття в Україні нормативно-правового акта щодо охорони комерційної таємниці).

6. Дігтяр А. О. Актуальні проблеми адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 6. С. 196–198. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/58.pdf.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Клочко А. М., Болотіна А. О. Перспективи вирішення проблем кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті міжнародних зобов'язань України. *Збірник наукових статей молодих учених, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету*. Суми, 2020. С. 87–90 *(здобувачка акцентовала на необхідності приведення у відповідність окремих дефініцій кримінально-правових норм щодо захисту прав інтелектуальної власності, застосованих у чинному КК України. Зокрема, мова йде про ст. 177 КК України, в якій використано термін «топографія інтегральної мікросхеми», який натомість замінено терміном «компонування напівпровідникових виробів» у відповідних положеннях ст. 420 ЦК України).*

2. Дігтяр А. О. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності у діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Охорона та захист інтелектуальної власності в інноваційній діяльності в умовах євроінтеграційних процесів»* (м. Київ, 21 березня 2019 р.). Київ, 2019. С. 45–48.

3. Dihtiar A. O. Criminal Law Protection of the rights of intellectual property in the activities of The High Court of Intellectual Property. International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage». Arad. Romania. 25–26 January, 2019. P. 456–458.

4. Dihtiar A. O. Resolving the problem of criminal and legal protection of the rights of intellectual property in the activities of The High Court of Intellectual Property. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення*: матеріали міжнародно-практичної конференції (м. Дніпро, 29–30 березня 2019р.). Дніпро, 2019. С. 139–142.

5. Болотіна (Дігтяр) А. О. Теоретико-концептуальні основи кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні. *Порушення прав у сфері інтелектуальної власності як підстава адміністративної, кримінальної та цивільної відповідальності* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 10 груд. 2019 року). Київ, 2020. С. 18–22.

6. Болотіна (Дігтяр) А. О. Поняття та зміст кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності. *Матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента* (м. Суми, 16-20 листопада 2020 року). Суми, 2020. С. 491.

7. Болотіна (Дігтяр) А. О. Запобігання кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності в Україні. *Актуальні проблеми кримінальної юстиції та підготовки правоохоронців:* матеріали науково-практичного семінару (м. Одеса, 6 листопада 2020 року). Одеса. 2020. С. 43–47.

8. Болотіна А. О. Зростання рівня кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності в умовах пандемії. *IV Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум :* матеріали форуму (м. Київ, 20–21 травня 2021 р.). Тернопіль: Вид–во «Вектор», 2021. С. 257–259.

9. Болотіна А. О. Протидія кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності: сучасні виклики в умовах пандемії. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри :* матеріали 4-ї Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 23 квітня 2021 р.). Суми, 2021. С. 69.

10. Болотіна А. О. Реформаторські напрямки удосконалення кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. *Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів СНАУ* (26–29 квітня 2022 р.). Суми, 2022. –327 с. С. 247.

11. Болотіна А. О. Особливості кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (м Запоріжжя 24–25 червня 2022 р.), Запоріжжя, 2022. С. 73–76.

12. Болотіна А. О. Тенденції забезпечення кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів і аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента* (м. Суми, 14–18 листопада 2022 р.). Суми, 2022. С. 359.

Свідоцтва про реєстрацію авторського права на твори, в яких опубліковані результати дисертації:

1. Свідоцтво на наукову статтю «Кримінальні правопорушення у сфері захисту прав інтелектуальної власності в умовах реформування судової системи України». *Літературний письмовий твір наукового характеру / А. М. Клочко, А. О. Болотіна.* Свідоцтво № 108190; зареєстр. 23.09.2021.

2. Свідоцтво на наукову статтю «Теоретико-концептуальні проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні». *Літературний письмовий твір наукового характеру / О.М. Курило, А. О. Болотіна.* Свідоцтво №102458; зареєстр. 10.02.2021.

3. Свідоцтво на наукову статтю «Кримінально-правова охорона права інтелектуальної власності на лікарські засоби: проблеми судового захисту». *Літературний письмовий твір наукового характеру / А. О. Болотіна*. Свідоцтво № 96149; зареєстр. 18.02.2020.

4. Свідоцтво на наукову статтю «Актуальні проблеми адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності». *Літературний письмовий твір наукового характеру / А. О. Дігтяр*. Свідоцтво № 89130; зареєстр. 30.05.2019.

5. Свідоцтво на наукову статтю «Розмежування банківської та комерційної таємниці як об’єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права

інтелектуальної власності». *Літературний письмовий твір наукового характеру / А. М. Клочко, А. О. Дігтяр.* Свідоцтво № 89128; зареєстр. 30.05.2019.

Наукові праці в наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Oleksandr M. Kostenko, Rasim Sh Babanly, Alyona M. Klochko, Mykola I. Lohvynenko, Anna O. Bolotina, Viktoriia V. Kuriava. To the Issue of Criminal and Legal Protection the Right of Intellectual Property on Medicines on Ukraine. *International Journal of Management (IJM)*. Tamil Nadu (India). 2020. 11 (6). P. 1609-1617. DOI: 10.34218/IJM.11.6.2020.147 *(здобувачка встановила, що судовий захист прав інтелектуальної власності має значні проблеми в аспекті практичної реалізації захисту відповідних прав, оскільки прямий доступ до правосуддя щодо питань захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, таких об'єктів, як ліки, відсутній через неможливість функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності; наголосила, на тому, що утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності як спеціалізованого суду призвело до низки проблем та суперечностей у чинних законодавчих нормативно-правових актах, це майже два роки не дозволяє зазначеному суду розпочати своє функціонування; визначила, що в межах науки кримінального права потребується подальше активне дослідження об'єктів права інтелектуальної власності як об'єктів кримінально-правової охорони для забезпечення їх належного захисту кримінально-правовими засобами).*

2. Bolotina A. O. Criminal and legal protection of intellectual property rights in Ukraine: conceptual background and identification of the concept. *Recht der Osteuropäischen Staaten.* Göttingen (Germany). 2019. Vol. 4. P. 25–28. ISSN 2199-6245.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ……..21

ВСТУП……...22

РОЗДІЛ 1. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ…….....38

1.1. Поняття інтелектуальної власності як об'єкта кримінально-правової охорони……...38

1.2. Соціальна обумовленість криміналізації діянь у сфері інтелектуальної власності…….62

1.3. Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності…….79

Висновки до розділу 1……..92

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДІВ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ……94

2.1. Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності в умовах реформування кримінального законодавства…….94

2.2. Об'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності……...110

2.3. Суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності……...126

Висновки до розділу 2……134

РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ……..137

3.1. Напрямки вдосконалення кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності в Україні в умовах сталого розвитку……..137

3.2. Судовий захист прав інтелектуальної власності в контексті протидії кримінальним правопорушенням……...158

Висновки до розділу 3……176

ВИСНОВКИ……180

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...188

ДОДАТКИ……...212

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

BSA – Business Software Alliance (Альянс програмного забезпечення).

EUIPO – Відомства з інтелектуальної власності ЄС.

FOTA – Фонд збереження аудіовізуальної власності.

NFT – Non-Fungible Token (невзаємозамінні токени).

PIPCU – The Police Intellectual Property Crime Unit.

TRIPS – Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності).

ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності.

ВСПІВ – Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

ЄПВ – Європейське патентне відомство.

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань.

ЄС – Європейський Союз.

ІВ – інтелектуальна власність.

ІМС – інтегральна мікросхема.

КК України – Кримінальний кодекс України.

КУ – Конституція України.

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення.

НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

ООН – Організація Об’єднаних Націй.

СОТ – Світова організація торгівлі.

ЦК України – Цивільний кодекс України.

ЦСР – Цілі сталого розвитку.

ШІ – штучний інтелект.

ВСТУП

Обґрунтованість теми дослідження. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році є важливим етапом у напрямку визначення зобов'язань нашої держави щодо вдосконалення національної системи охорони прав інтелектуальної власності, її гармонізації та певною мірою уніфікації з відповідним законодавством ЄС. Набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС у червні 2022 року визначає майбутні перспективи та необхідність виконання обов'язкових умов (Копенгагенських критеріїв) для досягнення позитивного результату євроінтеграції, серед яких – конкурентоспроможна економіка на ринку ЄС, що може сформуватися в Україні завдяки реалізації прав інтелектуальної власності відповідних суб'єктів, яким належать відповідні об'єкти прав інтелектуальної власності, якісні характеристики яких є затребуваними та унікальними. У боротьбі з контрафактною продукцією одними з основних завдань є своєчасне прийняття нормативно-правової бази для належної охорони авторських прав і прав промислової власності та узгодження її із загальноєвропейськими імперативами.

Концепція реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні 2016 року окреслює проблематику щодо низького рівня ефективності виконання завдань та фактичної нездатності розвитку сфери інтелектуальної власності, що, безумовно, формує підґрунтя інноваційної економіки держави. Більше того, розвиток цифрових технологій, зокрема, штучного інтелекту, що належить до технологій майбутнього та активно впроваджується в усі сфери життєдіяльності суспільства, теж потребує правового регулювання, зокрема, в частині визначення як авторських прав на твори, утворені ШІ, так і щодо кримінальних правопорушень, вчинюваних із зловживаннями вищезазначеними технологіями.

Споживчий ринок в Україні систематично наповнюється контрафактною продукцією, що свідчить про недостатньо ефективну систему захисту сфери інтелектуальної власності на кримінально-правовому рівні. Убезпечення прав

інтелектуальної власності потребує постійного контролю та моніторингу ринку, відстеження й виявлення порушень, проведення роботи зі збирання доказів, підготовки документів та передавання їх до судових органів. Результати судової реформи, розпочатої у 2016 році в Україні, поряд із внесенням змін до Конституції передбачали утворення кількох нових інституцій, серед яких спеціалізований суд – Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Якісний судовий захист є одним із механізмів збалансованого комплексного й ефективного врегулювання спорів із питань захисту прав інтелектуальної власності. Однак правовий режим воєнного стану в Україні дещо змінив векторне спрямування системи захисту прав інтелектуальної власності з орієнтиром не лише на внутрішньо національні, а й на зовнішні загрози. Правовий режим воєнного стану в Україні передбачає тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, певні обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина. Можуть вводитися також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, необхідних для забезпечення можливості запровадження й реалізації заходів правового режиму воєнного стану. Виникає необхідність створення ефективних правових механізмів захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності для недопущення порушення прав інтелектуальної власності в період дії воєнного стану.

Обов’язком держави є мінімізація впливу негативних факторів та наслідків дії воєнного стану на громадян. Тож в умовах, що склалися, як юрисдикційні, так і неюрисдикційні форми захисту прав інтелектуальної власності для України повинні бути переглянуті та адаптовані для протидії новим загрозам. Водночас поряд із протистоянням військовій агресії перед Україною стоїть важливе завдання посилення та підтримки євроінтеграційних процесів, що також потребує підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності, відповідності національного законодавства єдиній політиці Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності.

Актуальність обраної тематики обумовлюється тим, що в сучасних складних воєнно-політичних, соціально-економічних умовах, утворених повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, постає необхідність

реалізації охоронної функції держави, що виражається у своєчасному розробленні законодавства, здатного забезпечити функціонування й реформування важливих для розвитку держави секторів, до яких належить сфера інтелектуальної власності. Важливе значення для цього мають кримінально-правові засоби, адже саме військові дії стали каталізатором криміналізації низки діянь в Україні, зумовили як появу абсолютно нових видів кримінальних правопорушень у системі Кримінального кодексу України, так і посилення кримінальної відповідальності за окремі дійсні кримінальні правопорушення, що зумовлено трансформацією суспільних відносин та появою нових видів внутрішніх і зовнішніх загроз. Також питання щодо стану захищеності сфери інтелектуальної власності в Україні як стратегічного ресурсу в системі формування національного багатства та відновлення конкурентоспроможності економіки держави у післявоєнний період, не досліджене взагалі. Очевидно, що визначене коло питань потребує комплексного аналізування, розроблення та систематизації.

Обрану тематику в різних її аспектах досліджували вітчизняні науковці, зокрема, на доктринальному рівні вона була розглянута в працях В. Харченка «Кримінально-правова охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні: перспективи розвитку та гармонізації з європейським законодавством» (2011), О. Коротюк «Кримінально-правова охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності» (2020), І. Романюка «Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність в Україні» (2018). Серед раніше проведених досліджень, однак, не було запропоновано правових механізмів захисту сфери інтелектуальної власності для держав, які перебувають в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Вище зазначене обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

Вихідні ідеї дослідження ґрунтуються на теоретичних напрацюваннях таких учених: у галузі кримінального, адміністративного права, та права інтелектуальної власності В. Кохановська, О. Орлюк, цивільного права – Я. Тацій, адміністративного та інформаційного права – І. Арістова, М. Кузнецова, І. Кравченко; кримінального права – П. Андрушко, О. Бахарєва, П. Берзін, І. Білоус,

О. Бондаренко А. Вознюк, В. Галаган, О. Гороховська, В. Гулкевич, М. Дімітров, Ю. Дорохіна, О. Дудоров, А. Клочко, О. Кваша, В. Костюк, О. Коротюк, А. Лісовий, А. Ломакіна, В. Матвійчук, М. Мельник, Р. Недов, А. Нерсесян, О. Новіков, М. Панов, І. Романюк, О. Таран, М. Хавронюк, В. Харченко, А. Хрідочкіна та інші.

Таким чином, значущість сформульованих вище проблем, їх актуальність і своєчасність необхідності вирішення зумовили вибір тематики дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на основі Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (підтриманих Указом Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 року, проголошених Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1), Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні (схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.06.2016 року № 402-р.), Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 року № 231/2021), інших нормативноправових актів, а також науково-дослідних тематик кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету: «Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект» (номер державної реєстрації 0117U006531) та «Міжнародно-правові засади процесів реформування законодавства України в контексті євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0121U108975).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення системи та стану кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності України, виявлення правових та організаційних засад утворення Вищого

суду з питань інтелектуальної власності як важливого суб'єкта протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності та розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо комплексного вдосконалення системи кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності на підставі опрацювання наукового доробку вітчизняних і зарубіжних вчених, аналізування кримінально-правових норм чинного Кримінального кодексу України та практики зарубіжних держав у цій галузі.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання:*

сформувати поняття кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності;

визначити історичні етапи становлення законодавства про право інтелектуальної власності та розвитку інституту кримінально-правової охорони інтелектуальної власності;

уточнити перелік потенційних видів діяльності та об'єктів прав інтелектуальної власності, визначити нові види утворюваних об'єктів прав інтелектуальної власності, зважаючи на розвиток цифрових технологій;

надати кримінально-правову характеристику правопорушенням проти прав інтелектуальної власності;

визначити коло суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності;

оцінити результати судової реформи, зокрема, в частині утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності для розроблення дієвої системи правової охорони сфери інтелектуальної власності та захисту інтересів суб'єктів прав інтелектуальної власності;

узагальнити зарубіжний досвід кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності;

на підставі аналізування законодавства зарубіжних держав та тенденцій розвитку національного законодавства розробити пропозиції щодо вдосконалення системи кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері охорони інтелектуальної власності засобами кримінальної юстиції.

Предметом дослідження є кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні.

Методи дослідження. Сформульовані мета та завдання дисертаційного дослідження, його об'єкт і предмет дозволили визначити комплекс методів наукового пізнання, використовуваних у правових наукових дослідженнях.

Із використанням методу діалектичного пізнання вдалося дослідити процеси виникнення та розвитку інституту інтелектуальної власності як об'єкта кримінально-правової охорони, його зв'язок із суміжними правовими категоріями. Метод системного аналізу дозволив проаналізувати взаємозв'язок таких понять, як «кримінальне правопорушення проти інтелектуальної власності», «інтелектуальна власність», «право інтелектуальної власності» (підрозділи 1.1, 3.1). Використання історичного методу дозволило простежити розвиток суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності в системі всього комплексу суспільних відносин держави, що мають високу цінність та охороняються кримінально-правовими засобами (підрозділи 1.1, 3.1, 3.2). За допомогою формально-логічного та системно-структурного методів було визначено комплекс кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за правопорушення проти прав інтелектуальної власності в системі чинного КК України, та запропоновано їх систематизацію, а також місце для самостійного розділу у структурі Особливої частини КК України (підрозділ 1.3). Порівняльно-правовий метод було застосовано як під час дослідження механізмів судового захисту прав інтелектуальної власності на сучасному етапі в практиці зарубіжних держав, зокрема США, та, переважно, держав ЄС (Іспанія, Франція, Бельгія, Австрія, Нідерланди, Німеччина та Болгарія, Швеція, а також країн пострадянського простору Киргизії, Казахстан, Литва, Латвія, Естонія) так і під час порівняння відповідних кримінально-правових норм зарубіжних держав з метою розроблення науково обґрунтованих пропозицій (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). Статистичний метод було використано під час дослідження судової практики та звітності судових органів щодо розгляду справ

(зокрема, кримінальних проваджень) про порушення прав інтелектуальної власності в Україні, вибіркових даних звітів Офісу Генерального прокурора про стан зареєстрованих кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності (підрозділи 1.1, 1.2). Комплексний підхід та використання вищезазначених методів наукового дослідження дозволили всебічно дослідити проблему кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, впливу судової реформи в Україні на стан укріплення системи правової охорони інтелектуальної власності в державі, окреслити перспективи визначення місця кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності в проєкті нового КК України, визначити вплив процесів євроінтеграції, розвитку цифрових технологій та дії правового режиму воєнного стану на криміналізацію відповідних діянь в Україні.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали праці фахівців у галузі кримінального права та кримінології, права інтелектуальної власності, цивільного, адміністративного та інформаційного права.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, Кримінальний кодекс України, закони України, постанови Кабінету Міністрів України, відомчі нормативно-правові акти та міжнародні договори й угоди у сфері інтелектуальної власності.

Інформаційною та емпіричною базами дослідження є матеріали узагальнень практики перегляду судових рішень у справах щодо захисту прав на об’єкти інтелектуальної власності, судові акти Верховного Суду, рішення судів загальної юрисдикції, практична діяльність суб’єктів прав інтелектуальної власності, наукові статті та довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням проблеми кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності в Україні, в якому з урахуванням наукових здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, розкрито сутність та особливості інституту кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності, в процесі реалізації судової реформи, її поточних результатів і

найближчих перспектив, трансформацій, обумовлених посиленням євроінтеграційних процесів, розвитку цифрових технологій та дії правового режиму воєнного стану.

Уперше:

сформульоване авторське визначення кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, під яким необхідно розуміти вмисне суспільно-небезпечне діяння (у формі дії чи бездіяльності), що посягає встановлений порядок реалізації прав інтелектуальної власності та відповідні об'єкти, які не перебувають у володінні, користуванні та розпорядженні особи, вчинене з корисливих мотивів і таке, що має наслідком спричинення істотної шкоди суб'єкту прав інтелектуальної власності. Обґрунтовано, що інтелектуальна власність унаслідок своєї суспільної цінності набуває значення самостійного об'єкта кримінально-правової охорони. Родовим об'єктом відповідних кримінальних правопорушень є суспільні відносини у сфері захисту прав інтелектуальної власності, а предметами – об'єкти прав інтелектуальної власності, перелік яких визначений у ст. 420 ЦК України;

обґрунтовано, що в умовах посилення євроінтеграційних процесів інтелектуальна власність набуває значення самостійного об'єкта кримінально-правової охорони, що пов'язано загалом із трансформацією відповідних суспільних відносин, а також необхідністю виконання Україною Копенгагенських критеріїв на шляху до набуття статусу члена ЄС у перспективі;

визначено, що комплекс детермінант учинення кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності охоплює економічні, правові, організаційно-управлінські, військово-політичні та соціально-психологічні детермінанти. Окремі із зазначених детермінант меншою мірою впливають на криміналізацію відповідних суспільних відносин (соціально-психологічні або організаційно-управлінські), а інші – є каталізаторами злочинності у сфері інтелектуальної власності, які складно зазнають впливу (зокрема, військово-політичні та економічні);

встановлено, що трансформаційні процеси адаптації законодавства України у сфері інтелектуальної власності в умовах дії правового режиму воєнного стану

(зокрема, 13 квітня 2022 року набув чинності Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України») та результати продовжуваної судової реформи хоча й позитивно позначаються на правовій охороні сфери інтелектуальної власності, однак мають певні недоліки, а саме – не містять механізмів правового захисту прав інтелектуальної власності на об'єкти створені із використанням цифрових технологій з елементами штучного інтелекту;

запропоновано структуру самостійного розділу «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності», надані пропозиції щодо оптимізації змісту кримінально-правових норм ст. 231 та 232 КК України, розміщених у розділі VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» з огляду на те, що належність комерційної таємниці до предмета кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є некоректним, оскільки комерційна таємниця належить до об'єктів інтелектуальної власності згідно абз. 12 ч.1 ст. 420 Цивільного кодексу України. Встановлено, що об'єктом пропонованих кримінально-правових норм проти прав інтелектуальної є суспільні відносини у сфері охорони прав інтелектуальної власності, а предметом є комерційна таємниця;

вдосконалено положення щодо:

доповнення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 176 КК України кваліфікуючими ознаками його об'єктивної сторони, такими формулюванням «з використанням медіа, інформаційної системи чи мережі «Інтернет», оскільки практика розслідування цього правопорушення свідчить, що переважна їх більшість вчиняється саме в таких спосіб;

положення щодо підвищення цінності інтелектуальної власності як об'єкта кримінально-правової охорони, зокрема в умовах воєнного стану, та виникнення нових видів внутрішніх і зовнішніх загроз, що обумовлено також набранням чинності Закону України 2174-IX від 01.04.2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України»;

класифікації суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності, серед яких необхідно виділити: міжнародні (наддержавні урядові та неурядові) суб'єкти протидії; суб'єкти громадянського суспільства; державні суб'єкти (серед яких особливе місце належить Вищому суду з питань інтелектуальної власності як спеціалізованому суду, що покликаний здійснювати правосуддя з метою захисту порушених прав та інтересів у сфері інтелектуальної власності. Зазначено, що в системі суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням функції Вищого суду з питань інтелектуальної власності передбачають розроблення відповідних пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів, які регулюють діяльність суду, а також узагальнення судової практики у справах, віднесених до його юрисдикції, що дозволить формувати державну політику захисту прав інтелектуальної власності;

аспекту доцільності визначення правового статусу штучного інтелекту та дискусійності питання стосовно встановлення авторських прав на об'єкти, створені з використанням цифрових технологій із застосуванням елементів штучного інтелекту, запропоновано вдосконалити диспозицію ст. 361-1 КК України «Створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут» частиною 3 такого змісту: «діяння, передбачені ч. 1 та 2 цієї статті, якщо вчинені із застосуванням технологій штучного інтелекту»;

наукового підходу (О. Коротюк, І. Романюка та В. Харченка) щодо кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, їх систематизації та місця у структурі Особливої частини чинного КК України, а також удосконалено системи відповідних діянь із з'ясуванням особливостей предметів цих правопорушень, нових суб'єктів прав інтелектуальної власності для розвитку кримінального законодавства в умовах розроблення проєкту нового КК України (з диференціацією кримінальних правопорушень на злочини й проступки);

концептуальний підхід до формування стратегії протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності на основі досвіду

зарубіжних державах, що виявляється у систематизації існуючих суб'єктів протидії, оптимізації їх завдань та активізації діяльності нових суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності, зокрема Вищого суду з питань інтелектуальної власності;

набули подальшого розвитку:

визначення комплексу факторів соціальної обумовленості криміналізації діянь у сфері інтелектуальної власності, що мають свою специфіку (зокрема, суспільної небезпечності, відносної поширеності кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, нагальної необхідності виконання державою вимог ЄС щодо посилення захисту сфери інтелектуальної власності в контексті активізації євроінтеграційних процесів, розвитку цифрових технологій та штучного інтелекту, впливу військових дій);

положення про необхідність доповнення переліку об'єктів інтелектуальної власності (зокрема, в ст. 420 ЦК України) з огляду на розвиток ринку криптовалют в Україні, необхідність визначення її правового статусу, а також доцільність установлення кримінальної відповідальності за незаконні діяння з токенами та NFT (невзаємозамінними токенами);

аргументація стосовно положення щодо необхідності прийняття Стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності на період до 2025 року, що має забезпечити ефективні процеси інтеграції України до міжнародного та європейського інтелектуального простору з урахуванням національних інтересів;

обґрунтування поточних результатів судової реформи в Україні щодо утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності та необхідності ухвалення Закону про Вищий суд із питань інтелектуальної власності;

напрямки системного вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності щодо формулювання окремих дефініцій із позиції нормотворчої техніки, а також необхідності гармонізації та уніфікації національного кримінального законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності із законодавством європейських держав.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені

в дисертації висновки й пропозиції можуть бути використані:

– *у науково-дослідній роботі* – для подальшого розроблення теоретичних і практичних засад кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні *(акт про впровадження в діяльність Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України від 25 березня 2021 року);*

– *у правотворчості та правозастосовній діяльності* – для подальшого вдосконалення системи кримінально-правових норм, розроблення проєктів законів, проєктів внесення змін до чинних нормативно-правових *актів (акт впровадження в практичну діяльність ДСА України в Сумській області від 17.02.2021 р., акт про впровадження в діяльність Сумського місцевого Центру з надання безоплатної правової допомоги від 22 грудня 2018 року);*

– *в освітньому процесі* – під час викладання дисциплін кримінально-правового циклу, підготовки підручників, навчальних посібників, коментарів кримінального законодавства України; в науково-дослідній роботі студентів. Положення дисертації можуть бути використані під час викладання курсів «Кримінальне право України», «Судові системи та порівняльне судове право», «Порівняльне кримінальне право», «Право інтелектуальної власності» *(акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес юридичного факультету Сумського національного аграрного університету від 18 травня 2023 р.).*

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є авторською самостійною завершеною науковою працею, першим комплексним дослідженням кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності в контексті результатів судової реформи в Україні. Теоретичні положення, сформульовані в дисертації, висновки, узагальнення, пропозиції та рекомендації надані на основі власних досліджень авторки, проведеного аналізування статистичних, нормативних і наукових джерел.

Вагома кількість питань, висвітлених у праці розглядається вперше, окремі проаналізовані питання розкриті з урахуванням нових підходів і тлумачень

правових позицій національного та зарубіжного законодавств. Спірні питання, що поставали в процесі дослідження, потребували додаткового обґрунтування та опрацювання значної кількості сучасних найновітніших джерел інформації.

У наукових публікаціях, виконаних у співавторстві, за темою дослідження визначено особистий внесок авторки, що полягає в такому:

1) у публікації «Кримінальні правопорушення у сфері захисту прав інтелектуальної власності в умовах реформування судової системи України» (Клочко А. М., Болотіна А. О. Кримінальні правопорушення у сфері захисту прав інтелектуальної власності в умовах реформування судової системи України *Приватне та публічне право*. 2021. № 2. С. 72–77. DOI: https://doi.org/10.32845/2663-56 66. 2021.2.13 (здобувачка провела диференціацію кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності, зокрема, між злочинами та кримінальними проступками; надала оцінку процесам реформування судової системи України та актуальності утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності; проаналізовані дефініції «кримінальне правопорушення проти інтелектуальної власності» та виділила його компоненти»; систематизувала кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності в чинному КК Україні та акцентувала на ключових недоліках кримінально-правової охорони зазначеного виду суспільних відносин).

2) у публікації «Теоретико-концептуальні проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні» (Курило О. М., Болотіна (Дігтяр) А. О. Теоретико-концептуальні проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 92–96) обґрунтовано позицію, що в ст. 231 та 232 КК України комерційна й банківська таємниці не є тотожними поняттями навіть з урахуванням того, що є предметами вищезазначених кримінальних правопорушень, тому й об’єкти відповідних діянь (суспільні відносини, що їх утворюють, є абсолютно різними) не можуть охоплюватися єдиною кримінально-правовою нормою, оскільки це є некоректним з погляду конструкції самих кримінально-правових норм;

3) у публікації «Розмежування банківської та комерційної таємниці як об’єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності» (Клочко А. М., Дігтяр А. О. Розмежування банківської та комерційної таємниці як об’єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності. *Форум права*. 2018. № 5. С. 50–58. DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.25279366) (здобувачка проаналізовала перспективи вирішення проблеми кримінально-правової охорони банківської й комерційної таємниці, провела дискусію щодо предметів та об’єктів кримінально-правових норм, передбачених ст. 231 і 232 КК України; встановила, що комерційна таємниця є об’єктом права інтелектуальної власності, а поняття банківської таємниці за своєю суттю охоплює значно ширше коло відомостей, ніж комерційна таємниця; уточнила, які види відомостей належать до банківської, а які – до комерційної таємниці; висловила пропозицію щодо необхідності розроблення та прийняття в Україні нормативно-правового акта щодо охорони комерційної таємниці).

4) у публікації «Перспективи вирішення проблем кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті міжнародних зобов’язань» (Клочко А. М., Болотіна А. О. Перспективи вирішення проблем кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті міжнародних зобов’язань України. Збірник наукових статей молодих учених, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету. Суми, 2020. С. 87–90) (здобувачка акцентувала на необхідності приведення у відповідність окремих дефініцій кримінально-правових норм щодо захисту прав інтелектуальної власності, застосованих у чинному КК України. Зокрема, мова йде про ст. 177 КК України, в якій використано термін «топографія інтегральної мікросхеми», який натомість замінено терміном «компонування напівпровідникових виробів» у відповідних положеннях ст. 420 ЦК України).

5) у публікації «To the Issue of Criminal and Legal Protection the Right of Intellectual Property on Medicines on Ukraine» (Oleksandr M. Kostenko, Rasim Sh. Babanly, Alyona M. Klochko, Mykola I. Lohvynenko, Anna O. Bolotina, Viktoriia V. Kuriava. To the Issue of Criminal and Legal Protection the Right of

Intellectual Property on Medicines on Ukraine. *International Journal of Management (IJM)*. Tamil Nadu (India). 2020. № 11 (6). P. 1609–1617) встановлено, що судовий захист прав інтелектуальної власності має значні проблеми в аспекті практичної реалізації захисту відповідних прав, оскільки прямий доступ до правосуддя щодо питань захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, таких об'єктів, як ліки, відсутній через неможливість функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Наголошено, що утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності як спеціалізованого суду призвели до низки проблем та суперечностей у чинних законодавчих нормативно-правових актах, це два роки не дозволяє зазначеному суду розпочати своє функціонування. Визначено, що в межах науки кримінального права потребується подальше активне дослідження об'єктів права інтелектуальної власності як об'єктів кримінально-правової охорони для забезпечення їх належного захисту кримінально-правовими засобами.

6) у публікації «The use of biometric technologies for bank transaction security management against the background of the international experience: Evidence from Ukraine» (Mykola Kurylo, Alyona Klochko, Nataliia Volchenko, Nataliia Klietsova and Anna Bolotina. The use of biometric technologies for bank transaction security management against the background of the international experience: Evidence from Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2021. № 16 (2). P. 47–58) аргументовано, що зарубіжний досвід моделювання кримінально-правових норм може бути використаний законодавцем на національному рівні для вирішення дискусійних питань щодо притягнення до відповідальності осіб у частині охорони прав їх інтелектуальної власності, якщо певні винаходи із застосуванням біометричних технологій сприяють ідентифікації особи).

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження авторка обговорила та висвітлила на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, науково-практичних семінарах і форумах, зокрема: «Охорона та захист інтелектуальної власності в інноваційній діяльності в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Київ, Україна, 21 березня 2019 р.); «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення»

(м. Дніпро, 29–30 березня 2019 р.); «Порушення прав у сфері інтелектуальної власності як підстава адміністративної, кримінальної та цивільної відповідальності» (м. Київ, Україна, 10 грудня 2019 р.); Всеукраїнській студентській науковій конференції (м. Суми, Україна, 16–20 листопада 2020 р.); «Актуальні проблеми кримінальної юстиції та підготовки правоохоронців» (м. Одеса, Україна, 6 листопада 2020 р.); IV–му Міжнародному молодіжному науково юридичному форумі (м. Київ, Україна, 20-21 травня 2021 р.); «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри» (м. Суми, 23 квітня 2021 р.); науково-практичній конференції викладачів, аспірантів та студентів СНАУ (м. Суми, 26-29 квітня 2022 р.); «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 24-25 червня 2022 р.).

За результатами проведеного дослідження опубліковано 20 наукових праць, зокрема: 5 статей у наукових фахових виданнях, 1 стаття у виданні, що входить до бібліографічної та реферативної бази даних Scopus, 2 статті в наукових періодичних виданнях іноземних держав, 12 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (231 найменування) та додатків (18 Додатків). Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок, із яких – список використаних джерел розміщений на 25 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Поняття інтелектуальної власності як об'єкта кримінально-правової охорони

Інноваційний, технологічний розвиток суспільства з прогресивним упровадженням штучного інтелекту та інших технологічних інновацій щороку лише посилюює зростаючу роль об'єктів інтелектуальної власності у світі. Сучасний економічний розвиток держави всебічно залежить від її інноваційного розвитку, а валовий внутрішній продукт економічно розвинених держав-лідерів базується на прибутках, отриманих від результатів успішного функціонування системи інтелектуальної власності. Недарма на міжнародному рівні, розробляючи спільне бачення розвитку майбутнього людства, на Саміті ООН у 2015 році було прийнято низку Цілей сталого розвитку, невід'ємною складовою яких є розвиток інтелектуальної власності. Світові глобальні проблеми людства породжують максимальну консолідацію всіх держав, оскільки в їх вирішенні ніхто не може залишатися осторонь. Саме тому, для того щоб реалізувати розроблені та проголошені на Саміті ООН стратегічні цілі розвитку, з урахуванням зібраних інформаційних даних, статистики та аналітичних матеріалів необхідно зосередити увагу на внутрішньодержавній політиці [124]. Зважаючи на те, що інтелектуальна власність відображена в цілях сталого розвитку, це особливо привертає увагу до посилення її правової охорони, зокрема, нормами кримінального права. Завдання щодо забезпечення захисту та охорони прав інтелектуальної власності випливає з Цілі 9 – Промисловість, інновації та інфраструктура, а також пересічне з іншими цілями, оскільки інтелектуальна діяльність та її результати не оминають жодної сфери життєдіяльності людини. Одним із позитивних наслідків пандемії, спричиненої поширенням вірусу COVID-19, є те, що світ зазнав стрімкого

інноваційного розвитку, технологічного прогресу й глобального інноваційного розвитку. Зазначені фактори обумовили стрімкий рівень застосування та впровадження штучного інтелекту, зокрема, й в Україні. Проте, підтримуємо думку Клочко А. М., що «водночас рівень правового регулювання суспільних відносин у сфері застосування технологій ШІ залишається невизначеним і потребує невідкладного розроблення. Дефініція «штучний інтелект» повинна бути універсальною для застосування в текстах нормативно-правових актів України для додержання правил юридичної техніки та її уніфікованого тлумачення» [86, с. 482]. Суспільні відносини із застосуванням ШІ, очевидно, випереджають правове забезпечення й регулювання цих відносин. Тому виникає ще одна теоретична потреба розгляду питань правового регулювання ШІ в Україні в контексті його взаємозв'язку з інтелектуальною власністю та захисту нормами кримінального права.

Стан науково-технологічного та інноваційного інтелектуального розвитку України свідчить про її високий дослідницький, винахідницький інтелектуальний потенціал. Однак високі досягнення українських винахідників (творців, авторів, виконавців) нівелюються мізерним економічним ефектом упровадження результатів наукових досліджень та розробок, що ускладнюють випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг із метою зміцнення конкурентоспроможності суб'єктів реального сектору й національної економіки. На жаль, наша держава в таких умовах залишається донором інтелектуальних ресурсів для більш розвинених передових держав. Великі сподівання щодо вирішення цих проблем покладено на процес завершення судової реформи, результатом якої повинне стати повноцінне функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Вбачається, що саме цей новостворений суд та його діяльність стануть справжнім фундаментом для розвитку інновацій на теренах нашої держави, модернізації всіх процесів та підвищення конкурентоспроможності української економіки й інституту права інтелектуальної власності загалом, належного рівня судового захисту прав інтелектуальної власності.

Роль, економічне значення та цінність об’єктів права інтелектуальної власності у світі невпинно зростають, водночас, зростає й потреба їх кримінально-правової охорони, оскільки через свою економічну привабливість такі об’єкти все частіше стають предметом злочинних посягань. Зазначене обумовлює нагальну потребу посилення наукових досліджень у зазначеній сфері для вироблення реально діючих механізмів, заходів охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні, їх раціонального, правомірного використання. Наша держава, будучи активним учасником міжнародних відносин, не може залишатися осторонь від розвитку сучасних світових глобальних тенденцій у галузі інтелектуальної власності. Україна повинна якомога швидше позбутися статусу донора низькоякісних інтелектуальних продуктів та держави-збуту контрафактної продукції й піратства у сфері інтелектуальної власності, щоб стати конкурентоспроможною інноваційною державою, державою–розробником високоякісних інтелектуальних продуктів, а також повноцінним членом європейської та світової спільноти.

Проте, наша держава усе ще не здатна ефективно протидіяти кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності через недоліки правового регулювання зазначеної сфери. Діяльність правоохоронних органів та інших суб’єктів протидії цим кримінальним правопорушенням є недостатньо ефективною, що призводить до безкарності винних осіб. Процеси активної диджиталізації чи не в усіх сферах життєдіяльності суспільства, що особливо активно впроваджується в Україні після дворічної світової пандемії, спричиненої поширенням COVID-19, та масового переходу сфер обслуговування, управління, бізнесу на онлайн–формат, максимальна цифровізація сфери обслуговування й державних послуг загалом актуалізують необхідність забезпечення високого рівня кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, ефективного розслідування цих суспільно небезпечних діянь та розроблення комплексу заходів, спрямованих на мінімізацію їх проявів. Порушення прав інтелектуальної власності в Україні відбуваються систематично, що проявляється високим рівнем споживання контрафактної, фальсифікованої продукції, особливо у сфері

ІТ–технологій. Це негативно позначається на міжнародному іміджі держави й сповільнює залучення іноземних інвестицій, які наразі дуже необхідні нашій державі в умовах війни та планів повоєнної відбудови України.

Основою будь-яких змін у законодавстві та кримінально-правовій політиці держави є їх соціальна обумовленість і наукове й практичне підґрунтя. Як динамічний характер суспільних відносин, так і науково-теоретична база науки кримінального права перебувають у постійному розвитку, сприймаючи сучасні тенденції розвитку суспільних відносин для належного обґрунтування їх правового врегулювання та забезпечення ефективного рівня їх правової охорони. Метою таких заходів є попередження, запобігання та ефективна протидія вчиненню злочинних посягань на правовідносини, що виникають, розвиваються, змінюються, вдосконалюються, набирають нових форм, зокрема, й у сфері інтелектуальної власності, на чому й зосереджене це дослідження.

На сьогодні для України залишається низка невирішених проблем у сфері кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності та їх судового захисту, серед яких усе ще актуальні такі: недостатній рівень правового регулювання, невідповідність національного законодавства міжнародним стандартам; нестабільність умов для винахідницької та раціоналізаторської діяльності, науково-технічної діяльності; недорозвиненість елементів, що забезпечують комерціалізацію й захист запатентованих досягнень; високий рівень використання неліцензійного програмного забезпечення (зокрема, й у державному секторі), фальсифікованих і контрафактних товарів; високий рівень інтернет-піратства; неефективна та непрозора система збирання роялті; відсутність дієвої системи судового захисту. Без вирішення зазначених проблем Україна щорічно втрачає надважливі ресурси, надходження до державного бюджету та зазнає нищівних економічних збитків.

Для вирішення зазначених проблем українському суспільству, насамперед, необхідні політична воля й максимальна консолідація представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самовнизкивання, громадського суспільства, профільних міжнародних організацій, науковців усіх

галузей права та інших фахівців у галузі права інтелектуальної власності та успішне завершення правової реформи, одним із напрямків якої є прийняття нового Кримінального кодексу України, над проєктом якого за Указом Президента України № 584/2019 від 07.08.2019 року «Питання Комісії з правової реформи» активно працює Робоча група з питань розвитку кримінального права [139].

Актуальність протидії всім видам правопорушень у сфері прав інтелектуальної власності обумовлена активізацією вчинення відповідних правопорушень в умовах воєнного стану, негативним впливом цих процесів на економіку держави, науку, охорону здоров'я, а також безпеку споживачів, низькою ефективністю діяльності правоохоронних органів із виявлення та припинення злочинності проти прав інтелектуальної власності. Держава посилила заходи правової охорони прав інтелектуальної власності в умовах правового режиму воєнного стану [24, с. 651]. Так, із 13 квітня 2022 року набрав чинності Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» (далі – Закон) [158]. Практична потреба ухвалення відповідного Закону була зумовлена необхідністю вироблення правових механізмів захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності та недопущення втрати прав інтелектуальної власності в період дії воєнного стану. Відповідно до положень Закону з дня введення в Україні воєнного стану, тобто з 24 лютого 2022 року, зупиняється перебіг строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав, визначених законами України «Про охорону прав на промислові зразки» [166], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [164], «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» [165], «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [163] та положеннями окремих інших нормативно-правових актів. Перебіг цих строків продовжується з наступного дня після дня припинення воєнного стану з урахуванням періоду, що сплив до їх зупинення. Водночас необхідно звернути увагу на той факт, що терміни для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також процедур набуття цих прав

визначаються не лише вищезазначеними законами України, а й міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Відповідно до ст. 9 Конституції України [92] чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. У частині 2 статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [159] зазначено: якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж передбачені у відповідному акті законодавства України, то доцільно застосовувати правила міжнародного договору, тобто з наведеного простежується необхідність у кожному конкретному випадку під час вирішення питання щодо перебігу строків учинення тих чи інших дій, пов'язаних з охороною чи набуттям прав інтелектуальної власності, брати до уваги, яким саме нормативно-правовим актом установлені відповідні строки.

В умовах поглибленої європейської інтеграції, ускладненої режимом воєнного стану на всій території України, наша держава спрямувала свою діяльність на забезпечення всіх необхідних заходів для посилення охорони та захисту інтелектуальної власності. Мова йде про положення щодо зупинення перебігу строків на права інтелектуальної власності, оскільки з їх додержанням обумовлено набуття прав, їх чинність, як і можливість зазнати значних фінансових втрат. Поряд із вищезазначеним Законом вирішальне значення для посилення захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності в період дії воєнного стану мають: Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [150]; Указ Президента України від 01.05.2023 року № 254/2023 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» [172]; Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [170]. Соціальне та економічне значення ухваленого законодавства не можливо переоцінити, оскільки, права інтелектуальної власності є важливою складовою комерційної економічної діяльності, що дозволяє виробникові виготовляти унікальні товари, а втрата цих прав може мати наслідком втрати як репутації суб'єкта відповідних прав інтелектуальної власності, так і всього бізнесу, що становить загрозу економічній

стабільності держави.

Практичне значення порушеної проблеми полягає в необхідності забезпечення практичного виконання умов міжнародних угод, до яких долучилася наша держава, зокрема, Угоди «Про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності» [199] та Угоди про асоціацію України з ЄС [198], та зобов'язань, що випливають із членства України у Світовій організації торгівлі, а також зобов'язань, які випливають із рішення Європейської Комісії, результатом якого в червні 2022 року стало ухвалення рішення 27 країн–членів ЄС про надання статусу кандидата на членство в ЄС [10]. Це створює абсолютно нові перспективи для нашої держави у напрямку її входження до європейського ринку інтелектуальної власності. Але для цього необхідно виконати низку зобов'язань та привести законодавство й практику його застосування у відповідність до європейських та міжнародних стандартів та вимог.

Конституційні гарантії права володіти, користуватися й розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності спричиняють потребу подальшого підвищення ефективності кримінально-правової охорони та кримінально-правових заходів протидії злочинним посяганням на зазначені права з урахуванням динамічності розвитку суспільних правовідносин, розвитку міжнародного законодавства, приведення у відповідності до нього чинне національного кримінального законодавства, посилення механізму відповідальності за посягання на право та об'єкти права інтелектуальної власності. З огляду на це, особливу значущість набувають питання удосконалення законодавства і правозастосовної діяльності, спрямовані на захист особистості у сфері таких невід'ємних прав людини, як право власності на результати своєї інтелектуальної діяльності.

Враховуючи тенденції розвитку суспільних відносин, наука кримінального права повинна стати рушійною силою для змін і трансформації державної кримінально-правової політики, кримінального законодавства з метою належного правового регулювання суспільних відносин, належного рівня кримінально-правової охорони об'єктів та попередження вчинення кримінальних

правопорушень щодо них. Суспільні відносини у сфері обігу об'єктів права інтелектуальної власності, їх розвиток, трансформація та вдосконалення, поява нових об'єктів чи їх видів потребують оновленого підходу до кримінально-правової охорони як самих об'єктів, так і суспільних відносин, що виникають унаслідок таких об'єктів.

У науці кримінального права значну увагу завжди приділяли питанням кримінально-правової політики, що є визначальною для ефективної протидії кримінальним правопорушенням (злочинам, проступкам). Кримінально-правова політика є складовою юридичної політики держави. Основою будь-якої правової реформи є правова політика держави, об'єднана єдиною метою, єдиним напрямком розвитку. Для України за роки її незалежності та поглибленої інтеграції цією метою є встановлення й розвиток конституційної моделі правової, соціальної держави з верховенством права, де людина, її права та свободи є найвищими соціальними цінностями. Кримінальна політика – це та частина правової (юридичної) політики у сфері боротьби зі злочинністю, що здійснюється засобами й методами кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права. До її компетенції входять: установлення основоположних принципів застосування кримінально-правових заходів боротьби зі злочинністю, насамперед заходів кримінально-правової спрямованості; питання криміналізації й декриміналізації суспільно небезпечних діянь, тобто визначення кола діянь, визнаних і невизнаних з погляду кримінального закону кримінальними правопорушеннями; питання пеналізації суспільно небезпечних, кримінально-караних діянь, тобто встановлення характеру їх покарання як у законі, так і в судовій практиці; питання депеналізації, тобто визначення видів та умов звільнення від кримінальної відповідальності, покарання чи його відбування. Ці напрямки в умовах роботи над проєктом нового Кримінального кодексу України набувають особливого теоретичного й практичного значення [99, с. 225].

Важливе наукове підґрунтя для дослідження проблем кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні становлять наукові доробки А. С. Нерсесяна [129] «Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної

власності», який досить змістовно обґрунтував, що кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності є самостійним об'єктом кримінально-правової охорони та потребують їх систематизації в окремий розділ Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), та В. Б. Харченка «Кримінально-правова охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні: перспективи розвитку та гармонізації з європейським законодавством» [217], І. М. Романюка «Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність», який установив, що кримінально-правова характеристика є фундаментальною категорією для дослідження кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності для їх повної та об'єктивної характеристики, а також визначення меж і сфери дії кримінального права [186], які, однак, на сьогодні посилюють необхідність досліджень зазначеної сфери, оскільки трансформації, що відбуваються в українському суспільстві, та обраний Україною інноваційний шлях європейського розвитку потребують абсолютно нових підходів до вирішення порушеної проблематики. Крім того, спеціалізоване законодавство у сфері інтелектуальної власності за останні декілька років зазнало змін як щодо термінології, так і стосовно окремих напрямків правового регулювання, що істотно впливають на зміни і в кримінальному законодавстві.

Основою наукового дослідження проблем кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи є методологія його проведення. На цьому наголошує у своєму дослідженні М. І. Панов, зазначаючи, що «цінність й унікальність кожної дослідницької роботи у сфері кримінального права залежать від правильного вибору конкретних методів наукових досліджень, з'ясування їх сутності та призначення» [136, с. 26]. Термін «методологія» є одним із найбільш суперечливих у літературних джерелах і відрізняється його трактуванням та розумінням, що обумовлено його «складністю й багатогранністю» [22, с. 88], а також різноманітністю наукових підходів. І якщо більшість зарубіжних наукових шкіл взагалі не розмежовує методології та методів дослідження, то у вітчизняній науковій традиції під «методологією» (від грец. μέθοδος – «правильний шлях», «шлях дослідження») пропонується вважати:

1) учення про науковий метод пізнання та перетворення світу; його філософську, теоретичну основу;

2) «сукупність методів дослідження, застосовуваних у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта пізнання» [45, с. 664].

Завдяки методології, з одного боку, здійснюється усвідомлення природи, принципів і методів, покладених в основу наукового пізнання дійсності, а також відтворення її в науковому дослідженні; з іншого – поєднується й сам результат науково-пізнавальної діяльності – знання [97, с. 8]. В. О. Коновалова зазначає, що сучасні методи пізнання є прерогативою у філософській і спеціальній науках, серед яких незмінним залишається звернення до діалектичного методу як найбільш розробленого у вітчизняній філософській літературі, а також філософській літературі Болгарії (Тодор Павлов) та інших країн. Методи пізнання, які сформульовані в різних галузях правової науки, зазвичай, базуються на діалектичному методі. У той самий час в окремих галузях правової науки під час визначення методології лише згадується про діалектичний метод пізнання без аналізування його зв'язку з окремими методами певної науки [91, с. 58].

У широкому розумінні методологія наукового пізнання – це явище інтегральне, яке об'єднує систему взаємоз'язаних компонентів, що її утворюють, в єдине ціле: загальнонаукові методи пізнання, філософські закони й категорії діалектики, закони і правила формальної логіки та наукознавства, спеціальні й окремі методики дослідження. Водночас стрижнем (квінтесенцією) методології є вчення про методи, система яких становить зміст методології як такої. У правознавстві й теорії кримінального права до останніх відносять загальнонаукові методи, розроблені (на рівні загального) переважно у філософії і теорії пізнання (гносеології): діалектичний, системний (системно-структурний), формально-логічний (догматичний, соціологічний, історичний (історико-правовий), порівняльний (порівняльно-правовий) методи та ін. Кожний із них має свої особливості, специфічні риси пізнавальної діяльності, що дає можливість глибше вивчити об'єкт (предмет) дослідження, розглянути й охопити одночасно різні його властивості (сторони, грані) й опосередковувальні зв'язки. Взаємно доповнюючи

один одного, вони загалом утворюють єдину складну і в той самий час діалектично-суперечливу систему органічно взаємоз'язаних прийомів наукового пізнання соціально-правової реальності у сфері кримінального права. Ось чому, зауважує М. І. Панов, методологію не можна зводити лише до якоїсь певної компоненти, наприклад, до одного методу або вчення лише про деякі окремі методи чи методики, оскільки за її межами в такому разі безпідставно залишатимуться інші. Внаслідок цього й методологія дослідження відповідного об'єкта як така не буде визначена за її обсягом із необхідною повнотою [137, с. 8].

Для дослідження кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності особливого значення набуває соціологічний метод, оперування яким дозволяє розглядати кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності як соціальне явище, а норми кримінального права – як різновид соціальних норм. У наступних підрозділах буде розглянуто питання соціальної обумовленості кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності. Цей метод дозволяє глибше пізнати соціальну й правову природу кримінального правопорушення, покарання та правильно вирішувати питання обґрунтованості кримінально-правових заборон і приписів, зважаючи на аксіологічний підхід, тобто їх цінності, соціальної значущості.

Згідно з теорією корисливої злочинності, що ґрунтується на соціально-психологічному підході, посягання на інтелектуальну власність природно пов'язуються з деформованою суспільною психологією та систематичним жебрацтвом, які є каталізаторами впливу на структуру й динаміку злочинності проти прав інтелектуальної власності. З огляду на це, М. М. Новіков зазначає, що криміногенними факторами в зазначеній сфері є:

1) доступність інформації про інтелектуальну власність через засоби масової інформації та мережу Інтернет, службову й особисту недбалість окремих осіб, корупцію та інші кримінальні правопорушення;

2) відносна легкість здобуття інтелектуальної власності на засадах матеріальної (майнової) власності, які в потенційному зв'язку вдосконалюють одна одну;

3) формування тіньової економіки й тіньового ринку, тіньового попиту та аналогічної пропозиції на результати інтелектуальної власності;

4) безконтрольність за використанням інтелектуальної власності з боку держави та громадськості, що спричиняє процес «тінізації» економіки й фінансів на ринку інтелектуальної власності як системи кримінальних заходів формування доходів, капіталів, які виникли злочинним шляхом [132, с. 184];

5) також можна додати, як один із факторів, низький рівень правової свідомості та правової культури стосовно прав інтелектуальної власності та її об'єктів, що є результатом недостатньої обізнаності громадян щодо своїх прав, низького рівня соціально-економічного забезпечення громадян. Дійсно, особа, яка не може задовольнити свої базові життєві потреби (їжа, одяг, харчування), не схильна думати про купівлю ліцензійного програмного забезпечення, фільму чи пісні.

В науці кримінального права усе більше вчених звертають увагу на проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в різних її аспектах. Однак не вирішені й до цього часу окремі аспекти такої охорони становлять науковий інтерес та актуальність їх дослідження, оскільки поодинокі наукові дослідження й розробки вітчизняних учених й до сьогодні практично не відображені. Зокрема, мова йде про такі аспекти, як визначення поняття «інтелектуальна власність як об'єкта кримінально-правової охорони»; теоретичні засади криміналізації діянь, що посягають на інтелектуальну власність; кримінальне законодавство та проблеми правового регулювання й судової практики з питань кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності; місце норм про охорону прав інтелектуальної власності в новому Кримінальному кодексі України.

Для дослідження кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності важливим є розуміння базових понять, дефініцій та категорій, серед яких виокремлюють «творчість». У сучасному інформаційному суспільстві під поняттям «творчість» можна розуміти цілеспрямовану інтелектуальну діяльність. Результатом цієї діяльності є створення чогось якісно нового, неповторного,

оригінального та унікального. У державах із розвиненою економікою вже давно зрозуміли, що в процесі ефективного нарощування соціально-економічного, промислового та інтелектуального потенціалів важливе значення відіграють створення й використання результатів творчої діяльності, які загалом можна об'єднати єдиним поняттям «інтелектуальна власність», а також їх ефективна правова охорона та захист [100, с. 469].

Кримінально-правова охорона є одним із фундаментальних способів охорони прав інтелектуальної власності. В. К. Матвійчук пропонує розуміти під кримінально-правовою охороною «систему (комплекс) засобів (що вміщують, кримінальне законодавство й кримінально-правову політику), що забезпечують охорону, концентруючись на тому, щоб аналізовані відносини (взяті під охорону кримінального закону) залишалися, зазвичай, об'єктами такої охорони та якомога менше зазнавали злочинних посягань» [116, с. 2]. Традиційно, об'єктом кримінально-правової охорони визнано суспільні відносини. Суспільні відносини – явище динамічне й перебуває у русі, розвитку, змінах, трансформаціях, а тому виникає потреба постійного моніторингу цих відносин, для своєчасного реагування на їх зміну та надання належної кримінально-правової охорони відносинам, що виникають і зазнають злочинних посягань.

Як зазначає, А. С. Нерсесян, охорона прав інтелектуальної власності означає постійний публічно-правовий процес, метою якого є закріплення прав і можливостей авторів та інших суб'єктів права інтелектуальної власності [130, с. 39]. Ю. А. Дорохіна, звужуючи поняття, визначає, що кримінально-правова охорона інтелектуальної власності – це створення та організація державою відповідних інституцій, що мають на меті виявляти можливість учинення правопорушень, здійснювати їх профілактику та вживати дієвих заходів впливу на порушників, тобто забезпечувати власникові безперешкодне право володіти, користуватися, управляти власністю та відчужувати власність, право отримувати дохід, а також визначати конкретні інші правочинності, відповідно до чинного законодавства [60, с. 82].

Однією зі специфічних особливостей кримінально-правових норм, що охороняють об’єкти права інтелектуальної власності, є те, що основні використовувані поняття належать до категорій не кримінального, а інших галузей права, зокрема, цивільного, господарського, адміністративного, митного та ін. Це також створює істотні проблеми щодо питань своєчасного внесення змін до кримінального законодавства, особливо стосовно питань термінології, це пояснюється тим, що спеціальне законодавство у сфері інтелектуальної власності постійно оновлюється, виникають нові об’єкти права інтелектуальної власності чи змінюється їх назва, а зміни до кримінального законодавства вносять невчасно. Це ще раз нагадує про те, що багато норм кримінального законодавства є «сплячими», і ще раз підтверджує необхідність розроблення нового КК України.

Прикладом такої термінологічної невідповідності є чинна редакція ст. 177 КК України, в ній використано термін «топографія інтегральної мікросхеми», який натомість замінено терміном «компонування напівпровідникових виробів» у відповідних положеннях ст. 420 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Таким чином наголошуємо на необхідності в статті 177 КК України замінити термін «топографія інтегральної мікросхеми» на термін «напівпровідникові вироби» з метою узгодження відповідної термінології КК України та ЦК України, оскільки відповідно до п. 1 ч. 1 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів» від 19.09.2019 № 111-IX [151] абц. 9 ч. 1. Чт 420 ЦК України [223] було викладено у такій редакції «компонування напівпровідникових виробів».

За результатами Міжнародного альянсу інтелектуальної власності, впродовж останніх років Україна займає лідируючі позиції як порушник прав інтелектуальної власності, що загострює необхідність вирішення проблеми правового забезпечення посилення та врегулювання проблем кримінальної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. Сутність злочинності у сфері інтелектуальної власності, на думку О. В. Новікова, є суспільно небезпечним порушенням прав інтелектуальної власності, змістом якого є протиправне використання виключних

майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності. Об'єктом таких посягань автор визначає суспільні відносини, що виникають унаслідок створення результатів інтелектуальної й творчої діяльності. Крім того, автор виокремлює таку специфіку зазначеної групи кримінальних правопорушень, як наявність специфічного потерпілого (суб'єкта права інтелектуальної власності – володільця права на об'єкт інтелектуальної власності) [134, с. 100].

О. В. Коротюк пропонує об'єктом кримінально-правової охорони визначати такі соціальні цінності:

1) потерпілі (суб'єкти права інтелектуальної власності, а саме: створювачі об'єктів права інтелектуальної власності, а також інші особи, яким належать права на об'єкти і/або які можуть надавати дозвіл на використання об'єкта та/або забороняти його використання);

2) права, свободи та інтереси суб'єктів права інтелектуальної власності, що стосуються об'єкта інтелектуальної власності;

3) соціальні зв'язки, що існують між суб'єктами права інтелектуальної власності, а також іншими особами, й базуються на встановленому законодавством (належному) порядку впровадження в обіг та використання об'єктів права інтелектуальної власності, а також реалізації будь-яких інших правочинностей щодо об'єкта права інтелектуальної власності, в процесі здійснення яких задовольняються майнові й немайнові інтереси учасників правовідносин інтелектуальної власності, суспільні та державні інтереси;

4) нематеріалізовані й матеріалізовані блага, до яких відносять об'єкти права інтелектуальної власності [93, с. 182].

Розглядаючи інтелектуальну власність як об'єкт посягання, варто зазначити, що в загальному розумінні об'єктом кримінального правопорушення є «кримінально-правова категорія, використовувана для позначення суспільних інститутів, яким завдано шкоди внаслідок учинення кримінального протиправного діяння (бездіяльності)» [104].

Об'єкти кримінально-правової охорони визнані самим КК України. Це суспільні відносини, зокрема, права і свободи людина та громадянина, власність

громадський порядок та громадська безпека, довкілля, конституційний лад України, мир та безпека людства. Єдиною й дійсною підставою кримінальної відповідальності є наявність складу кримінального правопорушення, тобто сукупності ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають учинене суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення, передбачене Кримінальним кодексом України.

На сучасному етапі розвитку науки інтелектуальної власності тривають дискусії щодо природи права інтелектуальної власності та його складових частин. Англо-американська правова система схильна розглядати право інтелектуальної власності, швидше, як право власності, тоді як романо-германська наполягає на визнанні права інтелектуальної власності специфічним правом на об'єкт інтелектуальної праці, складовими якого є особисті немайнові та майнові права.

Об'єкт права інтелектуальної власності – це плід розумової, творчої праці суб'єкта, якому від самого початку, від моменту створення об'єкта права інтелектуальної власності, належать особисті немайнові права інтелектуальної власності на засадах природного права та відповідно до законодавства. За законодавством, особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково та не можуть бути відчужені (передані), крім винятків, установлених законом. У суб'єктивному розумінні права інтелектуальної власності є правами творця на результат своєї інтелектуальної, творчої, винахідницької праці. Суб'єктом права інтелектуальної власності є особа, якій належать особисті немайнові та (або) виключні майнові права інтелектуальної власності [145, с. 18].

Сьогоденне становище кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності характеризується, насамперед, відсутністю систематизації норм про охорону зазначених прав, їх розпорошеність у різних розділах Особливої частини чинного КК України. Так, їх місце на цей час відображене в Розділі розділі V Особливої частини чинного КК «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людина та громадянина», зокрема, мова йде про статті 176 та 177. Натомість ст. 229, 231, 232 відображені в Розділі VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері

господарської діяльності» [105]. У такому розміщенні кримінально-правових норм, що охороняють права інтелектуальної власності, на думку О. О. Дудорова, закладено творчий аспект (літературні й художні твори, корисні моделі, сорти рослин тощо) або господарський аспект (засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, комерційна таємниця) залежно від того, переважно в якій сфері життєдіяльності суспільства використовують ті чи інші об'єкти інтелектуальної власності [62, с. 52].

Крім того, зауважимо, що чинний КК України містить дискусійні норми, які певним чином пов'язані з окремими об'єктами інтелектуальної власності, однак не встановлюють кримінальної відповідальності за посягання саме на об'єкти права інтелектуальної власності, а розглядаються як посягання на встановлений порядок здійснення відповідної господарської діяльності, водночас посягаючи (поряд із системою оподаткування й моральними засадами суспільства у частині поширення інформації) на авторське право й суміжні права. Мова йде про ст. 203-1 КК України «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва» [105], тому в контексті подальшого формування нового КК України варто належним чином обґрунтувати, що ж саме є родовим об'єктом згаданої статті.

Такий самий науковий інтерес привертала й ст. 216 КК «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок», однак її виключено з чинного КК України [105], на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 15.12.2021 року [152], що свідчить про змінений порядок правової охорони зазначених об'єктів, які також вплинули на кримінально-правову їх охорону, тобто змінився порядок суспільних відносин. Як відомо, науково обґрунтована систематизація норм Особливої частини КК України має істотне значення, зокрема, для пошуку тієї норми, яка підлягає застосуванню, з'ясування змісту окремих ознак складів, описуваних заборонними нормами, розмежування

суміжних складів кримінальних правопорушень, а також з'ясування думки законодавця про цінність тих чи інших об'єктів кримінально-правової охорони.

З погляду методологічної складової дослідження необхідно розглянути основоположні поняття, що мають істотне значення для даного дослідження. Зокрема, мова йде про розуміння таких понять, як «інтелектуальна власність» та «право інтелектуальної власності», які часто ототожнюють у наукових джерелах, проте вони не є такими.

Відповідно до гносеологічних підходів до дослідження становлення та розвитку інституту кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності виділено чотири основні етапи в цьому процесі.

Розглядаючи генезу становлення й розвитку кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, варто зазначити, що найперші згадки про неї відомі ще з часів Стародавнього Риму та Стародавньої Греції. Історичні джерела повідомляють, що з тих часів «плагіат» і «літературна крадіжка» каралися досить суворо. Дослідники римських джерел засвідчують, що автори творів науки, літератури та мистецтва уже на той час мали певний зиск із них, а отже, можна припустити, що авторське право існувало в епоху звичаєвого права, хоча й не було ще відповідно відображене у звичаєвих нормах або просто такі норми нам не відомі. Навіть у ті далекі часи вже закладалося базове розуміння того, що створене людиною вважали особистим, незалежним і визнавали власністю творця [224, с. 38].

Про перші етапи формування системи саме правового захисту права інтелектуальної власності з історичних джерел відомо дуже мало, тому його правових засад в історичній літературі не простежують. Часто автори лише припускають, що якщо існували результати творчості, то були й засоби їх охорони. Такий етап існував приблизно до XII століття.

Другий етап становлення правової охорони результатів творчої діяльності, уже більш досліджений в історичних джерелах, що охоплює період від XII до XVIII століття, який вже відомий запровадженням та існуванням системи привілеїв. Привілеї мали різні форми: переваги, полегшення, звільнення від зборів і податків,

надання монопольного права тощо. Підставою для надання привілею могла бути будь-яка новизна, що давала певну вигоду чи прибуток або особі, яка видає привілей, або державі. До XVIII століття у більшості країн авторське право розглядали як привілей. Цей погляд на авторське право був зумовлений винаходом книгодрукування. Проте характерною особливістю цього періоду було те, що привілей належав не авторові твору, а видавцеві, який його друкує. Суб'єктами видання привілеїв, зазвичай, були парламенти, королі, князі, їх видавали на певний, нетривалий, термін.

Третій етап розвитку системи правової охорони більше присвячений промисловій власності й характеризується її інтернаціоналізацією. Початок етапу покладено Паризькою конвенцією. Інтернаціоналізація також поширювалася й на сферу літературно-мистецької діяльності. У 1886 році було підписано Бернську конвенцію про охорону літературних й художніх творів, якою було засновано Міжнародний союз про охорону літературних і художніх творів (Україна підтвердила своє членство у Всесвітній конвенції про авторське право у 1993 році, а Бернська конвенція набрала чинності на території України 25 жовтня 1995 року). Вважають, що саме з цього періоду й донині триває четвертий етап розвитку правової охорони результатів інтелектуальної власності [142, с. 17].

Четвертий етап – сучасний етап розвитку інституту кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні, що характеризується активними євроінтеграційними процесами, процесами імплементації міжнародних договорів та угод, загальними процесами глобалізації світової економіки й ресурсів. Науковці вирізняють різні періоди, аспекти, але ми звернемо увагу на найбільш загальні з них, оскільки це не є предметом нашого дослідження. Щодо сучасного, найбільш пізнього етапу, В. П. Козирєва зазначає, що перші десятиріччя XXI століття характеризуються кардинальними змінами в розвитку науково-технічного прогресу, глобалізацією господарських зв'язків, комп'ютеризацією всіх сфер життя суспільства, утіленням у життя досягнень нанотехнологій. Крім того, можемо додати, що на сьогодні ще й стрімко впроваджуються технології штучного інтелекту, які все більш активно використовують у світі. За сучасних умов

глобалізації та консолідації світового ринку, інтелектуальна власність є одним із найбільш успішних факторів економічного розвитку провідних держав. Унаслідок збільшення цінності інтелектуальної власності, усвідомлення її вартості та значення в сучасних ринкових умовах зросла кількість позовів до судів України щодо захисту прав інтелектуальної власності. Крім вищезазначеного, варто звернути увагу, що й сама держава, зокрема Україна, є одним із найбільших порушників прав інтелектуальної власності, що створює негативний авторитет нашій державі й дозволяє застосування відповідних міжнародно-правових санкцій іншими іноземними державами [88, с. 111].

В. В. Топчій [197, с. 248] зазначає, що інститут охорони прав інтелектуальної власності покликаний здійснювати охоронну функцію як майнових, так і немайнових прав творців об'єктів інтелектуальної власності. Тобто, на думку автора, норми правової охорони інтелектуальної власності, з одного боку, охоплюють охорону прав на об'єкти літературної, наукової, художньої й технічної творчості, з іншого – регулюють правовий статус таких об'єктів у суспільному виробництві. У цьому разі специфічною рисою зазначених об'єктів науковець називає те, що вони не мають матеріальної форми (на відміну від речей як об'єктів права власності). Економічна цінність об'єктів прав інтелектуальної власності не залежить від матеріального носія, на якому вони розміщені. Матеріальний носій у цьому разі є нічим іншим, як способом передавання ідей, думок, висновків автора об'єкта іншим особам. Така специфіка об'єктів прав інтелектуальної власності спричинює їх високу вразливість перед недобросовісним використанням, тобто здійснюваним без згоди власника прав на об'єкти копіюванням, тиражуванням і розповсюдженням об'єкта інтелектуальної власності. Ці дії й є порушенням передбачених законом прав інтелектуальної власності та охороняються відповідними його нормами.

Об'єкти інтелектуальної власності є результатом інтелектуальної діяльності, якій властиві загальні й спеціальні ознаки, що допомагають відрізнити та виокремити її від інших видів людської діяльності. За результатами дослідження визначення ключових ознак інтелектуальної діяльності, Т. М. Вахонєва [44, с. 141]

пропонує, крім загальних, виокремити спеціальні ознаки інтелектуальної діяльності:

1) це творча, креативна діяльність, творча праця. Творча діяльність характеризується цілеспрямованим, усвідомленим підходом людини до створення чогось нового, неперевершеного, унікального, такого, яке не подібне до іншого, а тому й творець такого унікального продукту повинен бути наділений унікальними творчими здібностями, нестандартним мисленням та підходом до розуміння дійсності. Розглядаючи творчу діяльність, авторка вважає, що творчі здібності є особливим видом розумових здібностей, які виражаються в умінні породжувати розумову діяльність за межами вимог, відхилятися під час мислення від традиційних норм, генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення. З цього випливає, що спеціальною ознакою є «творчий підхід до праці», «прояв розумових інтелектуальних здібностей людини», наявність нестандартних підходів до розуміння будь-яких понять;

2) предметом інтелектуальної праці не є матеріальні речі, а є, навпаки, нематеріальні, якими можуть бути проєкти, плани, ідеї, інформація, думки тощо, тобто під час застосування інтелектуальної праці працівник (автор, творець, винахідник) працює не з матеріальними благами, а з інформацією. Працівник (автор, творець, винахідник) обмінюється інформацією, досвідом, знаннями, ідеями, діями тощо;

3) характерною рисою інтелектуальної праці є те, що за такої праці застосовують не фізичну силу та фізичні особливості, а такі властивості людського організму, як пам’ять, увагу, мислення, уяву тощо;

4) наявність в особи, яка використовує інтелектуальну працю, інтелектуальних умінь та навичок, тобто до інтелектуальної праці може залучатися лише та особа, яка має достатні інтелектуальні вміння та може застосовувати їх на практиці.

Багаторічні зусилля науковців у галузі кримінального права та досліджень проблем кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності акумулюються на основній ідеї – виокремлення в Особливій частині чинного

КК України самостійного розділу під назвою «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності» (назва розділу, яку пропонує науковці дещо варіюється). Такі пропозиції висловлювали П. С. Берзін [28], В. Д. Гулкевич [54], В. Б. Харченко [218], обґрунтовуючи їх спільністю родового об'єкта відповідної групи кримінальних правопорушень, тобто сукупність відносин щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності, засобів індивідуалізації та недобросовісної конкуренції. Самостійні глави (розділи), присвячені кримінальним правопорушенням проти інтелектуальної власності, передбачені кримінальним законодавством, наприклад, таких країн, як Болгарія, Естонія, Іспанія, Литва, Мексика, Перу, Фінляндія. Це ототожнюється із самим підходом до розуміння інтелектуальної власності, закріпленим у ст. 2 Конвенції про заснування ВОІВ, підписаної в Стокгольмі в липні 1967 року.

І. О. Мікульонок пропонує розуміти поняття інтелектуальної власності в широкому розумінні як «закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в науковій, літературній, художній і промисловій сферах» [122 с. 78]. Водночас, О. Д. Святоцький зауважує, що за своєю правовою природою «інтелектуальна власність як право на результати розумової діяльності людини» є передусім нематеріальним благом, зберігається за його творцями й може використовуватись іншими особами лише за узгодженням із ними, крім випадків, зазначених у законодавстві. Основну роль у цьому процесі відіграє саме результат, а не процес його створення. Лише після завершення цієї діяльності внаслідок створення нових результатів у сфері науки, літератури, мистецтва, техніки й технології починають діяти норми цивільного права, що забезпечують суспільне визнання відповідного об'єкта, встановлюють його правовий режим, а також охорону прав і законних інтересів його творця. До того ж об'єктам інтелектуальної власності майнові права не надають [75].

Об'єктивна форма вираження є однією з основних умов, що висуваються законодавством до результатів інтелектуальної, творчої діяльності, оскільки захист об'єкта права інтелектуальної власності неможливий без матеріально вираженої форми, доступної для сприйняття. Іншою важливою умовою є творчий характер

або новизна результату інтелектуальної, творчої діяльності. Новизною є вперше реалізована ідея за допомогою втілення її творцем у своєму творі та водночас – певного творчого прояву нематеріальної сутності твору. В об'єктивному розумінні право інтелектуальної власності – це система прав, а в суб'єктивному – завжди містить у собі дві складові: нематеріальну та матеріальну. Термін «інтелектуальна власність» поєднує ці дві складові: «інтелектуальна» свідчать про ознаки власності (ідеальність і безтілесність), а «власність» характеризує наявність виключних майнових прав, які породжує результат інтелектуальної творчої праці як об'єкт права інтелектуальної власності [98, с. 52].

Досліджуючи, правову природу інтелектуальної власності, як об'єкта кримінально-правової охорони, І. М. Романюк, пропонує на основі базових цінностей розуміти інтелектуальну власність як «виключні права громадянина або юридичної особи на результати інтелектуальної діяльності, а також прирівняні до таких засоби індивідуалізації юридичних осіб, продукції, виконуваних робіт, послуг тощо» [187, с. 3]. Враховуючи різноманітність та різні напрямки інтелектуальної діяльності, в Стокгольмській конвенції з інтелектуальної власності (1967 р.) до сфер цієї діяльності, а відповідно, й до її результатів, на які поширюється поняття «інтелектуальна власність», були віднесені: наукові відкриття та наукові твори; промислові зразки й корисні моделі; літературні та художні твори; виконавська діяльність артистів, звукозапис, радіо- й телевізійні передачі; товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції [192]. З роками зазначений перелік розширюють, змінюють, доповнюють, це пояснюється тим, що сфера інтелектуальної діяльності дуже динамічна, прогресивна й постійно розвиваються.

З метою правового забезпечення охорони прав людини та громадянина на права інтелектуальної власності від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам у Кримінальному кодексі України передбачена відповідальність за такі порушення прав на об'єкти права ІВ:

а) порушення прав на об'єкти авторського права та суміжних прав (ст. 176);

б) порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст. 177);

в) незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229);

г) незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231);

ґ) розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232) [105].

Як справедливо зазначає О. В. Безпалько, «в сучасному світі чим розвиненіша держава, тим більшого значення в її економіці та суспільному житті набуває інтелектуальна власність» [27], і сучасна практика використання інтелектуальної власності передовими державами світу є тому підтвердженням.

На підставі досліджених вище особливостей сфери інтелектуальної власності в науковому дослідженні ми обґрунтували наявність підстав та умов для виокремлення у межах чинного кримінального законодавства України самостійного інституту «Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності», яким охоплено цілісну систему кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності. У межах роботи вищезгаданої робочої групи з питань розвитку кримінального права особливу цінність становлять дослідження, що сприяють роботі групи, зокрема, щодо виокремлення кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності в окремий розділ «Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності».

Методологічний комплекс та понятійний апарат, наведені в цьому підрозділі, дозволять здійснити комплексне дослідження кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, встановити особливості кримінальних проступків проти прав інтелектуальної власності.

1.2. Соціальна обумовленість криміналізації діянь у сфері інтелектуальної власності

Будь-який закон обумовлений реальними потребами суспільства в правовій охороні тієї чи іншої сфери суспільних відносин. Своїм відображенням у кримінальному законодавстві норми, що передбачають відповідальність за посягання на відносини, пов'язані з інтелектуальною власністю, пояснюють прагнення законодавця адекватно відобразити потреби суспільства й закріпити їх у відповідному правовому інституті. Недостатньо лише прокоментувати кримінальне законодавство, необхідно розкрити обумовленість кримінально-правової норми та її залежність від змісту конкретних умов розвитку суспільства. Це повністю відображає актуальність для дослідження соціальної обумовленості кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Кримінально-правовій забороні підлягають лише такі діяння, які завдають істотної шкоди суспільним відносинам, або ставлять під загрозу заподіяння цієї шкоди, тобто, завжди буде врахована цінність об'єкта кримінально-правової охорони.

Соціальною обумовленістю відповідальності за кримінальні правопорушення можна вважати процес установлення суспільно небезпечних форм поведінки індивідів, визнання допустимості, доцільності та можливості кримінально-правової боротьби з такою поведінкою.

Об'єктивна обумовленість кримінально-правової охорони інтелектуальної власності втілюється в кримінально-правовій нормі за допомогою її відображення в нормативно-правовому акті та правосвідомості суспільства. Нормативно-правовою передумовою кримінально-правової охорони інтелектуальної власності є чинний Кримінальний кодекс України. Новелою кримінального законодавства України, з огляду на внесення відповідних змін стало вживання поняття «кримінальні правопорушення» [105], які поділяють на кримінальні проступки та злочини [105]. Зважаючи на це, теорія кримінального права вимагає нового підходу до розуміння «кримінального правопорушення проти прав інтелектуальної власності», «злочину проти права інтелектуальної власності» та «кримінального

проступку проти права інтелектуальної власності». Відповідно до чинного Кримінального кодексу України - кримінальним правопорушенням є передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [105]. Відповідно «кримінальне правопорушення проти прав інтелектуальної власності» – це передбачене законом про кримінальну відповідальність суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. У цьому разі згідно з Кодексом визначає кримінальним проступком є діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у вигляді штрафу розміром не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Однак поняття «злочину» у цьому контексті в Кодексі уже не наведене, лише класифікація злочинів: «нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі».

З наведеного ми розуміємо, що кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності поділяють на кримінальні проступки та злочини. Винні діяння проти прав інтелектуальної власності, вчинені суб'єктами кримінальної відповідальності, за вчинення яких передбачене основне покарання у вигляді штрафу розміром не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі, *є кримінальними проступками* проти прав інтелектуальної власності. Інші кримінально карані діяння проти прав інтелектуальної власності, за вчинення яких передбачене основне покарання у вигляді штрафу розміром понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, пов'язане з позбавленням волі, є *злочинами* проти прав інтелектуальної власності.

Кримінально-правовий вплив на суспільні відносини обумовлений певною сукупністю обставин, що відображають певні закономірності життя суспільства, випливають із відносин між людьми, владою, державою. Цей вплив відображає моральні уявлення суспільства, рівень розвитку економіки, науки, техніки. Такий вплив забезпечує стимулювання належної поведінки суб'єктів цих відносин та можливість впливу на поведінку цих суб'єктів, водночас потребує використання

певних матеріальних ресурсів для забезпечення цього кримінально-правового впливу і має соціальні наслідки внаслідок кримінального покарання.

Обумовленість кримінально-правової охорони, насамперед, визначається соціальною значущістю та цінністю суспільних відносин, а також економічними чинниками й ефективністю правових заходів [210, с. 214]. У цьому разі, соціальну обумовленість кримінально-правової охорони запропоновано розглядати в комплексі:

1) соціально-економічному (відповідність юридичних законів законам економічного розвитку суспільства);

2) історичному (спадкоємність норм права, урахування їх розвитку в перспективі);

3) ідеологічному (відповідність правових норм політичній ситуації);

4) соціально-психологічному (мораль, моральні уявлення, громадська думка, психологічні установки різних груп населення);

5) соціально-правовому (суспільна небезпека, частота правопорушень, рівень правосвідомості, наукові основи нормотворчості) [230].

Певним чином соціальну обумовленість кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності відображають дані вітчизняної офіційної статистики, зведеної правоохоронними органами держави. Адже вона відображає не стільки реальний стан злочинності у цій сфері, скільки ефективність роботи правоохоронних органів щодо протидії кримінальним правопорушенням проти інтелектуальної власності. Так, відповідно до офіційних даних в Україні щорічно реєструють значну кількість досліджуваних кримінальних правопорушень. Упродовж 2007–2018 рр. (за 12 років) було зареєстровано близько 6 тис. кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності та виявлено майже 1,7 тис. осіб, які їх учинили. Таким чином, у середньому за окреслений період реєстрували приблизно 500 таких кримінальних правопорушень за один рік. Також необхідно зазначити, що правоохоронні органи виявляли у 3,5 раза менше винних осіб порівняно з кількістю облікованих кримінальних правопорушень у цій сфері. Доповнюють уявлення про стан протидії кримінальним правопорушенням проти

інтелектуальної власності дані стосовно рівня судимості. Так, за 12 років (2007–2018 рр.) в Україні було засуджено 806 осіб за кримінальні правопорушення у цій сфері (тобто в середньому 67 засуджених за один рік). Хоча зазначений сумарний показник і є досить високим, останнім часом кількість засуджень за кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності в Україні поступово зменшується до свого історичного мінімуму. Зокрема, у 2015 р. було засуджено 44 особи, у 2016 р. – 19 осіб, у 2017 р. – 19 осіб, 2018 р. – лише вісім осіб. Потрібно також зазначити, що найпоширенішими видами покарання, які призначають за кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності, є позбавлення волі (56 %) з подальшим звільненням від покарання з випробувальним терміном (99 %) та штраф (40,6 %) розміром до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (83,7 %). Отже, можна відмітити фактичну безкарність осіб, які вчинили злочинні посягання на права інтелектуальної власності.

Структурний розподіл кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності має такий вигляд: перше місце щодо кримінальних правопорушень у структурі цієї злочинності – це порушення авторського права і суміжних прав (у середньому 67,3 % від усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень); на другому місці – незаконне використання знаку для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (26 %); на третьому місці – порушення права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (2,9 %); інші кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності – 3,8 % [133].

Як стверджує В. В. Топчій, сукупний розмір матеріальної шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності, наприклад, у 2017 році сягнув 36 657 007 грн. Лише щорічний обсяг торгівлі підробками становить 461 млрд євро (що становить 2,5 % від загального світового обсягу торгівлі), водночас в ЄС імпорт контрафактної продукції зафіксовано на суму 120 млрд євро, що становить 7 % від усього імпорту. Серед потерпілих від зазначених діянь такі відомі компанії США, як Microsoft, Adobe System, Corel,

Adidas Group, Nike Internation LTD, Kraft Foods Inc. Лише корпорація Microsoft оцінює свої збитки від контрафактного продажу програмного забезпечення в нашій державі у 200 млн доларів США [197, с. 250]. Крім того, згідно зі Спеціальним звітом 301 (The Special 301 Report), опублікованим 29 квітня 2020 року Торговельним представництвом США, Україна залишається в списку пріоритетних спостережень, тобто в переліку держав, які не забезпечують захисту прав інтелектуальної власності та щодо яких здійснюється першочергове спостереження. Внесення України до пріоритетного списку спостережень ґрунтується на таких підставах:

1) несправедливе, непрозоре управління системою організацій колективного управління, що відповідають за збирання та розподіл роялті правовласникам;

2) широке використання неліцензованого програмного забезпечення українськими державними установами;

3) невиконання ефективних засобів для боротьби з широкомасштабними порушеннями проти прав інтелектуальної власності [194, с. 76]. За висновком Європейської комісії від 08.01.2020 року ситуація не змінилася і в 2018–2019 роках, не зважаючи на істотне зближення вітчизняного законодавства із законодавством Європейського Союзу в цій сфері, наша держава у контексті міжнародних зобов'язань потребує посилення рівня захисту прав інтелектуальної власності [78, с. 381].

Однією з публічно-правових підстав, що обумовлюють порушення проблематики кримінально-правової охорони інтелектуальної власності, є Указ Президента України № 584/2019 від 07.08.2019 року «Питання Комісії з правової реформи», у складі якої створена Робоча група з питань розвитку кримінального права [139], в межах роботи якої власне й запроваджено інститут кримінального проступку. Особливістю кримінальних проступків є те, що вони мають значно менший рівень суспільної небезпеки, ніж злочин. Для ефективнішого розслідування тяжких злочинів і розвантаження слідчого запровадили спрощений порядок розслідування. Повноваженнями слідчого під час проведення досудового розслідування проступків наділений (орган дізнання) дізнавач. До сьогодні існує

безліч дискусійних питань щодо перекваліфікації злочинів у проступки. Цілями запровадження категорії кримінального проступку були декриміналізація низки кримінальних правопорушень, обмеження сфери застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, заміна їх такими заходами кримінально-правового впливу, які не тягнутимуть за собою судимості, а загалом – послаблення кримінально-правової репресії [43].

З погляду соціальної обумовленості підстав посилення уваги до правовідносин у сфері інтелектуальної власності як об'єкта кримінально-правової їх охорони особливу значущість має сучасна політика держави, спрямована на поглиблену європейську інтеграцію України, що посилено підписанням Угоди про асоціацію України з ЄС [198] та пояснює об'єктивність трансформаційних змін, які відбуваються в суспільстві й державі. Такий стан суспільно-політичних, правових відносин концентрує увагу науковців на дослідженні впливу процесів, що відбуваються в різних сферах життєдіяльності суспільства, на економічний, соціально-політичний, правовий стан держави та порушує питання національної безпеки й національних інтересів. Глава 9 «Інтелектуальна власність» зазначеної Угоди посилює увагу науковців до розвитку інституту інтелектуальної власності в Україні в напрямку його всебічної правової охорони, зосереджуючи увагу на цінності цього інституту для економічного розвитку держави.

Економічною обумовленістю необхідності посилення заходів кримінально-правової охорони інтелектуальної власності є той факт, що саме об'єкти інтелектуальної власності в сучасному світі відіграють усе більшу роль у господарській та соціальній інфраструктурі. Досвід провідних країн з успішно розвиненою економікою підтверджує, що інтелектуальна діяльність, новаторство та креативність технічних рішень здебільшого визначають стратегію й тактику стрімкого та комплексного розвитку держави, високий технічний інноваційний рівень виробництва, інтеграцію наукової, технологічної складових промисловості [42, с. 213]. Це підтверджується й даними, наведеними в результаті дослідження Відомством з інтелектуальної власності ЄС (EUIPO) 2013 року, оновленого в жовтні 2016 року, ролі підприємств, які активно використовують ІВ, у

функціонуванні економіки в ЄС: такі підприємства забезпечують майже 42 % від обсягів ВВП Євросоюзу (5,7 трлн євро) та генерують 82 млн робочих місць (із вищою оплатою праці (46 % – надбавка), порівняно з підприємствами, на яких ІВ не використовують активно); на ці підприємства припадає 90 % обсягів торгівлі ЄС з рештою світу (96 млрд євро). До дослідження входило як європейські, так і національні права інтелектуальної власності на патенти, торговельні марки та промислові зразки. Згідно з одержаними даними:

— встановлено, що компанії, які мають права інтелектуальної власності, зазвичай налічують значно більшу кількість найманих працівників, інколи ця цифра перевищує шестикратний розмір, на відміну від компаній, які не мають цих прав;

— стосовно оплати праці та доходів працівників згаданих компаній установлено, що дохід на одного такого працівника в середньому перевищує 29 %, а заробітна плата таких працівників у середньому на 20 % вища, ніж на підприємствах, які не мають прав ІВ;

— наведено дані, що близько 40 % великих компаній мають права інтелектуальної власності; при цьому лише 9 % малого бізнесу мають права інтелектуальної власності, фірми, які мають такі права, отримують майже на 32 % більше доходу на одного працівника, ніж володільці, які не мають прав ІВ [140].

Отже, визначаючи соціально-правову обумовленість та характеристику кримінально-правових норм про порушення прав інтелектуальної власності, варто звернути увагу на те, що вітчизняні науковці до основних кримінально-правових чинників відносять такі:

а) ступінь суспільної небезпеки діянь;

б) наявність ознак, що дають можливість визначити однорідність злочинних діянь;

в) можливість впливу на діяння кримінально-правовими заходами;

г) імплементацію міжнародних кримінально-правових норм до національного законодавства [53, с. 14–15]; ступінь суспільної небезпеки діяння, стан нормативно-правового регулювання, можливість впливу на діяння

кримінально-правовими заходами [190, с. 37]; негативні наслідки (соціальна ціна), у яких виявляється її суспільна небезпека та які характеризують її соціальну сутність [118, с. 11]; суспільну небезпеку; ступінь суспільної небезпеки [63, с. 18].

Незважаючи на певну відмінність щодо визначення цих чинників, потрібно констатувати одностайність стосовно внесення їх до переліку чинників, серед яких визначають ступінь суспільної небезпеки та суспільну небезпеку конкретного діяння. Терміни «суспільна небезпека» та «ступінь суспільної небезпеки» як основні ознаки кримінального правопорушення досліджувала значна кількість учених: А. А. Андрушко [23], О. М. Миколенко, В. І. Смирнов, Н. С. Юзікова та ін. Водночас варто зосередити увагу на цих термінах як основоположних чинниках кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності.

Так, М. Й. Коржанський суспільну небезпеку кримінального правопорушення розуміє як його об'єктивний прояв, зовнішню шкідливість, яку визначають такі фактори: 1) суспільна цінність, важливість таких суспільних відносин (об'єкта), на які спрямоване посягання; 2) характер та розмір заподіяної шкоди; 3) спосіб дії; 4) мотиви дії; 5) ступінь вини. Водночас ступінь суспільної небезпеки передбачає її кількість і визначається переважно способом учинення правопорушення та розміром заподіяної шкоди. Ступенем суспільної небезпеки вирізняються кримінальні правопорушення одного виду [102, с. 121]. Суспільна небезпека як матеріальна ознака кримінального правопорушення полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду суспільним відносинам, які охороняє кримінальний закон, або передбачає реальну можливість заподіяння такої шкоди. Критеріями оцінювання суспільної небезпеки, її ступеня є об'єктивні та суб'єктивні ознаки правопорушення [103, с. 77].

Дослідивши різні підходи до розуміння суспільної небезпеки, учені виокремили основні з них:

1) здатність заподіяти реальну шкоду правоохоронюваному об'єкту або створити загрозу заподіяння такої шкоди;

2) наявність такої шкоди (реальної або потенційної) оцінюють із позиції всього суспільства, а не конкретного потерпілого. Саме тому небезпечність і називають суспільною;

3) шкода є наскільки значною, що загрожує основоположним суспільним цінностям, становить для них небезпеку. Для суспільної небезпеки кримінального правопорушення характерними є два показники: її характер (якісний критерій (якісна ознака), що залежить від важливості, тобто суспільної цінності, об'єкта КП) та ступінь (кількісний критерій (кількісна ознака), який визначають характеристикою конкретного посягання, зокрема, місцем, способом, обстановкою його вчинення, наявністю певного знаряддя, ступенем реалізації злочинного наміру, кількістю потерпілих тощо) [208, с. 105].

Небезпека кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, крім завдання збитків власникам, полягає й у тому, що доходи, отримані від виробництва, зокрема, контрафактної продукції, включаючи й використання мережі «Інтернет», спрямовуються на фінансування тероризму, обігу наркотиків і зброї, торгівлі людьми, сприяють діяльності транснаціональних злочинних угрупувань. Наприклад, контрафакт і піратство тісно пов'язані з іншими злочинними діями: легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, нелегальною міграцією, одержанням неправомірної вигоди тощо. Водночас прибутки від нелегального обігу підробок можна порівняти з доходами від зазначених злочинних дій, проте, порівняно з ними вони є майже безризиковим джерелом збагачення [194, с. 74].

В. В. Костюк пропонує належну увагу приділити правовим детермінантам [96, с. 223]. Про їх значення свідчить той факт, що з усіх засобів (правових (чинні нормативні акти, що регламентують правила користування об'єктами інтелектуальної власності й установлюють відповідальність за їх порушення); морально-етичних (норми поведінки щодо використання об'єктів інтелектуальної власності та непорушення інтересів його правовласників); технічних (апаратні пристрої й технічні програми, що виконують функції захисту інтелектуальної власності); фізичних (різного роду механічні, електронно-механічні пристрої та

спорудження, спеціально призначені для створення фізичних перешкод проникнення до програмного забезпечення, що потребує захисту) найбільша питома вага припадає саме на правові, які становлять 60 %. Характеризуючи правові детермінанти цієї групи кримінальних правопорушень, необхідно насамперед зазначити недосконаліть національного законодавства та невідповідність його сучасним реаліям. Зокрема, як зазначено в Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності, ефективність захисту права інтелектуальної власності залежить від досконалості нормативно-правової бази, сформованої інфраструктури національної системи правової охорони інтелектуальної власності [125]. Однак практика застосування законодавства виявила цілу низку проблем, пов'язаних із невідповідністю деяких його вимог нормам міжнародного права, забезпеченням ефективного захисту права інтелектуальної власності та створенням цивілізованого ринку цих об'єктів.

Ґрунтовною є позиція вчених О. В. Негодченко та А. А. Хрідочкіної про те, що однією з груп умов і причин, які детермінують кримінальні правопорушення (проступки) проти інтелектуальної власності, є організаційні [126, с. 120]. Невипадково переважна більшість сучасних дослідників проблем незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності звертає увагу на організаційно-структурну та функціональну невідповідність системи заходів боротьби з такими злочинними проявами специфіці аналізованого явища й меті такої боротьби. Аналізування досліджень дозволяє стверджувати, що до основних організаційних детермінант незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності належать:

1) перевага в системі органів, наділених повноваженнями щодо захисту інтелектуальної власності, структур, які забезпечують застосування заходів відповідальності за порушення цього права (нерідко на шкоду застосуванню заходів профілактики);

2) малоефективний механізм моніторингу (збирання інформації, аналізування, оцінки, прогнозу) стану незаконного використання об'єктів

інтелектуальної власності, його факторів та ефективності заходів боротьби з такими злочинними проявами;

3) недоліки в системі органів законодавчої, виконавчої та судової влади, підрозділів (посадових осіб), які спеціалізуються на захисті інтелектуальної власності (зокрема, як засвідчило опитування експертів правоохоронних органів, уповноважених на проведення розслідування у кримінальних провадженнях про порушення авторських і суміжних прав, дуже рідко (лише в кожному чотирнадцятому випадку) забезпечується відповідна спеціалізація);

4) високий рівень латентності незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності зумовлений відсутністю чітких якісно-кількісних розбіжностей між адміністративно-караними та кримінально-караними порушеннями в аналізованій сфері;

5) малоефективний механізм взаємодії недержавних структур із забезпечення протидії незаконному використанню об'єктів інтелектуальної власності (насамперед підрозділів служби безпеки компаній) з державними правоохоронними органами;

6) низький рівень кооперації національних і закордонних правоохоронних органів, які здійснюють функції щодо протидії незаконному використанню об'єктів інтелектуальної власності.

Звертаючись до сучасної науки кримінального права, все більше науковців доходять висновку про необхідність виділення в Особливій частині Кримінального кодексу України окремого розділу щодо кримінальних правопорушень (проступків) проти права інтелектуальної власності. Зокрема, О. Бахарєва та А. А. Ломакіна звертають увагу на те, що є нагальна потреба вирішення низки теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із визначенням місця в системі Особливої частини КК України кримінальних правопорушень проти права інтелектуальної власності, оскільки ці правопорушення утворюють свою відокремлену самостійну групу злочинних посягань [26, с. 49]. Такий підхід дав би можливість усунути наявні суперечності, підвищити ефективність кримінально-правових гарантій конституційного права на охорону прав інтелектуальної

власності, чітко розмежувати кримінальні правопорушення, правильно кваліфікувати та диференціювати покарання за їх учинення [113, с. 35].

Ми вбачаємо доцільність виділення в Особливій частині КК України самостійного розділу Розділу VII-1 КК України «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності» та пропонуємо його структуру, викласти з таких кримінально-правових норм: ст. 176 (ст. 233^1) «Порушення авторського права та суміжних прав»; ст. 177 (ст. 233^2) «Порушення прав на винахід», корисну модель, промисловий зразок, *напівпровідникові вироби*, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію»; ст. 229 (ст. 233^3) «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару»; ст. 231 (ст. 233^4) «Незаконне збирання з метою використання та використання відомостей, що становлять комерційну таємницю»; ст. 232 (ст. 233^5) «Розголошення комерційної таємниці». Відповідні пропозиції також можуть бути відображені у проєкті нового КК України в контексті реформування кримінального законодавства, що перебуває на етапі доопрацювання відповідною робочою групою з питань розвитку кримінального права.

Як зазначає І. М. Білоус «наявність у державі сучасної, міжнародно визнаної системи охорони інтелектуальної власності є необхідним елементом зрілої держави. Створення такої системи має особливе значення для України – країни зі значним науково-технічним та інтелектуальним потенціалом» [30, с. 59]. На сьогодні теоретико-концептуальні політичні засади правотворення та державотворення в Україні свідчать про те, що інститут права інтелектуальної власності повинен отримати належний рівень його кримінально-правової охорони.

Зокрема, про вищезазначене свідчать інституційні зміни в судовій владі, низка реформ, що сприяють поступовому зосередженню уваги саме на становленні інституту права інтелектуальної власності як об’єкта кримінально-правової охорони. Підтримуємо думку, І. Романюка, який зазначає, що «аналіз наукових розробок у сфері інтелектуальної власності та практики охорони прав інтелектуальної власності свідчить про необхідність комплексної кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень (проступків), що

посягають на інтелектуальну власність в Україні. Зокрема, однією з проблем кримінально-правової охорони інтелектуальної власності є нечіткість формулювань положень нормативно-правових актів, це також уможливлює неправильне розуміння та двозначне трактування закону» [185, с. 119].

Об'єктивна необхідність кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності втілюється в кримінально-правових нормах за допомогою закріплення їх у нормативно-правових актах. Навіть сучасний високий рівень розвитку законодавчої бази, зокрема, й кримінального законодавства, приведеної до відповідності міжнародним стандартам, не обумовить її ефективної дії в Україні через низьку ефективність правозастосування. Вся сукупність реформ у судовій системі, істотна кількість змін у межах процесуального законодавства нашої держави призвели до колізій, прогалин у законодавстві, які не дають можливості реалізовувати на практиці проголошені права, зокрема, у сфері охорони прав інтелектуальної власності. На сьогодні гостро постало питання правового забезпечення діяльності спеціалізованого Вищого суду з питань інтелектуальної власності, зокрема, й нормами кримінального права, а також вирішення процесуальних питань забезпечення розгляду справ зазначеним судом, зокрема, в порядку кримінального судочинства [32, с. 40].

Крім того, через віднесення складів кримінальних правопорушень (проступків) проти прав інтелектуальної власності до різних розділів Особливої частини чинного Кримінального кодексу призводить до проблем їх кваліфікації. Зокрема, такі проблеми стосуються порушення авторського права й суміжних прав (ст. 176 КК України) та порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми (напівпровідниковий виріб), сорт рослин і раціоналізаторську пропозицію (ст. 177) й трактуються як кримінальне правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав людини і громадянина. Науковці стверджують, що злочинні діяння проти прав на зазначені об'єкти інтелектуальної власності не порушують ані виборчих, ані трудових, ані навіть «інших особистих прав людини та громадянина». Серед них відсутнє право на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Воно визнане частиною

культурних прав і свобод, які окреслюють юридичні можливості людини та громадянина у сфері культури, а гарантії свободи творчості закріпила Конституція України, зокрема право на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини та громадянина [128, с. 27].

Особливо важливу роль для сучасної кримінально-правової політики охорони інтелектуальної власності становить створення в Україні спеціалізованого суду – Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Коли ми говоримо про низький рівень розслідування цієї групи кримінальних правопорушень та низький рівень притягнення винних осіб до відповідальності, то всю надію щодо досягнення справедливості покладаємо на новостворений суд. У своїй доповіді на Третьому всесвітньому конгресі з боротьби з підробками та піратством Xiong Xuanguo наголосив, що рішеннях та роз'ясненнях Верховного народного суду щодо правових положень, застосовуваних у кримінальних справах про порушення прав інтелектуальної власності, щодо всебічного вдосконалення судових процесів, пов'язаних із правами інтелектуальної власності, з метою забезпечення судової гарантії розвитку інноваційного суспільства, який установлює комплексний план судової роботи щодо всіх справ, пов'язаних із правами інтелектуальної власності, включаючи кримінальні. Ці судові тлумачення та нормативні документи, що практично значущими, мають велике значення для народного місцевого суду з розгляду кримінальних справ у перших інстанціях, пов'язаних із порушенням прав інтелектуальної власності відповідно до закону для більш ефективної боротьби з такими кримінальними правопорушеннями та підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності через кримінальне право [20].

Поступова інтеграція нашої держави до міжнародної спільноти, економічні прагнення та амбіції, орієнтири на європейські цінності й досвід, підписання угод і вступ до Світової організації торгівлі (СОТ) обумовили потребу вдосконалення чинного законодавства та приведення його у відповідність із положеннями Угоди «Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності» [199]. Саме ця Угода визначає умови правової охорони прав інтелектуальної власності в міжнародних торговельних відносинах.

На виконання умов вищезазначеної Угоди, в Україні за рішенням Глави держави створено Вищий суд з питань інтелектуальної власності. На сьогодні можна однозначно стверджувати, що з урахуванням низької матеріально-процесуальної забезпеченості діяльності новоствореного Вищого суду з питань інтелектуальної власності саме на суд покладено функції й завдання щодо формування сталої, однозначної, єдиної практики застосування норм щодо захисту прав інтелектуальної власності, що також вплине на внесення змін до чинного кримінального та кримінального-процесуального, виконавчого законодавства.

Говорячи про роль і місце суду у формуванні судової практики й тлумаченні норм законодавства щодо охорони прав інтелектуальної власності, варто звернути увагу на міжнародний досвід. Тому зауважимо, що саме Вищому суду з питань інтелектуальної власності в Україні належить ця ключова роль – формування судової практики з питань кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні, забезпечення їх однакового застосування й формування норм чинного кримінального законодавства, що охоплює питання правової охорони прав інтелектуальної власності.

За даними, наведеними в авторській діаграмі (додаток Б), розробленій на підставі статистичної звітності Офісу Генерального прокурора [66], можемо простежити чітку тенденцію до збільшення кількості окремих кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, особливо у сфері авторського та суміжних прав (ст. 176 ККУ). Складність аналізування зазначених статистичних даних в черговий раз підтверджує позицію багатьох вітчизняних науковців, стосовно того, що «кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності є досить різноманітними і посягають на специфічну сферу суспільного життя, пов’язану з інтелектуальною власністю, однак однорідність та внутрішній зв’язок між собою цих правопорушень настільки міцний, що більшість науковців схиляються до необхідності виділення окремого розділу в Особливій частині Кримінального кодексу України, який повинен об’єднати в собі злочинні посягання на інтелектуальну власність» [219, с. 24].

Так, у 2018 році відповідно до Звіту Офісу Генерального прокурора було обліковано 6 199 кримінальних правопорушень (у сфері видавничої діяльності, радіомовлення й телебачення, виробництва кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукописів, телекомунікацій і комп'ютерного програмування). Такий стан злочинності, що охоплює права інтелектуальної власності, доводить, що кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності негативно впливають на забезпечення прав людини і громадянина, економіку держави, її міжнародний авторитет.

Вибіркові статистичні дані підтверджують своєчасність досліджуваної проблематики. Лише за півріччя 2023 року вчинено 26 кримінальних правопорушень за ст. 176 КК України «Порушення авторського та суміжних прав»; 3 кримінальних правопорушення за ст. 177 КК України «Порушення права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, раціоналізаторську пропозицію»; 28 кримінальних правопорушень за ст. 229 КК України «Незаконне використання знака для товарів та послуг, фірмового найменування, кваліфікованого заначення походження товару»; 1 кримінальне правопорушення за ст. 231 КК України «Незаконне збирання відомостей, що становлять комерційну таємницю» та 2 кримінальних правопорушення за ст. 232 КК України «Розголошення комерційної або банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках» [69]. Лише за період 2021 року вчинено 81 кримінальних правопорушення за ст. 176 КК України «Порушення авторського та суміжних прав»; 23 кримінальних правопорушення за ст. 177 КК України «Порушення права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, раціоналізаторську пропозицію»; 92 кримінальних правопорушень за ст. 229 КК України «Незаконне використання знаку для товарів та послуг, фірмового найменування, кваліфікованого заначення походження товару»; 7 кримінальних правопорушень за ст. 231 КК України «Незаконне збирання відомостей, що становлять комерційну таємницю» та 6 кримінальних правопорушень за ст. 232 КК України «Розголошення комерційної або банківської

таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках» [67]. У 2020 році кількість вчинених кримінальних правопорушень становила: 118 кримінальних правопорушення за ст. 176 КК України «Порушення авторського та суміжних прав»; 19 кримінальних правопорушення за ст. 177 КК України «Порушення права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, раціоналізаторську пропозицію»; 123 кримінальних правопорушення за ст. 229 КК України «Незаконне використання знаку для товарів та послуг, фірмового найменування, кваліфікованого заначення походження товару»; 16 кримінальних правопорушення за ст. 231 КК України «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю»; 3 кримінальних правопорушень за ст. 232 КК України «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках» [68]. Такі дані свідчать про зростання вчинення цих кримінальних правопорушень упродовж 2021 року, зокрема, станом на травень 2021 року вчинено вже більше кримінальних правопорушень щодо незаконного використання комерційної таємниці, ніж за весь попередній рік. Крім того, постає питання щодо кримінальних правопорушень за статтями 231, 232 КК України «Незаконне збирання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках». А саме наведені статистичні дані Офісу Генерального прокурора не містять конкретизованих відомостей, що саме було об’єктом цих кримінальних правопорушень: банківська, комерційна або професійна таємниця на ринках капіталу та організованих товарних ринках. Це в черговий раз підтверджує недосконаліть відповідних звітів та потребує оптимізації їх змісту з метою полегшення роботи зі статистичними даними, зокрема, й щодо кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності [61, с. 228].

Характеристика статистичних даних за останні п’ять років свідчить про щорічне зростання до 2022 року кількості кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності. Зниження цих показників у 2022–2023 роках

пояснюється лише режимом воєнного стану, відсутністю низки даних, втрачених на значній території нашої держави, зокрема, й на окупованих територіях.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу чинного законодавства та наукової літератури підтримуємо думку щодо необхідності виокремлення в структурі Особливої частини чинного Кримінального кодексу України окремого розділу, до якого будуть віднесені проступки проти прав інтелектуальної власності, оскільки ґрунтовною є позиція, що вони є самостійною відокремленою групою злочинних посягань і підлягають кримінально-правовій охороні. Крім того, чинний Кримінальний кодекс України потребує вдосконалення використовуваної в ньому термінології у сфері прав інтелектуальної власності й окремих її об'єктів для приведення його у відповідність із цивільним та іншим спеціальним законодавством у сфері інтелектуальної власності.

1.3. Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності

Комплексному формуванню кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні сприятиме дослідження міжнародного досвіду в зазначеній сфері. Поряд з досвідом зарубіжних країн у сфері кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності важливу роль відіграють міжнародні нормативно-правові акти, які виконуються більшістю держав світу, за допомогою ратифікації та приведення національного законодавства до їх відповідності. Така ситуація очевидна в умовах міжнародної консолідації щодо питання протистояння кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності.

Міжнародне регулювання у сфері інтелектуальної власності здійснюється відповідно до угод, ухвалених Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization). Вони встановлюють обов'язкові для всіх країн-учасниць стандарти охорони й захисту прав інтелектуальної власності. Документом, що визначає основні вимоги міжнародної системи охорони

інтелектуальної власності, є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) [199]. Угодою встановлені мінімальні основоположні вимоги до правової охорони інтелектуальної власності, яких в обов'язковому порядку повинні додержуватися країни-члени ВОІВ, решта – на розгляд внутрішньої державної політики.

Міжнародний режим охорони об'єктів авторського права та суміжних прав визначений Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів 1886 р. [29] і Всесвітньою конвенцією про авторське право 1952 р. [48] та ін. Правове регулювання охорони промислової власності на міжнародному рівні відбувається в межах низки угод: Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 р. [138], Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків 1891 р. [115], Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків 1960 р. [49] та ін.

Україна за роки незалежності була й є активним учасником міжнародних організацій, щорічно поглиблюючи європейську інтеграцію, посилюючи рівень співпраці в різних напрямках державної політики, зокрема, й у сфері інтелектуальної власності. Важливо відзначити тісну співпрацю нашої держави з такими міжнародними організаціями, як Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), Міжнародний союз з охорони нових сортів рослин (УПОВ), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй (ЄЕК ООН), Європейське патентне відомство (ЄПВ), та спеціалізованими відомствами з різних країн, зокрема, країн ЄС.

За останні роки наша держава не просто поглибила процеси інтеграції, а внаслідок боротьби за свою територіальну цілісність і незалежність стала справжнім центром міжнародної уваги, в черговий раз підтвердивши, що наша держава переслідує міжнародні та європейські цінності правової, демократичної, соціальної держави. Об'єктивними процесами співпраці з міжнародними організаціями стало долучення нашої держави до низки міжнародних угод та договорів, що мають безпосереднє значення для національної системи правового

регулювання сфери інтелектуальної власності. Поряд із міжнародними договорами й угодами не менш важливу роль відіграє національне законодавство у сфері регулювання інтелектуальної власності, яке за останні декілька років зазнало істотних змін. Науковці та практики різних галузей права упродовж багатьох років наголошували на проблемах його ефективності та проблемах практичної реалізації через прогалини [32, с. 36]. Саме на виконанні угод та договорів акцентують увагу і партнери нашої держави, і практики, й науковці, оскільки за основу беруть не кількісний показник імплементації тих чи інших міжнародно-правових норм, а якісний. Дійсно, ефективність упровадження згаданих норм сприяє високим показникам, зокрема, й правової охорони прав інтелектуальної власності. Підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом покладено низки зобов'язань на Україну у сфері гармонізації національної системи охорони прав інтелектуальної власності. Оскільки Угода набрала з чинності, це посилює актуальність правової охорони прав інтелектуальної власності з метою створення спільного з європейськими країнами ринку інтелектуальної власності, щоб Україна займала місце активного його учасника як виробника якісних продуктів інтелектуальної власності, їх розробника, та виконання Україною взятих міжнародних зобов'язань, формування її позитивного авторитету й сприйняття як рівного члена міжнародної спільноти, забезпечення економічної безпеки держави [85, с. 51].

Саме тому для нашої держави актуалізується питання про необхідність прийняття Стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності на період 2020–2025 роки, метою якої, насамперед повинне стати забезпечення успішної інтеграції України до міжнародного та європейського інтелектуального простіру з урахуванням національних інтересів України. Без чіткого стратегічного орієнтиру ні судова, ні правова реформи не здобудуть високої ефективності через відсутність єдності щодо формування державної політики у сфері інтелектуальної власності. Розробниками Стратегії були вивчені прогресивні підходи, закладені в Стратегії «Європа 2020», якою визначено цілі й стратегічні пріоритети ЄС, покликані консолідувати європейську конкурентоспроможність на глобальному рівні,

зокрема в частині розбудови Інноваційного союзу, Європейського дослідницького простору, а також у процесі реалізації Цифрового порядку денного для Європи [125].

Щорічні звіти міжнародних інституцій щодо економічних збитків, завданих від злочинності у сфері інтелектуальної власності на теренах постіндустріальних країн, призвели до розроблення дієвих стратегій протидії такому становищу. Однак, як свідчить досвід і практика, такі стратегії потребують постійного їх оновлення, адаптації до прогресивних умов розвитку суспільства та інтелектуальної власності у світі, більше того, потребують консолідованої злагодженої діяльності держав між собою в цьому напрямку, оскільки злочинність проти інтелектуальної власності часто набирає міждержавного характеру. Підтвердженнями цього є посилення співпраці, наприклад, у країнах ЄС, співробітництво Міжнародної організації кримінальної поліції щодо цих питань.

Зарубіжні країни раніше почали опікуватися питаннями захисту авторських прав і запобігання порушенням авторського права у мережі «Інтернет». Законодавство ЄС передбачає зобов'язання, покладені на країни ЄС щодо забезпечення на національному рівні правового захисту від свідомого обходу будь-якого технологічного засобу захисту об'єктів авторського або суміжних прав, а також закріплення переліку заборонених дій, пов'язаних із незаконним обігом пристроїв для обходу технічних засобів захисту. Важливо, що в деяких країнах (Італія, Естонія, Іспанія, Хорватія, США) установлено окремий вид кримінальної відповідальності за дії, пов'язані з обігом засобів, що полегшують протиправний обхід або нейтралізацію технічних засобів захисту. Водночас у переважній більшості країн створено окремі підрозділи поліції для боротьби з порушеннями права інтелектуальної власності в мережі «Інтернет»: в Італії – поліція поштових та інших повідомлень, підрозділ боротьби з кіберзлочинами; у Великій Британії – відділ із протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності (The Police Intellectual Property Crime Unit (PIPCU); в США – Intellectual property task force (спецгрупа боротьби з порушенням права інтелектуальної власності), а також спеціальні підрозділи в боротьбі зі злочинністю в мережі «Інтернет», зокрема, з поширенням

порнографії в мережі «Інтернет» та вчиненням порушень у сфері права інтелектуальної власності; у Франції – підрозділ боротьби з порушеннями права інтелектуальної власності [13, с. 32].

Західноєвропейські континентальні країни, зокрема Іспанія, Франція, Бельгія, Австрія, Нідерланди, Німеччина та Болгарія, вже протягом багатьох років мають достатньо узгоджену систему кримінально-правової охорони інтелектуальної власності, що підтверджується виокремленням у національному Кримінальному кодексі цих держав окремого розділу чи глави відносно кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності.

Наприклад, у Кодексі про кіно й анімаційні фільми Французької Республіки 2009 р. передбачено кримінальну відповідальність за посягання на такі об’єкти права інтелектуальної власності, як відео-, кінофільми та аудіовізуальні твори. До цих нетипових посягань належать такі:

а) перешкоджання виконанню співробітниками Національного центру кіно та анімаційних фільмів своїх повноважень, а також функцій щодо управління цими об’єктами;

б) діяння, пов’язані з використанням доходів, отриманих від використання відео- та кінофільмів. До цих порушень належать порушення щодо випуску вхідних білетів для кожного глядача кінофільму, щодо обов’язку оновлювати документи, які дозволяють ідентифікувати доходи від кожної кінематографічної програми, а також порушення обов’язку направляти декларації про доходи, отримані за кожну кінематографічну програму [13, с. 34].

Окрім того, в Кодексі про інтелектуальну власність Франції міститься низка положень, що передбачають покарання за посягання на об’єкти права інтелектуальної власності, пов’язані зі знищенням чи порушенням технічних засобів захисту охоронюваних об’єктів. До цих посягань належать такі: завдання шкоди вмисно з метою, відмінною від мети наукових досліджень, якому-небудь технічному засобу (до яких, зокрема, віднесено всі засоби захисту, призначені для заборони чи обмеження використання творів або виконань, фонограм, відеозаписів чи телевізійних програм, не дозволеного правовласником) для послаблення захисту

якого-небудь твору за допомогою розкодування, розшифрування чи будь-якого іншого втручання, спрямованого на обхід, нейтралізацію або знищення механізму захисту чи контролю; виготовлення, імпорт технічного обладнання, приладів, механізмів із будь-якою метою, крім наукового дослідження (зокрема, зберігання з метою продажу, передавання іншій особі чи здавання в прокат; пропозиція з цією метою або доведення до загального відома в будь-якій формі таких технологій, приладів, механізмів; надання яких-небудь послуг із такою самою метою; підбурювання до використання або вимога, намір, планування, організація, відтворення, поширення чи рекламування одного з таких способів); знищення чи зміна якого-небудь елемента інформації з метою посягання на авторське чи суміжне право.

Попри те, що Україна та Велика Британія належать до різних правових систем, цінність досвіду Великої Британії в системі кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності від того не менша. Наприклад, об'єднаний Закон Великої Британії про авторське право, промислові зразки та патенти 1988 року (Copyright, Designs and Patents Act 1988) [6] передбачає кримінальну відповідальність за вчинення особою без дозволу володільця авторського права таких діянь (за умови, що правопорушник знає, чи має підстави вважати, що об'єкти, на які він посягає, перебувають під охороною авторського права): a) виробництво для продажу чи найму, або b) імпорт до Сполученого Королівства (крім випадків особистого чи домашнього користування), або c) володіння при здійсненні господарської діяльності з метою вчинення будь-яких діянь, що порушують авторське право, або d) вчинення під час здійснення господарської діяльності : 1) продажу чи найму або 2) пропозиції продажу чи найму, або 3) публічної демонстрації, або 4) поширення, або 5) поширення не під час здійснення господарської діяльності, але в таких обсягах, що безумовно завдають шкоди інтересам володільця авторського права. Крім того, кримінальна відповідальність настає за створення чи володіння предметом, який спеціально виготовлений або адаптований для копіювання конкретних об'єктів авторського права з метою використання таких копій у господарській діяльності. Крім того, серед

особливостей кримінально-правової охорони інтелектуальної власності Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії можна виділити специфіку розгляду зазначених посягань. Так, інтелектуальну, або нематеріальну, власність розглядають як різновид права власності. Саме нематеріальна власність включає патенти та авторські права (Mensah Lartey and Relevy (1996) Cr App R 143 (CA)). З огляду на це особа, яка здійснила присвоєння законного права іншої особи, підлягає кримінальній відповідальності за крадіжку права інтелектуальної власності. Отже, особа, яка використовує чужі права за патентом, учиняє крадіжку. Водночас особа, яка порушує авторські права (наприклад, у разі незаконного копіювання CD-диска), не вчиняє крадіжки. Це пояснюється тим, що така особа не присвоює собі авторського права (вона не діє як власник авторського права), вона порушує авторське право. Отже, така особа зобов'язана відшкодувати всі збитки у межах цивільно-правового спору, але не може підлягати відповідальності за крадіжку [7, с. 508].

Серед країн пострадянського простору, власне як і для України, все ще зберігається тенденція до розміщення кримінально-правових норм, що охороняють права інтелектуальної власності, в різних розділах кримінального закону, зазвичай, це кримінальні правопорушення (злочини) проти конституційних прав і свобод людини або у сфері економічної, господарської діяльності. До таких, що посягають на конституційні права людина та громадянина за законодавством Киргизії [201], Молдавії [204], Таджикистану [205], Туркменістану [207] та Узбекистану [206] належать порушення авторських, суміжних, винахідницьких і патентних прав, їх відносять до кримінальних правопорушень проти конституційних прав і свобод людина і громадянина, а незаконне використання засобів індивідуалізації товарів (торговельної марки) й отримання та розголошення відомостей, що містять комерційну таємницю, – до кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності.

Проте, серед ключових відмінностей можна назвати такі, як віднесення того чи іншого об'єкта права інтелектуальної власності до різних розділів Кримінального кодексу, наприклад, у таких країнах, як Молдова, Узбекистан,

порушення прав на торговельну марку належить до кримінально-правової охорони конституційних прав і свобод людина та громадянина, а порушення авторських, суміжних, винахідницьких, патентних прав та прав на використання топографії інтегральної мікросхеми відносять до кримінальних правопорушень проти конституційних прав та свобод людина і громадянина, однак незаконне використання торговельної марки – до кримінальних правопорушень проти суспільної небезпеки, як, наприклад, в Азербайджані чи більшості країн пострадянського простору. Україна з 2021 року виключила з КК України ст. 216 «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок», на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 15.12.2021 року [152], внаслідок зміненого порядоку правової охорони зазначених об'єктів, які також вплинули на їх кримінально-правову охорону. Правове регулювання обігу контрольних марок на території України втратило свою актуальність і відповідно більше немає соціальної обумовленості та підстав для її кримінально-правової охорони.

Крім того, не всіма державами однаково підлягають кримінально-правовій охороні ті чи інші об'єкти права інтелектуальної власності, як, наприклад, комерційна таємниця, що охороняється кримінальним законом України, однак в Азербайджані зовсім не є об'єктом кримінально-правової охорони [200]. Водночас нетиповою формою посягань на об'єкти права інтелектуальної власності є закріплене в ст. 165-2 КК Азербайджанської Республіки порушення вимог щодо використання виразів фольклору, що визнається кримінально–караним у разі, якщо це діяння завдало шкоди значним розміром.

Крім того, формування кримінально-правових норм, що охороняють різні об'єкти права інтелектуальної власності, різняться. Наприклад, у Киргизії, Узбекистані та Туркменістані посягання на авторські, суміжні, винахідницькі та патентні права об'єднане одним складом кримінального правопорушення, що в

результаті спричиняє плутанину під час визначення безпосереднього об’єкта кримінального правопорушення [201].

Досвід країн англосаксонської системи права свідчить про істотний успіх щодо питань кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, це пояснюється особливістю будови цієї системи на прецедентах, що робить норми права більш гнучкими та адаптивними.

Зокрема, в Сполучених Штатах Америки передбачається кримінальна відповідальність за порушення авторських прав, що встановлена Зводом законів США (Параграф 506 (а), розділ 17) [19] і передбачає відповідальність за вмисне порушення авторського права, неправдиве повідомлення про захищеність авторським правом (copyright notice), неправомірне усунення повідомлення про захищеність авторським правом, повідомлення неправдивих відомостей під час реєстрації авторського права, вчинене будь-якою особою, яка порушила авторське право умисно, маючи на меті комерційну або особисту фінансову вигоду та карається в передбаченому законодавством порядку. Важливо зазначити, що кримінальне право США не передбачає відповідальності за порушення права автора твору образотворчого мистецтва на ім’я, а також права на недоторканність і цілісність такого твору.

Крім того, правове регулювання відповідальності за порушення прав промислової власності передбачається не кримінальним законодавством США, а нормами спеціальних законів, що регулюють правову охорону зазначеного об’єкта.

Водночас варто відмітити, що спеціальний Закон США про патенти від 1958 року не передбачає кримінальної відповідальності за порушення прав на винаходи, промислові зразки, сорти рослин й торговельні марки, містить положення лише щодо цивільної відповідальності за такі правопорушення, як неправомірне виготовлення, використання або продаж запатентованого винаходу на території США, або імпорт такого винаходу в США (ст. 271, 281–197); неправомірне застосування промислового зразка (ст. 289); зазначення неправдивої інформації про патент для введення в оману споживача (ст. 292); імпорт контрафактних продуктів або продуктів, що містять порушення прав на патент, у

США (ст. 1337). Однак, якщо вчинено вмисне нанесення чи спробу нанесення торговельної марки або фірмового найменування на товари або послуги, етикетку, бірку, емблему тощо, застосування знака в документації, водночас порушник знав, що таке використання може ввести споживачів в оману (ст. 2320); за неправомірне використання торговельної марки або фірмового найменування, що завдало шкоди здоров'ю особи, передбачені кримінально-правові санкції [21].

Крім того, за вмисне порушення авторського права з комерційними цілями Кодекс законів США передбачає кримінальну відповідальність: 1) неправомірне відтворення чи розповсюдження (зокрема, електронним способом) впродовж 180-денного періоду не менше ніж десяти примірників твору, роздрібна ціна яких становить понад 2 500 $, карається позбавленням волі на строк до п'яти років та (або) штрафом розміром до 250 000 $ (для юридичних осіб – до 500 000 $) 2) якщо правопорушення вчинене повторно, воно карається позбавленням волі на строк до 10 років та (або) штрафом розміром до 250 000 $ (для юридичних осіб – до 500 000 $) [11].

Як засвідчує практика кримінально-правової охорони інтелектуальної власності Федеративної Республіки Німеччини, порушення таких прав визнається кримінальним правопорушенням (злочином), якщо воно вчинене з умислом та у випадках очевидного піратства. У цьому разі, якщо правопорушення не зачіпає державних інтересів, то справу, зазвичай, розглядають відповідно до процедури приватного обвинувачення (ст. 374 Кримінального кодексу) [18]. Крім того, у ФРН відсутні спеціалізовані кримінальні суди з питань інтелектуальної власності [209, с. 183].

Особливістю правового регулювання кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності у Швейцарії є комплексний характер, який полягає в тому, що норми федеральних законів містять цивільно-правові, кримінально-правові та кримінально-процесуальні норми. Мова йде про такі закони, як «Про статус і завдання Федерального інституту інтелектуальної власності», «Про Федеральний патентний суд», «Про авторське право і суміжні права», «Про патенти на винаходи», «Про охорону нових сортів рослин». Відповідальність за

кримінальне переслідування несуть місцеві суди території, де було вчинене правопорушення. Судове переслідування та оцінювання правопорушення є питаннями кантональної влади (ст. 84–85 Закону «Про патенти на винаходи»). Крім того, Федеральний закон Швейцарії про авторське право і суміжні права містить заборону знищення й модифікації інформації про режим авторських і суміжних прав (ст. 39-c). З огляду на це злочинними є такі діяння:

а) обхід засобів технічного захисту з метою незаконного використання твору чи інших охоронюваних об'єктів (ст. 69-a);

б) виробництво, імпорт, публічна пропозиція, продаж, уведення в обіг іншим способом, здавання в прокат, надання в користування, рекламування або заволодіння з метою отримання прибутку пристроями, механізмами, приладами, продуктами чи компонентами, що робить доступним обхід технічних засобів захисту об'єкта або має на меті економічні обмеження правовласника, дозвіл або полегшення обходу технічних засобів захисту та має наслідком видалення чи зміну електронної інформації щодо режиму авторського права й суміжних прав;

в) виробництво, імпорт, публічна пропозиція, продаж або введення в обіг іншим способом, передавання, трансляція, а також дії, що роблять доступним для зорового чи слухового сприйняття твір або інші охоронювані об'єкти, інформація про режим прав на які була видалена чи змінена [106, с. 150–152].

Згідно з положеннями Федерального закону Швейцарії про патенти на винаходи 1954 р. (ст. 66) підлягає цивільному й кримінальному переслідуванню той, хто:

а) використовує незаконно запатентований винахід, у разі підробки розглядають як використання;

б) відмовляється повідомити про джерело походження та кількість виготовленої або незаконно введеної в торговий обіг продукції, назвати отримувачів і кількість продукції, наданої покупцям;

в) без згоди правовласника чи користувача знищує знак патенту;

г) підбурює до вчинення таких дій.

Крім того, згаданий закон містить кримінально-правові норми, які передбачають, що відповідно до ст. 81-а цього Закону підлягає покаранню особа, яка надала неправдиві відомості під час подання заявки про видачу патенту щодо опису винаходу, креслення чи інших матеріалів, необхідних для розуміння сутності винаходу. Водночас відмова особи повідомити компетентним органам про джерело походження й кількість використовуваних об'єктів, створених чи введених в обіг незаконно, а також про кількість об'єктів, наданих комерційним покупцям, карається згідно зі ст. 67, ст. 69 Федерального закону Швейцарії про авторське право й суміжні права (щодо об'єктів авторського права й суміжних прав) [106].

Досить цінним для нашої держави є досвід сусідньої країни – Польщі. Зокрема, можна стверджувати про існування в цій державі більш жорсткого законодавства порівняно з Україною. Так, наприклад, отримуючи повідомлення про використання піратського програмного забезпечення, співробітники поліції негайно виїжджають до порушника. Крім того, представники музичної індустрії, зокрема, Фонд збереження аудіовізуальної власності (FOTA) та BSA, проводять постійні семінари й тренінги для підвищення обізнаності співробітників поліції, прокуратури, митниці. Як і у вищезазначених країнах, правоохоронці Польщі ведуть активну боротьбу з продажем піратських оптичних дисків за допомогою проведення частих рейдів на ринках, базарах і на кордоні. Значний внесок у запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності зробили ухвалений у 2010 році поправки до податкового законодавства, що розширюють повноваження податкових органів Польщі з виявлення, припинення й попередження правопорушників і правопорушень у зазначеній сфері. Це також стало можливим завдяки співпраці з BSA, який надав допомогу щодо підготовки податкових інспекторів. Поряд із позитивними змінами у Польщі помітні і негативні явища, а саме: відсутність у Кримінальному кодексі Польщі складу кримінального правопорушення щодо інтернет-піратства; відсутність спеціальних прокуроров (які мають спеціальні знання у сфері інтелектуальної власності); відсутність регулярного моніторингу правоохоронними органами дистриб'юторів

контрафактних та піратських товарів; відсутність спеціалізованого суду з питань, що стосуються авторського права, товарних знаків і патентів.

Загалом для кримінального законодавства країн СНД характерна істотна розбіжність в установленні підстав і меж кримінальної відповідальності, а також видів та розмірів покарання за порушення авторських, суміжних, винахідницьких та інших прав інтелектуальної власності. У чотирьох державах (Азербайджан, Казахстан, Молдова, Україна) визначені самостійні склади злочинів, що передбачають відповідальність за порушення авторських та (або) суміжних прав. У цьому разі кримінальні кодекси Молдови, Узбекистану не переслідують у кримінальному порядку порушників суміжних прав. А до кримінальних кодексів окремих держав (Вірменія, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан) внесено самостійну статтю, що встановлює кримінальну відповідальність за порушення права на всі об'єкти інтелектуальної власності (порушення авторських або суміжних прав, порушення винахідницьких або патентних прав та ін.). Також є істотні розбіжності в диспозиціях, що визначають підстави кримінальної відповідальності, також щодо санкцій за порушення авторських, суміжних та інших прав інтелектуальної власності.

Що ж до пострадянських країн на теренах Прибалтики, то в них охороні прав інтелектуальної власності приділяють велике значення, про що свідчить, зокрема, той факт, що злочини проти прав інтелектуальної власності в КК Литви та Естонії зазначені в окремому розділі [203]. На відміну від Литви та Естонії ближче до вітчизняного досвіду України подібну кримінально-правову охорону проводять і в Латвії, оскільки на території цієї держави кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності не виділено як самостійний розділ, а натомість вони, як і в більшості країн колишнього СРСР, належать до кримінальних правопорушень проти основних прав і свобод людини та народного господарства [202].

На сьогодні Україна обрала абсолютно новий шлях побудови кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, і в проєкті нового Кримінального Кодексу вперше за багато років з'явився Розділ 6.2 «Проступки проти інтелектуальної власності». Більш глибоке теоретичне розуміння поняття

«проступок проти інтелектуальної власності», його склад та особливості буде розглянуто у наступному розділі цього дослідження.

Таким чином, на підставі розглянутих прикладів міжнародного досвіду кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в країнах, які розвиваються, у високорозвинених країнах, у країнах пострадянського простору можна виокремити низку особливостей характерних для зазначеної сфери: по-перше, правове регулювання – це лише один із засобів забезпечення правової охорони, і як свідчить практика, кримінально-правова охорона інтелектуальної власності може не обов'язково містити норми в кримінальному законодавстві, однак на практиці ефективно виконуватися в діяльності спеціалізованих судів (наприклад, Швейцарія); низка держав визнає інтелектуальну власність самостійним об'єктом кримінально-правової охорони і містить розділи чи глави в національних кримінальних кодексах.

Міжнародній практиці відомі як загальні об'єкти кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, такі як патенти, авторські та суміжні права, торгова марка, так і нетипові об'єкти (наприклад, вирази фольклору). Загалом Україна має достатньо високий рівень кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, однак удосконалення потребують такі питання як внутрішня національна систематизація законодавства та приведення його у відповідність одне з одним, із метою уникнення розбіжностей щодо використання термінів і понять.

Висновки до розділу 1

1. Визначено, що сучасна система відносин у сфері обігу об'єктів права інтелектуальної власності, їх розвиток, трансформація та вдосконалення, поява нових об'єктів чи їх видів потребують кримінально-правової охорони як самих об'єктів, так і суспільних відносин, що виникають стосовно таких об'єктів. Роль об'єктів права інтелектуальної власності у світі постійно зростає, як зростають їх економічна цінність, а отже й потреба посилення їх правової охорони, зокрема, й

нормами кримінального права, оскільки вони все частіше стають об’єктом злочинних посягань унаслідок економічної привабливості та високої цінності.

2. Обґрунтовано, що кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності – це передбачена чинним кримінальним законодавством сукупність засобів, що забезпечують взяття під охорону кримінального закону сукупності правовідносин щодо об’єктів інтелектуальної власності з метою їх захисту від злочинних посягань. Об’єктом кримінально-правової охорони інтелектуальної власності є суспільні відносини.

3. Проаналізовано, що кримінально-правову охорону інтелектуальної власності в Україні обумовлюють такі детермінанти: *політико-правові* (активна участь України в міжнародних договорах та угодах, поглиблені процеси інтеграції нашої держави до європейської спільноти, імплементація міжнародних норм, загальнодержавна правова реформа, складовою якої є реформа кримінального права та законодавства); *соціально-економічні* (формування й розвиток інвестиційного клімату в Україні, залучення іноземних інвестицій; зростання економічної значущості та цінності результатів інтелектуальної діяльності для економічного процвітання держави); *психологічно-правові* (становлення правосвідомості суспільства щодо об’єктів інтелектуальної власності, формування поваги в суспільстві до прав інтелектуальної власності, стан кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності).

4. Виокремлено особливості досвіду зарубіжних держав, акцентовано на країнах пострадянського простору та досвіді країн, які розвиваються, з метою більш ефективного вивчення їх досвіду й упровадження його в Україні, до якого належить таке: залежно від системи права у національних кримінальних кодексах різних держав кримінально-правова охорона інтелектуальної власності здійснюється або за допомогою виокремлення в особливій частині окремого самостійного розділу (наприклад, Іспанія, Франція, Бельгія, Австрія, Нідерланди, Німеччина та Болгарія) або розпорошеними окремими нормами, розкиданими по різних розділах кримінальних кодексів (більшість держав пострадянського простору: Киргизія, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан).

РОЗДІЛ 2
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1. Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності в умовах реформування кримінального законодавства

У класичній теорії кримінального права кримінально-правова характеристика кримінальних правопорушень визнається фундаментальною категорією, яку розглядають у нерозривному зв'язку з криміналістичною, кримінологічною, кримінально-виконавчою та оперативно-розшуковою характеристиками. А. А. Вознюк зазначає, що «кримінально-правова характеристика кримінального правопорушення – це опис, визначення його істотних, характерних особливостей та ознак або ж це система взаємозв'язаних відомостей про істотні, характерні особливості й ознаки кримінального правопорушення. У контексті кримінально-правової характеристики можна розглядати як кримінальне правопорушення, так і будь-яку іншу категорію кримінального права, чи то осудність, вину, рецидив, сукупність, повторність тощо [47, с. 155].

У цьому підрозділі ми розглянемо кримінально-правову характеристику кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, їх загальну характеристику. Загалом тема кримінально-правової характеристики кримінально-караних діянь проти інтелектуальної власності достатньо розглянута у вітчизняних наукових дослідженнях. Однак з урахуванням останніх тенденцій та змін як у законодавстві з питань інтелектуальної власності, так і в кримінальному законі активна робота над проєктом нового КК України обумовлює потребу розглянути новели законодавства, якими спричинені відповідні зміни в кримінально-правовій охороні інтелектуальної власності. У першому розділі ми вже було обґрунтували

теоретичну й практичну обумовленість необхідності дослідити порушену проблематику.

Для того щоб здійснити кримінально-правову характеристику кримінальних правопорушень проти права інтелектуальної власності, необхідно з'ясувати низку окремих дефініцій, що мають значення для науки та практики кримінального права. Зокрема, в сучасних умовах реформування кримінального права й законодавства теорія та практика кримінального права потребують нового підходу до розуміння дефініцій «кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності», «кримінальні проступки проти прав інтелектуальної власності» з огляду на введення до Кримінального кодексу України (КК України) поняття інституту кримінального проступку та розроблення проєкту нового Кримінального кодексу України.

Генеза становлення інституту кримінального проступку свідчить про його історичні витоки. Зокрема, О. Банчук у своєму дослідженні зазначає, що у вітчизняному законодавстві про кримінальну відповідальність щодо кримінального проступку є згадки в 1845 році в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні». У згаданому кодифікованому акті суспільно небезпечні діяння класифіковано за критерієм суспільної небезпечності на злочини й проступки, що є актуальним для сучасного поділу кримінально-караних діянь у чинному кодексі. Тому однією з важливих змін у сфері кримінального права, передбаченою у розробленому Національною комісією проєкті Концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції, є запровадження інституту кримінального проступку. Як і передбачалося, кримінальний проступок та злочин стали різновидами кримінального правопорушення. Запровадження кримінальних проступків стало важливим етапом у гуманізації кримінального права на сучасному етапі суспільного розвитку [25, с. 189]. Важливо зазначити, що введення інституту кримінального проступку загалом спричинило зміни в природі кримінальної відповідальності, оскільки відповідальність за вчинення кримінального проступку, за своєю природою, не тягне за собою судимості й не передбачає позбавлення волі.

Нормативно-правовою основою запобігання кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності є чинний Кримінальний кодекс України. Новелою кримінального законодавства України, з огляду на внесення відповідних змін стало використання поняття «кримінальне правопорушення» [153], які за ч. 1 ст. 12 КК України поділяють на кримінальні проступки та злочини [105]. Зважаючи на це, теорія кримінального права потребує нового підходу до розуміння «кримінального правопорушення проти прав інтелектуальної власності», «злочину проти прав інтелектуальної власності» та «кримінального проступку проти прав інтелектуальної власності». Відповідно до чинного Кримінального кодексу України кримінальним правопорушенням є передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [105].

Зазначені зміни та їх практичне впровадження були обумовлені надмірною завантаженістю слідчих, прокурорів, суддів дрібними кримінальними справами. Згідно з внесеними змінами такі справи розглядають у порядку спрощеного дізнання. Такий крок, на думку науковців та практиків, є виправданим, проте він призвів до необхідності комплексного перегляду і внесення термінологічних правок до низки нормативних актів, які також стали причиною виникнення великої кількості як внутрішніх, так і зовнішніх неузгоджень [107, с. 24]. Як зазначає один з авторів-ініціаторів таких змін М. Хавронюк, підставою для виділення проступків як окремого виду правопорушення є лише його *інакша*, відмінна від злочину й адміністративного правопорушення, правова природа: це діяння, яке, з одного боку, на думку вченого, не заподіює значної чи тяжкої шкоди в розумінні КК України і не створює загрози завдання тяжкої шкоди – і цим відрізняється від злочину, а з іншого – не є управлінським за своєю суттю – і цим відрізняється від адміністративного правопорушення. Відповідно автор цієї ініціативи зазначає, що:

– по-перше, види стягнень за проступки повинні бути інакшими, більш м'якими, ніж покарання за злочини, й значно суворішими, ніж стягнення за адміністративні правопорушення;

– по-друге, санкції за проступки на відміну від адміністративних правопорушень, зважаючи на характер самого проступку й стягнення за нього, завжди повинен накладати суд, тому їх потрібно називати судовими стягненнями. Втім, вина особи у вчиненні проступку може встановлюватися не вироком, а іншим актом суду та інше [215, с. 14]. Щодо практики розгляду справ судами, ми в третьому розділі розглянемо питання судового захисту прав інтелектуальної власності в контексті утворення Вищого суду із питань інтелектуальної власності, значення судової практики з розгляду справ з питань інтелектуальної власності для кримінально-правової охорони інтелектуальної власності.

Аналізування змісту ст. 11 КК України дозволяє визначити поняття «кримінальне правопорушення проти прав інтелектуальної власності»: передбачене законом про кримінальну відповідальність суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Водночас кримінальний закон визначає кримінальним проступком передбачене Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у вигляді штрафу розміром не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. З наведеного ми розуміємо, що кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності поділяють на кримінальні проступки та злочини.

На нашу думку, поняття кримінального правопорушення проти прав інтелектуальної власності повинно містити його ключові ознаки, які вирізняють відповідний вид кримінальних правопорушень серед інших суспільно небезпечних діянь.

Зважаючи на це, вважаємо, що *кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності* це – вмисні суспільно небезпечні діяння (у формі дії чи бездіяльності), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення, що посягають на встановлений порядок реалізації прав інтелектуальної власності та відповідні об'єкти, що не перебувають у володінні, користуванні та розпорядженні особи, вчинені з корисливих мотивів, а також такі, що мають наслідком завдння істотної

шкоди суб'єкту прав інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність унаслідок своєї суспільної цінності набуває на сьогодні значення самостійного об'єкта кримінально-правової охорони. Родовим об'єктом відповідних кримінальних правопорушень є суспільні відносини у сфері захисту прав інтелектуальної власності, а предметами є об'єкти прав інтелектуальної власності, перелік яких визначений у ст. 420 ЦК України [223].

Відповідно винні діяння проти прав інтелектуальної власності, вчинені суб'єктами кримінальної відповідальності, за які передбачене основне покарання у вигляді штрафу розміром не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі, є *кримінальними проступками* проти прав інтелектуальної власності. Інші кримінально-карані діяння проти прав інтелектуальної власності, за вчинення яких передбачене основне покарання у вигляді штрафу розміром понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, пов'язане з позбавленням волі, *є злочинами* проти прав інтелектуальної власності [33, с. 491].

У класичній теорії кримінального права, А. Хрідочкіна наводить таке поняття кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності: «це передбачені кримінальним законодавством суспільно небезпечні, винні та протиправні діяння, вчинені суб'єктами таких злочинних діянь, які посягають на сукупність майнових та особистих немайнових прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини (результати літературно-мистецької діяльності, науково-технічної творчості та індивідуалізації товарів (послуг) і їх виробників)» [221, с. 343]. Сутність злочинності у сфері інтелектуальної власності, на думку О. В. Новікова, є суспільно небезпечним порушенням прав інтелектуальної власності, змістом якого є протиправне використання виключних майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності. Об'єктом таких посягань автор називає «суспільні відносини, що виникають внаслідок створення результатів інтелектуальної та творчої діяльності» [134, с. 201].

Загальна система протидії та запобігання кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності насамперед повинна базуватися на

нормативно-правових здобутках кримінального законодавства, тому теоретичне вирішення проблем розуміння кримінального правопорушення проти прав інтелектуальної власності є прямим фактором протидії цим правопорушенням.

Статистичні дані, які щороку наводить Офіс Генерального прокурора, свідчать про щорічне зростання кримінальних правопорушень (проступків/злочинів) проти прав інтелектуальної власності. Особливо пік їх зростання припав до 2022 року, з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України ситуація дещо змінилася. Але, на нашу думку, причинами таких змін стали не зменшення кількості правопорушень проти інтелектуальної власності, а втрата низки даних на окупованих територіях, низький рівень розслідування внаслідок залучення правоохоронних органів до більш пріоритетних безпекових напрямків, низький рівень звернення постраждалих від таких правопорушень за захистом своїх прав. Така ситуація потребує посилення всіх можливих заходів, зокрема, й кримінально-правової протидії та запобігання зазначеним правопорушенням. Це набуває особливої актуальності в умовах посиленої міжнародної співпраці та активної політики наших урядовців і дипломатів у напрямку залучення іноземних інвестицій до України для забезпечення повоєнної відбудови нашої держави. Нашій державі просто необхідно створити безпечний інвестиційний клімат для партнерів і гарантувати безпеку інвестицій та їх правомірне використання. Однак варто визнати, що Україна й до цього часу не є інвестиційно привабливою державою, зокрема, через багаторічні показники порушення прав інтелектуальної власності.

Складність аналізування статистичних даних, наведених Офісом Генерального прокурора, в черговий раз підтверджує позицію багатьох вітчизняних науковців стосовно того, що «кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності є досить різноманітними й посягають на специфічну сферу суспільного життя, пов’язану з інтелектуальною власністю. Ми вже неодноразово наголошували на тому, що саме однорідність та внутрішній зв’язок між собою цих кримінальних правопорушень чітко простежуються, тому більшість науковців схиляються до необхідності виділення окремого розділу в Особливій

частині Кримінального кодексу України, який повинен об’єднати в собі злочинні посягання проти прав інтелектуальної власності» [221, с. 343].

Вітчизняні науковці досить часто наголошують на тому, що саме належне правове регулювання інтелектуальної власності в Україні дасть справжній поштовх ефективній протидії правопорушенням у цій сфері. Наприклад, А. А. Ломакіна, вважає за необхідне реформування Особливої частини КК України, яке стане, на думку авторки, безумовним її вдосконаленням із погляду законодавчої техніки, яка й покликана насамперед відповідати за правильність побудови та розташування статей у відповідному розділі кримінального закону за родовим об’єктом злочину. Оскільки система і структура Особливої частини КК України не дозволяють об’єднати склади кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності в одному з уже наявних розділів КК України без порушення принципу системності розміщення кримінально-правових норм [114, с. 203].

На думку О. В. Новікова, «кримінальними правопорушеннями проти інтелектуальної власності необхідно розуміти сукупність злочинних посягань на встановлений порядок володіння, користування та розпорядження об’єктами права інтелектуальної власності, в результаті яких заподіюється значна шкода конкретним правовласникам» [133, с. 235]. Основними ознаками зазначених посягань окремі автори називають: спільний об’єкт злочинного посягання, предмет, матеріальна шкода завжди є наслідком зазначених кримінальних правопорушень, небезпечність їх наслідків для економіки держави [220, с. 122].

Установивши, що є об’єктом злочинних посягань у сфері інтелектуальної власності, варто більш детально розібратися з поняттям «суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності». Зокрема, О. І. Харитонова зазначає, що відносини інтелектуальної власності – це суспільні відносини, що виникають унаслідок результатів інтелектуальної, творчої діяльності, в яких одні особи (автори, творці, винахідники) ставляться до таких результатів як власники, а всі інші особи ставляться (чи повінні ставитися) до цих самих результатів як до чужих і повинні утримуватися від зазіхань на них. Зазначені відносини автор наділяє такими властивостями:

1) насамперед, вони є суспільними відносинами, оскільки складаються між людьми в процесі їх перебування в певній спільноті;

2) вони мають вольовий характер, оскільки, будучи пропущеними через свідомість людей, стають певною мірою залежними від волі останніх;

3) характерним для них є те, що вони виникають унаслідок результатів інтелектуальної, творчої діяльності, результатом якої є створення об'єкта права інтелектуальної власності, чіткий перелік яких зафіксовано чинним законодавством. Якщо перші дві з вищеназваних ознак властиві й будь-яким іншим суспільним відносинам, що стають або можуть стати предметом правового регулювання, то третя ознака є специфічною, такою, що визначає сутність відносин саме інтелектуальної власності [216].

Якщо розглядати поняття правовідносин у сфері інтелектуальної власності через призму кримінально-правової охорони, то можна зазначити, що це, передусім, урегульовані чинним законодавством суспільні відносини, виражені у взаємних правах та обов'язках суб'єктів права. У загальному розумінні ці правовідносини забезпечують юридичну рівність їх суб'єктів, врегульовані у переважній більшості нормами цивільного законодавства.

Крім того, вони мають специфічні ознаки, до яких можна віднести:

1) спеціальну підставу виникнення, а саме, створення об'єкта, який охороняється або здатний охоронятися нормами законодавства про інтелектуальну власність, перелік таких об'єктів чітко встановлений чинним законодавством;

2) дуальний характер визначення прав та обов'язків суб'єктів правовідносин інтелектуальної власності (поєднання імперативної й диспозитивної складових);

3) можливість поєднання речових та зобов'язальних елементів у правовідносинах інтелектуальної власності;

4) цільовий характер правовідносин інтелектуальної власності: забезпечення правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності та їх правової охорони [111, с. 210].

Особливість правового регулювання суспільних відносин у сфері прав інтелектуальної власності відображається в розпорошеності їх правового

регулювання внаслідок правової природи самих об’єктів інтелектуальної власності та їх різноманітності. Зокрема, правове регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності регулюється: Цивільним кодексом України [223], Митним кодексом України [120], та іншими спеціальними законами, серед яких Закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [163], «Про охорону прав на промислові зразки» [166], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [164], «Про правову охорону географічних зазначень» [171], «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» [165], «Про охорону прав на сорти рослин» [167], «Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання, пов’язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» [162] та ін. Проте положення цих законів не встановлюють конкретних санкцій, а лише перелічують види потенційної відповідальності за незаконне використання об’єктів права інтелектуальної власності, зокрема й кримінальної.

Соціально значуща роль суспільно кримінально-правового впливу на правовідносини у сфері інтелектуальної власності полягає в тому, що за наслідками вчинення кримінальних правопорушень цієї категорії порушуються права на результати інтелектуальної діяльності (правовласники об’єктів інтелектуальної власності фактично позбавлені в такому випадку можливості отримати доходи (упущену вигоду), які б були одержані в умовах правомірного законного функціонування ринку) та, як наслідок, дисгармонізує творчі прояви авторів (винахідників, творців), дисбалансує інвестиційну активність; спричиняє невідповідність очікуваних задумів творця об’єкта інтелектуальної власності, фінансових та інтелектуальних затрат тим результатам, які він отримує від комерційної реалізації своїх прав інтелектуальної власності, завдає нищівних збитків бюджетам різних рівнів та державному бюджету великими масштабами, через недоотримання податків та зборів від законної реалізації прав на об’єкти ІВ.

Збитки, завдані внаслідок учинення кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власність *є об’єктивним* показником (характеристикою) суспільної небезпеки діяння. Про масштаби злочинності та високу суспільну

небезпеку правопорушень, наприклад, у сфері захисту авторських прав, особливо в мережі «Інтернет», свідчить постійне зростання впродовж 2018–2023 років спричинених матеріальних збитків. Унаслідок неправомірного використання об'єктів авторського права автори й правовласники недоотримують винагороду (роялті) у значними розмірами. Це в подальшому має надскладні наслідки для держави, оскільки спричинює недонадходження до державного бюджету України та місцевих бюджетів коштів великими розмірами від оподаткування такої винагороди, податкова ставка якої варіюється від 15 % до 18 %. Про це прямо свідчать показники завданих збитків, спричинених злочинністю у сфері, наприклад, авторського права (і суміжних прав) у мережі «Інтернет», хоча б за останні 2015–2020 роки. Наприклад, сума таких збитків у 2015 році становила 3 055 000 грн, у 2016 році – 462 000 грн, у 2017 році – 3 528 000 грн, у 2018 році – 8 700 000 грн, у 2019 році – 8 153 000 грн.

Коливання щодо деяких показників, зокрема, їх істотне зниження у 2016 році, деякі вчені та практики пояснюють наслідками реформи системи правоохоронних органів (як суб'єктів їх протидії), у процесі якої було звільнено висококваліфіковані й професійні кадри. Відсутність досвіду в працівників оновленого складу підрозділу Департаменту кіберполіції Національної поліції України, а також чітко розробленого інструментарію для виявлення та запобігання порушенням авторського права у мережі «Інтернет», зумовили зменшення статистичних показників у зазначеній сфері [112, с. 53].

За загальним правилом кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності, суспільно небезпечні наслідки від учинення яких є *обов'язковою* ознакою їх складу, тобто закріплені в диспозиції як кримінальне правопорушення з матеріальним складом, якою визнається шкода в матеріальному вимірі, детальніше будуть розглянуті в наступному підрозділі. Водночас об'єктивна сторона складу кримінальних правопорушень такої категорії безперечно, містить розуміння заподіяння такої шкоди в якісному його розумінні, а саме у виді та характері порушення немайнових прав потерпілого.

Таким чином, для посилення ефективності запобіганню та протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності в Україні насамперед необхідно виокремити у структурі Особливої частини чинного Кримінального кодексу України окремий розділ, до якого віднести кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності, оскільки ґрунтовною є позиція, що вони є самостійною відокремленою групою кримінальних правопорушень і підлягають кримінально-правовій охороні. Модель цього Розділу VII-1 КК України «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності», на нашу думку, повинна мати наступний вигляд та містити такі кримінально-правові норми: ст. 176 (ст. 233^{1}) «Порушення авторського права та суміжних прав»; ст. 177 (ст. 233^{2}) «Порушення прав на винахід», корисну модель, промисловий зразок, *напівпровідникові вироби*, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію»; ст. 229 (ст. 233^{3}) «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару»; ст. 231 (ст. 233^{4}) «Незаконне збирання з метою використання та використання відомостей, що становлять комерційну таємницю»; ст. 232 (ст. 233^{5}) «Розголошення комерційної таємниці». Відповідні пропозиції можуть також бути відображені в проєкті нового КК України в контексті реформування кримінального законодавства, який перебуває на етапі доопрацювання відповідною робочою групою з питань розвитку кримінального права.

Водночас, варто зауважити, що на сьогодній до дискусійних як серед науковців, так і серед практиків належить питання сталого чіткого бачення щодо того, які саме кримінальні правопорушення належать до системи кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності. Найбільш поширеною є думка, що ними є такі суспільно небезпечні діяння, передбачені КК України: порушення авторського та суміжних прав (ст. 176 КК України); порушення права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст. 177 КК України); незаконне використання знака для товарів та послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України), а також

незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну та банківську таємницю (ст. 231 КК України), та розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232 КК України). Останні два склади відносять до кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності лише в частині незаконного отримання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, оскільки банківська таємниця не є об'єктом права інтелектуальної власності. У дослідженнях, які раніше провели було акцентовано на тому, що з урахуванням різних об'єктів кримінально-правової охорони потребується виділення зі ст. 232 «Розголошення комерційної або банківської таємниці» окремих кримінально-правових норм: «Розголошення комерційної таємниці» та «Розголошення банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках». За відповідною ознакою доцільно виділити окремі кримінально-правові норми і зі ст. 231 КК України: «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» [85, с. 56].

Це має принципове значення, оскільки відповідно до п. 1 ст. 420 ЦК України «комерційна таємниця» є об'єктом права інтелектуальної власності [223]. А за ст. 505 ЦК України «комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію». Комерційною таємницею, як передбачено у чинному законодавстві, можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону *не можуть* бути віднесені до комерційної таємниці [223]. Відповідно до ст. 60 Закону України «Про банки та банківську діяльність» банківську таємницю становить інформація щодо діяльності й фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування

клієнта та взаємовідносин із ним чи третім особам під час надання послуг банку. У Законі визначено такі дані, які чітко віднесені до банківської таємниці: відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проєкту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація [149]. Таким чином, саме в цьому й простежується зв'язок банківської й комерційної таємниці: якщо комерційна таємниця стала відомою банківській установі у процесі обслуговування клієнта (володільця комерційної таємниці) та взаємовідносин із ним або ж третім особам під час надання послуг банку, а володілець комерційної таємниці вжив усіх адекватних наявним обставинам заходів щодо збереження її секретності, то така таємниця підпадає під правовий режим банківської таємниці. Однак наведене не свідчить про однакову правову природу цих двох об'єктів, а лише свідчить про їх взаємодію внаслідок певних суспільних відносин, що складаються.

Хоча серед науковців усе ще є прихильники того підходу, що банківська таємниця поглинає комерційну, й тому логічним видається їх розміщення в одній статті КК України. Ю. В. Зінченко зважаючи на зміст ст. 60 Закону України «Про банки та банківську діяльність» та беручи до уваги встановлений перелік відомостей, що становлять банківську таємницю, стверджує, що банківська таємниця охоплює набагато ширше коло відомостей, ніж комерційна таємниця, і по суті її «поглинає» [73, с. 261]. Вичерпний перелік відомостей, що становлять банківську таємницю, відображено в положеннях Закону України «Про банки та банківську діяльність». Зміст та обсяг комерційної таємниці натомість визначають фізичні та юридичні особи *на власний розсуд* на відміну від банківської таємниці, вичерпний перелік відомостей якої зазначено законом. Власники комерційної таємниці за власним бажанням, її поширюють, самостійно визначаючі порядок доступу до неї, вживаючі заходів щодо її збереження та охорони, у той час як правовий режим охорони та обов'язок збереження банківської таємниці очевидно і в установленому порядку передбачені виключно законом.

До комерційної таємниці належать відомості науково-технічного, організаційного, комерційного, виробничого, статистичного та іншого характеру,

за винятком тих, які відповідно до чинного законодавства не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. З урахуванням ознак комерційної таємниці не можна обмежити зміст чи коло відносин, якими охоплюється комерційна таємниця, крім інформації та відомостей, що не можуть становити комерційну таємницю.

Попри те, що власник комерційної таємниці на власний розсуд визначає відомості, які до неї належать, законодавець усе ж чітко прописав свої вимоги щодо того, яка інформація не може належати до комерційної таємниці. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. № 611 установлено чіткий перелік таких відомостей: насамперед це установчі документи, а також документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами. Накладення заборони щодо віднесення такої інформації до комерційної таємниці цілком логічне, оскільки дозвільні документи, надані державою, установчі документи, державна реєстрація діяльності чи ліцензування її окремих видів є публічно важливими і повинні бути доступними кожному. У бюджетній сфері це інформація за всіма встановленими формами державної звітності; дані, необхідні для перевірки обчислення й сплати податків та інших обов'язкових платежів, а також документи про сплату податків й обов'язкових платежів, документи про платоспроможність. У сфері трудових відносин також утановлено перелік відомостей, що не можуть належати до комерційної таємниці, це кількість і склад працівників, їх заробітна плата загалом та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць чи недодержання безпечних умов праці, відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю. Інформація, що належить до публічної, загальнодоступної й не може підлягати режиму комерційної таємниці, це інформація про забруднення навколишнього природного середовища, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних у цьому разі збитків, відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню [168]. В інших випадках власник комерційної таємниці самостійно визначає, які відомості щодо його діяльності

становлять комерційну таємницю, потребує додержання ключових ознак комерційної таємниці, тобто наявність комерційної цінності, секретність, і всі заходи збереження, яких щодо неї вжито. Таким чином, банківська таємниця не поглинає комерційну. Режим банківської таємниці щодо відомостей, які становлять комерційну таємницю, і є тим самим адекватним заходом збереження комерційної таємниці, тим більше відомості, що становлять комерційну таємницю, можуть ніколи не стати відомими банку за умови, що власник комерційної таємниці не буде клієнтом банку.

М. В. Ситницький зазначає, що відомості, які можуть належати до комерційної таємниці (наприклад, підприємства), повинні мати такі ознаки: не містити державної таємниці; не завдавати шкоди інтересам суспільства; належати до виробничої діяльності підприємства; мати дієву або потенційну комерційну цінність та створювати переваги в конкурентній боротьбі; мати обмеження щодо доступу тощо. Зловживання комерційною таємницею щодо належності до неї значної кількості відомостей може призвести до надмірної засекреченості організації та, як наслідок, спричинити втрату довіри клієнтів, а отже й прибутку. Для максимізації кількості клієнтів організація повинна бути публічною і відкритою щодо інформування про свою діяльність, проте додержуватися принципу, що секрет успіху полягає у своєчасному використанні комерційної таємниці й неможливості використання її конкурентами [189, с. 264].

С. Л. Ємельянов звертає увагу на спільну ознаку банківської та комерційної таємниці, яка створює хибне уявлення, про те що вони є рівнозначними об’єктами кримінально-правової охорони у структурі ст. 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» та ст. 232 «Розголошення комерційної або банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках» КК України. Цією ознакою автор називає «режим таємниці». Режим таємниці, в його розумінні – це правовий механізм її захисту, який ґрунтується на законодавчих підставах обмеження доступу до інформації, що становить таємницю, визначеної регламентації процесу обігу цієї інформації (одержання,

засекречування, зберігання, ознайомлення, передавання, розсекречування тощо). Саме ця складова банківської таємниці та її практична реалізація мають багато спільного з режимами комерційної, службової та професійної таємниць. Це не є дивним, оскільки, істотно відрізняючись за визначенням та змістом (тобто загальною частиною), усі законодавчо визначені таємниці (близько 20 видів) повинні обмежувати доступ до інформації, що їх становить, за допомогою встановлення спеціальних режимів конфіденційності [70, с. 196].

Звертаємо увагу на те, що навіть формулювання кримінально-правових норм ст. 231 та ст. 232 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», «Розголошення комерційної або банківської таємниці» КК України та використання законодавцем сполучника «або» є дискусійними. Це фактично означає, що комерційну та банківську таємниці законодавець розглядає як синонімічні поняття, що на нашу думку, не є коректним. Саме тому, маючи абсолютно різну правову природу комерційна таємниця та банківська таємниця повинні бути окремими об’єктами кримінально-правової охорони. У проєкті нового КК України це повинно бути враховано.

Таким чином, кримінально-правова характеристика кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності дозволяє зробити висновки, що сучасна доктрина науки кримінального права досягла єдності щодо виокремлення цієї групи кримінальних правопорушень у самостійний підрозділ проєкту нового КК України.

2.2. Об’єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності

Для науки та практики кримінального права одним із фундаментальних понять будь-якого кримінального правопорушення є склад кримінального правопорушення. Склад правопорушення складається з об’єкта, об’єктивної сторони, суб’єкта, суб’єктивної сторони. Відсутність хоча б одного з цих елементів

унеможливлює настання кримінальної відповідальності. Відсутній склад кримінального правопорушення, отже, немає й правопорушення. Високий рівень складності розслідування кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності свідчить про особливості складу цієї групи кримінальних правопорушень. У цьому підрозділі ми розберемо поняття об'єкта та об'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності як фундаментальної складової.

Високий рівень технологічного розвитку суспільства усе більше й більше породжує високу матеріальну цінність об'єктів права інтелектуальної власності. Разом із розвитком об'єктів права інтелектуальної власності зростає й рівень професійності, високотехнологічності, інтелектуальності, винахідливості вчинюваних кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності. Це впливає на результати діяльності правоохоронних органів щодо питань розслідуваності зазначених правопорушень [34, с. 18].

Результати діяльності правоохоронних органів із питань розслідування кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності свідчать про дуже високу латентність цієї групи правопорушень через низький рівень їх розкриття. Багато питань виникає щодо встановлення об'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діями та суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою й засобами вчинення кримінального правопорушення. Тобто, будучи зовнішнім проявом суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкт кримінально-правової охорони, об'єктивна сторона визначає, в чому полягає кримінальне правопорушення та які наслідки воно спричиняє, за яких умов місця, часу та обстановки це кримінальне правопорушення має місце, в який спосіб і за допомогою яких засобів чи знарядь воно вчиняється. [65, с. 168].

У сучасній науці кримінального права увага науковців привернута до визначення поняття суспільної небезпечності як ознаки об'єктивної сторони.

О. О. Кваша стосовно цього зазначає, що науковці порушуючи різні кримінально-правові проблеми, все більше уваги приділяють суспільній небезпечності. Наприклад, обстановку вчинення злочину вчена пропонує розглядати як цілісну систему взаємозв'язаних умов, що відображають багатогранність навколишнього світу, в яких учиняється кримінальне правопорушення, впливають на характер та ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення, а також ступінь суспільної небезпеки особи, яка його вчинила, і тому є обставинами, що диференціюють та індивідуалізують кримінальну відповідальність [77, с. 38].

Виокремлюючи ознаки кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності та характерні особливості способів їх учинення, Р. С. Недов зазначає, що такі кримінальні правопорушення залишають сліди в матеріальній та інтелектуальній сферах. А особи, які вчиняють названі правопорушення, докладають максимум зусиль для їх маскування та уникнення кримінальної відповідальності за їх учинення.

Для кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності характерними є деякі особливості слідоутворення:

– зовні здебільшого мають вигляд звичайних господарських операцій;

– знаряддя вчинення зазначених кримінальних правопорушень істотно відрізняються від знарядь вчинення загальнокримінальних правопорушень;

– сліди, переважно, містяться в документах (управлінських, бухгалтерських, технологічних);

– предмети посягання (матеріальні цінності, кошти, компакт-диски, комп'ютерні програми тощо) можуть використовувати під час правомірних господарських операцій [127, с. 307].

Щодо характеристики об'єктивної сторони зазначеного виду правопорушень, доцільно звернути увагу на запропоновані ознаки, які навів автор. Так, під час аналізування споживчого ринку в Україні автор вставив, що правопорушення у сфері інтелектуальної власності здійснюють такими формами:

1. Незаконне ввезення на територію України контрафактних товарів аудіовізуальної продукції, програмного забезпечення, баз даних та їх незаконне розповсюдження через торгову мережу та мережу «Інтернет».

2. Незаконне розповсюдження та використання в господарській діяльності комп'ютерних програм щодо ведення фінансово-господарської діяльності.

3. Незаконне розповсюдження товарів і послуг із комерційною метою (торгівля без оформлення права на підприємництво) в мережі «Інтернет», із порушенням авторських прав та суміжних прав власників.

4. Незаконне привласнення (плагіат) та розповсюдження наукових творів (статей, дисертацій, монографій, підручників тощо).

5. Незаконне використання знаків для товарів і послуг (виготовлення й реалізація товарів під знаками відомих брендів) та інші правопорушення, пов'язані з правом на промислову власність [220, с. 124].

Специфіка юридичного складу кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності полягає в тому, що саме факт заподіяння матеріальної шкоди у значному, великому або особливо великому розмірі є вирішальною ознакою об'єктивної сторони більшості кримінальних правопорушень, що посягають на об'єкти права інтелектуальної власності.

Під час визначення суспільно небезпечних наслідків кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності законодавець виходить із того, що їх можна виявляти як фактичну шкоду у строго визначеній сфері («матеріальна шкода» – статті 176, 177 та 229 КК України [105]) чи будь-якій сфері («істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності» – статті 231 та 232 КК України), що перебувають у зоні впливу об'єкта злочинного посягання на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації або ним визначаються.

Тому суспільно небезпечні наслідки одночасно вказують на об'єкт, але не належать йому, а утворюють самостійну соціально-нормативну категорію «шкода». Водночас варто наголосити, що зазначення в законі про кримінальну відповідальність певного розміру або обсягу спричиненої шкоди потрібно розглядати як єдиний можливий механізм виокремлення з усієї сукупності

посягань на результати інтелектуальної, творчої діяльності та засоби індивідуалізації саме таких, що за своїм характером і ступенем суспільної небезпеки утворюють таке соціальне явище, як кримінальне правопорушення.

Основні склади кримінальних правопорушень, передбачених ст. 176, 177, 229, 232 КК України, сформульовані законодавцем як матеріальні, тобто обов'язковими ознаками їх об'єктивної сторони є наслідки у вигляді матеріальної шкоди у великому (особливо великому) розмірі (ст. 176, 177, 229) чи істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності (ст. 232). Склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 231 КК, є формально-матеріальним: учинення дій, спрямованих на отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей (комерційне шпигунство), є кримінальним правопорушенням із формальним складом, а незаконне використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, є кримінальним правопорушенням, якщо такими діями завдано істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності [23, с. 27–28].

Розкриваючи соціальну сутність наслідків порушень прав на результати творчої діяльності, необхідно насамперед враховувати, що в результаті його вчинення володілець прав на відповідні об'єкти зберігає за собою особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності, а порушене право підлягає поновленню.

Проте з цього загального правила варто виокремити порушення права інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Особливості цього об'єкта права інтелектуальної власності – предмета кримінального правопорушення, передбаченого статтями 231 та 232 КК України, полягають у тому, що розголошення інформації, яка є секретною в тому розумінні, що вона загалом чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для інших осіб, і фактично, і юридично призводить до втрати особою, яка законно контролює цю інформацію, майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Такі майнові права не можуть бути поновлені через втрату предметом ознак правової охорони.

Навіть в умовах розроблення проєкту нового КК України його автори відмічають проблему визначення «матеріальної шкоди», завданої кримінальними правопорушеннями проти прав інтелектуальної власності. Ця дискусія серед науковців кримінального та цивільного права триває багато років. Оскільки складність зазначеного питання в кримінальному праві України полягає в тому, що не розглядаються взагалі або розглядаються не у повному обсязі два ключових питання: 1) кому повинна бути завдана матеріальна шкода; 2) що саме потрібно враховувати як матеріальну шкоду для визначення кількісної ознаки неоподатковуваного мінімуму доходів громадян (далі – НМДГ).

Щодо першого питання, необхідно зазначити, що родовим об'єктом названих кримінальних правопорушень є відносини права на об'єкти інтелектуальної власності, тобто право автора, виконавця, винахідника (творців) на результат своєї інтелектуальної, творчої діяльності (об'єкт права інтелектуальної власності), а також інших осіб, яким належать особисті немайнові та (або) виключні майнові права на об'єкти інтелектуальної власності. Визначаючи особу, якій спричиняється шкода, неможливо лише зазначити, що ця особа є володільцем прав. Необхідно встановити та визначити, володільцем прав саме на який об'єкт є особа, а також щодо порушення яких саме прав було вчинене посягання – особистих немайнових чи (та) виключних майнових прав інтелектуальної власності. Якщо для встановлення обставин першої групи органи досудового слідства та суду ще проводять певні дії, обумовлені окремими підставами кримінальної відповідальності за порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК України), прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію ІМС, сорт рослин (ст. 177 КК України) та прав на знак для товарів і послуг, фірмове найменування, кваліфіковане зазначення походження товару (ст. 229 КК України), то стосовно другої групи досліджень не проводять взагалі.

Визначаючи суспільно небезпечні наслідки у вигляді завдання матеріальної шкоди значним розміром, М. І. Хавронюк зазначає, що матеріальна шкода включає як пряму дійсну шкоду, так і втрачену вигоду. На його думку, заподіяння шкоди діловій репутації суб'єкта господарювання на кваліфікацію ст. 229 КК України не

впливає, однак може враховуватися під час призначення покарання [123, с. 862]. В. М. Киричко та О. І. Перепелиця наголошують, що під матеріальною шкодою необхідно розуміти збитки, завдані суб'єкту права інтелектуальної власності:

1) втрату або пошкодження майна;

2) витрати, які зазначений суб'єкт здійснив або повинен здійснити для відновлення свого порушеного права;

3) неодержані доходи, які суб'єкт міг реально одержати за звичайних обставин, якщо б його право інтелектуальної власності не було порушене [81, с. 322].

З огляду на наведене, насамперед потрібно звернути увагу на невідповідність термінологічного визначення шкоди в чинному кримінальному та цивільному законодавствах України. КК України не лише щодо розглядуваних кримінальних правопорушень, а й в інших випадках використовує термін «завдало матеріальної шкоди». Водночас, чинне цивільне законодавство нашої держави взагалі не містить визначення терміна «матеріальна шкода», а відповідно до ст. 22 Цивільного кодексу України [223] (далі – ЦК України) визначає таку категорію, як «збитки», застосовуючи в ч. 4 цієї статті визначення «шкода» як синонім «збитків». Саме тому наслідки у статтях 176, 177 та 229 КК України потрібно розглядати в такому їх визначенні: «… якщо це завдало збитків у значному, великому або особливо великому розмірах». Тому потрібно погодитися з визначенням В. Д. Гулкевича, що під матеріальною шкодою необхідно розуміти вартість порушеного права володільця прав на об'єкт інтелектуальної власності [54, с. 10], доповнивши його тим, що така вартість полягає в доході, який цей володілець права на об'єкт інтелектуальної власності міг би реально одержати за звичайних обставин, якщо б його право не було порушене внаслідок учинення кримінального правопорушення. Водночас, у судовій практиці під час визначенна розміру спричиненої шкоди, завданої контрафакцією, застосовують підходи щодо автоматичного врахування вартості ліцензійних примірників носіїв відповідної інформації. А. В. Кирилюк зазначає, що за основу розрахунку розміру матеріальної шкоди необхідно брати суму упущеної вигоди, оскільки особа, яка порушує авторське право й суміжні

права, не є первинним правовласником об’єкта інтелектуальної власності та не може завжди розпоряджатися правами автора, і тому взяття за основу розміру вартості набуття прав на відповідні об’єкти авторського права та суміжних прав не є справедливим розрахунком стосовно правопорушника [80, с. 173].

Деякі автори наголошують, що в правоохоронних органів немає відомостей щодо розміру отриманого доходу порушником, тому розмір майнової шкоди, завданої правовласникові незаконним відтворенням примірників комп’ютерних програм, необхідно визначати з розрахунку вартості ліцензійних примірників комп’ютерних програм на внутрішньому ринку України станом на дату скоєння правопорушення. Але відсутність відомостей у правоохоронних органів щодо певного факту або обставин за будь-яких умов не може впливати на більш сувору кваліфікацію дій особи, а навпаки, є ознакою, що повинна трактуватися на користь такої особи [214, с. 7]. Превалююча на сьогодні думка про те, що розмір шкоди повинен розраховувати правовласник або його представник, зважаючи на вартість примірників комп’ютерних програм, аналогічних виявленим у правопорушника, є неприпустимим через його характеристику як ознаки складу відповідного кримінального правопорушення. Визначення суспільно небезпечних наслідків кримінальних правопорушень, передбачених статтями 176, 177 та 229 КК України, також пов’язане з вирішенням ще одного питання – визначенням виду прав інтелектуальної власності, порушення яких може заподіяти матеріальну шкоду. Як зазначалося, право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) виключні майнові права інтелектуальної власності (ч. 2 ст. 418 ЦК України) [223].

В. Д. Гулкевич [54, с. 10] та А. С. Нерсесян [129, с. 87] вважають предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 176 КК України, лише майнові права авторів і володільців суміжних прав. Водночас, ураховавши сутність суспільно небезпечних наслідків посягань на результати творчої діяльності й засоби індивідуалізації та визначивши, що їх можуть утворювати як реальні збитки, так і упущена вигода, такі підходи потребують перегляду. Це твердження обумовлене передусім розвитком законодавства України щодо зазначеного

питання. ЦК України не лише зберіг спосіб захисту цивільних особистих прав, визначених Законом України від 6 травня 1993 року № 3188-XII «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій», а й закріпив такий спосіб захисту цивільних особистих прав, як компенсацію моральної шкоди. Згідно з Постановою Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [176], під *моральною шкодою* потрібно розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. За загальним правилом право на компенсацію моральної шкоди повинне мати необхідну кваліфікуючу ознаку – порушення немайнових прав або свобод. Зважаючи на те, що такі права або свободи не можуть бути відчужені чи передані іншим особам, вони не можуть бути предметами угод або договорів, а обставини, що випливають із спричинення моральної шкоди, здебільшого виникають за відсутності між сторонами цивільно-правових договірних відносин. Наприклад, у разі вчинення плагіату, що є порушенням особистих немайнових прав інтелектуальної власності. Також необхідно зазначити, що відповідно до чинного законодавства моральну шкоду відшкодовують грішми, іншим майном або в інший спосіб, тобто її розмір може бути вирахуваний у НМДГ, кількісний показник яких і становить визначення значного, великого або особливо великого розмірів матеріальної шкоди як суспільно небезпечного наслідку, передбаченого статтями 176, 177 та 229 КК України [105]. Крім того, у ч. 3 ст. 23 ЦК України не встановлено будь-яких обмежень максимального розміру грошового відшкодування моральної шкоди, а лише зазначено, що він визначається судом залежно від характеру правопорушення, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості реалізації своїх прав, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення [223]. Під час визначення розміру відшкодування враховують вимоги розумності та справедливості, тобто розмір відшкодування повинен бути адекватним завданій

моральній шкоді. Безумовно, порушення виключно й лише особистих немайнових прав на об’єкти інтелектуальної власності і за ступенем суспільної небезпеки такого посягання, і за розміром спричиненої шкоди не можна розглядати як ознаку будь-якого складу злочину у сфері інтелектуальної власності. Але зазначене порушення особистих немайнових прав на об’єкти інтелектуальної власності може та повинне враховуватися під час визначення характеру й ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння одночасно з порушенням майнових прав інтелектуальної власності, тобто мати комплексний характер.

Аналізуючи саме кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності, В. В. Костюк, у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що під час встановлення кримінальної відповідальності у сфері прав інтелектуальної власності вбачається дисбаланс між їх диспозиціями (щодо розміру матеріальної шкоди) й санкціями, встановленими за такі порушення. Зокрема, межа настання кримінальної відповідальності більша, ніж мінімальний штраф. Згідно зі ст. 176 і 177 КК України розмір значної матеріальної шкоди на 1 січня 2022 року становить 24 810 грн, а штраф у вигляді покарання – від 3 400 до 17 000 грн. Зокрема, майже в 73,8 % випадків до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у сфері прав інтелектуальної власності, було застосовано покарання як позбавлення волі на певний термін, з яких: до 1 року – 13,4 %; від 1 до 2 років – 33,2 %; від 2 до 3 років – 12,8 %; від 3 до 4 років – 3,7 %; від 4 до 5 років – 0,9 %. Штраф було призначено 37,2 % осіб [95, с. 103]. За період 2015–2020 років обвинувальних вироків за фактом учинення адміністративних порушень у сфері права інтелектуальної власності винесено в місті Києві – 32, Львівській області – 24, Дніпропетровській – 23, Харківській – 13. Найменше обвинувальних вироків винесено у Волинській, Закарпатській, Кіровоградській областях – по 4 вироки, Івано-Франківській – 3, у Вінницькій та Миколаївській областях – по 2. Важливе значення має практика призначення покарання, зокрема, звільнення від відбування покарання з випробуванням. У більшості випадків випадках засуджені до позбавлення волі особи були звільнені від відбування покарання з випробуванням на 1 рік (64,4 %), на 2 роки (12,7 %) або

на 3 роки (2,8 %). Деякі засуджені (20,1 %) були звільнені від покарання на підставі амністії [95, с. 103].

Досліджуючи розмежування адміністративної та кримінальної відповідальностей за правопорушення проти інтелектуальної власності С. І. Запара та І. О. Кравченко слушно відносять до недоліків застосування цих двох видів юридичної відповідальності розбіжності між наявністю порушень, передбачених спеціальними законами України, та відсутністю відповідних покарань в КУпАП і КК України [72, с. 253].

Зокрема, ст. 35 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» містить перелік правопорушень у сфері наукової й науково-технічної експертизи, таких як, наприклад, фальсифікація висновків наукової та науково-технічної експертизи; порушення суб'єктами експертизи авторського права і прав на об'єкти промислової власності стосовно об'єкта експертизи, результатів експертизи, порушення умов конфіденційності щодо інформації, одержаної експертом у процесі експертної роботи, тощо. Проте немає положень, які б передбачали санкції за вчинення цих правопорушень, а лише міститься вказівка, що особи, винні у вчиненні зазначених правопорушень у сфері наукової й науково-технічної експертизи, притягаються до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності відповідно до законодавства. Проте не всі відповідні правопорушення відображені в КК України, КУпАП. Це ускладнює розуміння того, який вид юридичної відповідальності повинен бути застосований у кожному конкретному випадку [74, с. 52].

Як зазначають В. Я. Тацій та Ю. А. Пономаренко, об'єкт кримінального правопорушення – елемент складу кримінального правопорушення, що поєднує в собі ознаки, які характеризують те, проти чого спрямоване кримінальне правопорушення. До ознак об'єкта кримінального правопорушення як елемента складу кримінального правопорушення належать:

1) об'єкт як ознака складу кримінального правопорушення (об'єкт кримінального правопорушення у власному, вузькому значенні);

2) предмет кримінального правопорушення;

3) потерпілий від кримінального правопорушення. Водночас автори зазначають, що лише об’єкт кримінального правопорушення у власному, вузькому значенні є обов’язковою ознакою цього елемента складу кримінального правопорушення; предмет кримінального правопорушення й потерпілий від кримінального правопорушення є його *факультативними ознаками*.

Об’єкт кримінального правопорушення як ознака складу кримінального правопорушення – це те, на що посягає кримінальне правопорушення, чому воно заподіює істотної шкоди або створює загрозу заподіяння істотної шкоди. КК України визначає, що він має своїм завданням «правове забезпечення охорони прав і свобод людина та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства» (ч. 1 ст. 1). Саме на ці явища й посягають кримінальні правопорушення, заподіюючи їм істотної шкоди або створюючи загрозу її заподіяння [195, с. 32].

Ми постійно наголошуємо на тому, що суспільні відносини у сфері обігу об’єктів інтелектуальної власності змінюються, трансформуються, що потребує внесення своєчасних змін до законодавства, зокрема, й про кримінальну відповідальність. Наприклад, буквально у 2022 році відбулися зміни щодо регулювання авторських та суміжних прав, що спричинило низку змін до кримінального закону. Можна зазначити, що об’єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 176 КК України, набрала нових форм, спричинених змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав» від 01.12.2022 р. № 2803-IX [154].

Так, внесеними змінами передбачено появу нового елемента об’єктивної сторони, що полягає у «фінансуванні порушення авторського і суміжних прав», а також доповнення її окремими кримінально-караними формами вчинення цього кримінального правопорушення, такими як камкордінг, кардшейрінг. Внесення

змін до ст. 176 КК України, привело до виключення ст. 216 КК України «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок».

З огляду на внесені зміни можна визначити, що об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 176 КК України, складають такі дії:

— незаконне відтворення, використання та розповсюдження творів науки, літератури й мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, інших творів;

— незаконне відтворення, використання та розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації;

— камкординг;

— кардшейрінг;

— інше умисне порушення авторського права і суміжних прав;

— фінансування порушення авторського права і суміжних прав [105].

Внесення змін до Закону «Про авторські та суміжні права» [146] обумовлена виконанням міжнародних зобов'язань, а також, як обґрунтували автори Закону:

– по-перше, на сьогодні втратила актуальність система маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних;

– по-друге, необхідне посилення стримувального ефекту санкцій, передбачених за порушення авторського права і суміжних прав, що сприятиме зменшенню кількості відповідних правопорушень під загрозою посиленої відповідальності.

Суспільні правовідносини щодо застосування такого об'єкта як контрольна марка, вичерпали себе, з огляду на це було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 05.01.2021 р. № 1965-IX [152], яким фактично декриміналізовано ст. 216 КК України [105].

Контрольна марка – це спеціальний самоклейний знак одноразового використання зі спеціальним голографічним захистом. Вона засвідчувала додержання авторських і (або) суміжних прав та надавала право на розповсюдження примірників творів. Право на одержання контрольних марок мали імпортери, експортери та відтворювачі примірників творів. Роздрібну торгівлю примірниками творів, не маркованих контрольною маркою, забороняли [50, с. 9].

І науковцями, і практиками одноголосно визначено, що контрольна марка вичерпала себе як механізм протидії незаконному поширенню примірників творів, і з часом такий механізм протидії став перешкодою для добросовісних суб'єктів господарської діяльності, виробників і розповсюджувачів цього виду продукції. Тому в умовах сучасного розвитку суспільства більш актуальним буде застосування новітніх, більш сучасних, індивідуальних (ексклюзивних) способів захисту копій, які поширюються на матеріальних носіях.

Крім того, розглядаючи питання об'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності, не можна оминути увагою кваліфікуючі ознаки цієї групи правопорушень, серед яких однією з найбільш поширених є повторність, ця ознака охоплює склади кримінальних правопорушень, передбачених ст 176, 177, 229, 231, 232. Щодо цього О. Коротюк визначає, що варіації цієї ознаки простежуються в такому:

а) по-перше, учинення окремих суспільно небезпечних діянь щодо одного й того самого об'єкта права інтелектуальної власності два чи більше разів (наприклад, повторне незаконне видання того самого твору після продажу попереднього тиражу);

б) по-друге, учинення окремих суспільно небезпечних діянь щодо різних об'єктів права інтелектуальної власності, визначених в одній статті (частині статті) чинного КК України, два чи більше разів (наприклад, незаконне відтворення того чи іншого твору, різних творів послідовно або одночасно);

в) по-третє, учинення двох чи більше різних суспільно небезпечних діянь (тобто діянь, об'єктивна сторона яких є відмінною) щодо об'єктів (об'єкта) права інтелектуальної власності, визначених (визначеного) в одній статті (частині статті)

КК України (наприклад, незаконне відтворення твору та його незаконне розповсюдження) [94, с. 158].

Таким чином, наведений аналіз об'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності дозволяє визначити, що така її ознака, як повторність, може варіюватися залежно від таких факторів: 1) кількості учинених суспільно небезпечних кримінально-караних діянь; 2) кількості об'єктів права інтелектуальної власності, на які вчиняється негативне злочинне посягання.

На підставі викладеного можна дійти таких висновків:

1. Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, які на сьогодні передбачені статтями 176, 177, 229, 231 та 232 КК України, встановлює як обов'язкову ознаку настання суспільно небезпечних наслідків, пов'язаних із спричиненням шкоди певного виду та розміру. Такий вид та розмір шкоди не лише є невід'ємною підставою кримінальної відповідальності, а й критерієм її диференціації. Практика діяльності правоохоронних органів доводить, що визначення матеріальної шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями проти прав інтелектуальної власності становить проблеми. На цьому неодноразово наголошують і науковці. Під час визначення матеріальної шкоди, завданої незаконним використанням об'єкта права інтелектуальної власності, як ознаки кримінально-правової відповідальності та обов'язкової ознаки основного та кваліфікованих складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 176, 177, 229 КК України, необхідно звернути увагу на те, що така матеріальна шкода не є *прямою дійсною шкодою*, тому, її, як стверджують вітчизняні науковці, як наслідок незаконного використання об'єкта права інтелектуальної власності, необхідно оцінювати як *неодержану винагороду* за незаконне використання об'єкта такого права. На продовження цієї думки І. Лавровська стверджує, шо оскільки обов'язковою та кваліфікуючими ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 176, 177, 229 КК України, є завдання шкоди у значному, великому чи особливо великому розмірі, то для кваліфікації незаконних дій за цими статтями мають бути надані розрахунки розміру такої шкоди (втраченої вигоди) з посиланням на: а) докази його розрахунку

та докази зафіксованого факту реального незаконного використання об’єкта права інтелектуальної власності (наприклад, за результатами запису незаконного транслювання програми кабельними мережами, контрольної закупкупівлі) та б) наступної перевірки приміщення (обладнання), де незаконно використовують об’єкт права інтелектуальної власності. За результатами контрольної закупівлі та наступної перевірки орган досудового розслідування визначає наближену оцінку розміру матеріальної шкоди та/або складає протокол про вчинення адміністративного правопорушення за порушення права інтелектуальної власності або ж вносить відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) і розпочинає досудове розслідування [109, с. 39].

2. Вирішення кримінально-правових питань, пов’язаних із визначенням наявності суспільної небезпеки, законодавець визначає як загрозу суспільству загалом, державі як виразнику його інтересів за допомогою формулювання певного виду та розміру шкоди, завданої конкретному володільцеві певних прав на об’єкти інтелектуальної власності.

3. Дефініція, що покладена в основу визначення суспільно небезпечних наслідків кримінальних правопорушень, передбачених статтями 176, 177 та 229 КК України, та полягає в заподіянні «матеріальної шкоди» в значному, великому або особливо великому розмірах, не відповідає за визначенням і змістом положенням чинного цивільного законодавства України, що ускладнює застосування наведених норм правоохоронними та судовими органами.

4. Спричинення визначеного в законі розміру матеріальної шкоди заподіянням реальних збитків у разі вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 176, 177 і 229 КК України, через специфіку права на об’єкти інтелектуальної власності та специфіку їх предметів неможливе.

5. У разі вчинення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності матеріальна шкода певного розміру завдається володільцям прав на такі об’єкти позбавленням або обмеженням їх можливості отримати доходи, які б вони реально могли одержати за звичайних обставин, якщо б їх право на відповідний об’єкт інтелектуальної власності не було порушене, тобто упущеною вигодою.

6. Наявні на сьогодні в судовій практиці підходи, відповідно до яких розмір шкоди повинен розраховувати правовласник або його представник, зважаючи на вартість примірників об'єктів інтелектуальної власності, аналогічних виявленим у правопорушника, є хибним і таким, що не відповідає положенням національного законодавства.

7. Для визначення розміру матеріальної шкоди, завданої володільцеві прав на об'єкти інтелектуальної власності, потрібно враховувати також і розмір грошового відшкодування моральної шкоди, завданої приниженням ділової репутації фізичної або юридичної особи, оскільки таке приниження спричиняє збитки у вигляді упущеної вигоди.

8. Під час установлення суспільно небезпечних наслідків кримінальних правопорушень, передбачених статтями 231 та 232 КК України, що полягають у «істотній шкоді», потрібно враховувати сукупність як матеріальних збитків, так і моральної шкоди, а також шкоду організаційного або комбінованого характеру. Для визначення суспільно небезпечних наслідків усіх кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності в КК України доцільно застосовувати категорії «значна шкода», «велика шкода», «особливо велика шкода», одночасно визначивши розмір (межі) шкоди з використанням універсальної одиниці НМДГ або іншого відповідного критерію, що засвідчує кількісні показники грошового еквівалента.

2.3. Суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності

З огляду на конституційні засади ст. 62 Конституції України [92] підставою кримінальної відповідальності є виключно наявна вина особи–суб'єкта кримінального правопорушення, та одного з основоположних принципів кримінального права – суб'єктивного ставлення (інкримінування), що обумовлює практичну й теоретичну потребу розглянути питання суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності. Поряд з іншими

елементами складу кримінального правопорушення суб'єктивна сторона має надважливе значення для кваліфікації кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, будучи в цьому разі одним із найскладніших елементів для процесів розслідування, доказування і таким, що спричиняє дуже багато дискусій. Із практичного погляду значення суб'єктивної сторони полягає в тому, що завдяки її правильному визначенню: а) здійснюють належну кваліфікацію діяння та його відмежування від інших злочинів; б) установлюють ступінь суспільної небезпеки діяння й особи, яка його вчинила; в) здійснюють індивідуалізацію покарання злочинця, вирішують питання про можливість його звільнення від кримінальної відповідальності й покарання [55, с. 57].

У класичній теорії права суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, зокрема, й проти прав інтелектуальної власності, визначають «як психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння з певною формою вини, мотивом і метою». В. К. Матвійчук зазначає, що «однією й тією самою формулою психічного ставлення позначається як ціле, так і частина, тобто, суб'єктивна сторона й вина» [117, с. 5].

Найбільш традиційним та найбільш уживаним розумінням поняття суб'єктивної сторони визначають «психічну діяльність, безпосередньо пов'язану з учиненням кримінально-караного діяння». Однак деякі науковці зауважують про те, що таке розуміння суб'єктивної сторони не відображає повноти його змісту, оскільки, неповною мірою враховує складний взаємозв'язок об'єктивного й суб'єктивного, рівень їх розмежування під час оцінцювання як конкретної індивідуальної поведінки, так і ознак складу кримінального правопорушення, й додають, що суб'єктивна сторона це – «психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та його наслідків, що виражаються у формі умислу або необережності, мотивів і мети кримінального правопорушення [193, с. 160]. Проте й таке визначення критикують, оскільки психічне ставлення суб'єкта до діяння та наслідків являє собою вину у формі умислу або необережності, а вся суб'єктивна сторона включає не лише названі, а й інші компоненти, зокрема, емоції, що проявляються злочинніою поведінкою [60, с. 52]. Таким чином, однією й тією

самою формою психічного ставлення позначають і частина, і ціле – суб'єктивна сторона й вина. Це, на думку В. К. Матвійчука, призводить до стирання межі між ними [117, с. 288].

Суб'єктивна сторона будь-якого кримінального правопорушення (зокрема, й суспільно небезпечні діяння проти інтелектуальної власності) становить одну з найголовніших частин доказової діяльності під час кримінального процесу, проте вона одночасно є й однією з найбільш складних стосовно дослідження. Пояснити це можна тим, що елементи суб'єктивної сторони проходять у свідомості суб'єкта, а отже, вони здебільшого є латентними для широкого загалу та розкриваються за допомогою об'єктивних ознак кримінального правопорушення [79, с. 76], тому їх установлення та доказування є кропітким високоінтелектуальним процесом у діяльності правоохоронних органів.

Ю. А. Дорохіна у своєму дослідженні обґрунтовує, що суб'єктивна сторона має вирішальне значення для кваліфікації кримінальних правопорушень. Авторка також зводить розуміння поняття суб'єктивної сторони кримінального правопорушення як «психічну діяльність, безпосередньо пов'язану з учиненням кримінально-караного діяння». Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення – психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та його наслідків, що виражаються у формі умислу або необережності, мотивів і мети кримінального правопорушення [59, с. 52].

М. М. Дімітров зазначає, що основою суб'єктивної сторони будь-якого кримінального правопорушення є *вина*, яка є психічним ставленням особи, суб'єкта кримінального правопорушення, у формі умислу або необережності до здійснюваного нею суспільно небезпечного діяння [58, с. 123]. Установлення вини є основою для встановлення винуватості суб'єкта кримінального правопорушення, а її відсутність виключає склад кримінального правопорушення. Вина, на думку науковця, в теорії кримінального права завжди визнавалася й визнається важливою складовою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, його психологічною сутністю, що характеризується через зміст (єдність усіх структур, їх властивостей, процесів, зв'язків) і форму (зовнішню структуру та спосіб

існування її елементів). Проте автор наголошує, що допоки не встановлені об’єкт та об’єктивна сторона кримінального правопорушення, розслідування питання про вину є безпредметним, тобто вина є завершальним етапом установлення в діянні особи складу кримінального правопорушення. Вина та інші елементи складу кримінального правопорушення так чи інакше тісно взаємозв’язані. Йдеться про те, що ознаки, які характеризують суб’єкт кримінального правопорушення, є передумовами вини, а об’єктивні ознаки складу кримінального правопорушення відображаються в суб’єктивних його ознаках і можуть впливати на відповідальність суб’єкта лише настільки, наскільки охоплюються його виною.

В. Б. Харченко зазначає, що суб’єктивне сприйняття особою дії або бездіяльності, що порушує особисті немайнові та (або) майнові права на об’єкти інтелектуальної власності, а також її ставлення до кримінально-протиправних наслідків, передбачених чинним законом про кримінальну відповідальність, значною мірою зумовлене тими складними психологічними процесами, що відбуваються у свідомості особи та її ставленні як до самого факту порушення, так і до інших об’єктивних ознак складу вчиненого діяння. Особливо загострює цю проблему й ігнорування судовою практикою встановлення змісту суб’єктивної сторони порушення прав на об’єкти інтелектуальної власності. Типовими є ситуації, коли на стадії досудового розслідування та під час розгляду у суді психологічному ставленню особи до вчиненого нею діяння та його наслідків жодної уваги не приділяють, а практика відповідних органів спрямована виключно на встановлення об’єктивних ознак складу кримінального правопорушення [219, с. 456].

Отже, базовим елементом суб’єктивної сторони кримінального правопорушення є *вина*. Попри всі науково-теоретичні дискусії щодо формулювання поняття вини опорним є поняття визначене ст. 23 КК України: це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, виражене у формі умислу або необережності [105]. Спроможність особи хоча б частково усвідомлювати вчинювані нею дії та приймати рішення в процесі їх учинення є

підставою для визнання її суб'єктом кримінального правопорушення, винною в умисному чи необережному суспільно небезпечному діянні.

Серед науковців та практиків панує одноголосна думка, що суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності, визначена законодавцем у диспозиціях ст. 176, 177, 229, 231, 232 КК України, характеризується *умисною формою вини*.

Щодо факультативних елементів суб'єктивної сторони мотив – мета даної групи злочинів, дослідники єдині: комерційна спрямованість, економічна вигода та підвищення фінансового стану, миттєве збагачення, легка нажива [89].

Кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності за чинним кримінальним законом сформульовані, з огляду на різне визначення об'єктивних ознак їх складу, і передбачають різне психологічне ставлення особи до факту їх учинення. Значна їх частина хоча й сформульована в законі з одноманітними формами та видами вини, передбачає широкий спектр прояву волі особи в разі їх учинення та різноманітні відтінки волевиявлення.

Наступним невід'ємним елементом складу кримінального правопорушення є його суб'єкт. Суб'єкт кримінального правопорушення проти прав інтелектуальної власності є найменш дискусійним елементом у складі цього виду правопорушень. У науковій літературі невелика кількість досліджень присвячена саме суб'єкту, однак, досліджуючи кримінальні правопорушення проти права інтелектуальної власності, увага суб'єкту була приділена в наукових доробках П. С. Берзіна [28], Р. А. Волинця, А. С. Нерсесяна [129], О. Коротюк [93], В. Б. Харченка [217] та деяких інших науковців.

Аналізування норм чинного КК України дозволяє визначити, що кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності вчиняються:

1) загальним суб'єктом (ч. 1, ч. 2 ст. 176, ч. 1, ч. 2 ст. 177, ч. 1, ч. 2 ст. 229, ст. 231, ст. 232-1 КК України);

2) спеціальним суб'єктом (ч. 3 ст. 176, ч. 3 ст. 177, ч. 3 ст. 229, ст. 232, ст. 232-1, ст. 232-2 КК України).

О. В. Коротюк звернула увагу на те, що законодавчі конструкції статей 176, 177, 229, 231, 232 КК України дозволяють виокремити такі групи посягань на об'єкти права інтелектуальної власності (залежно від суб'єкта вчинення посягання):

1) діяння, що можуть вчинятися лише загальним суб'єктом: незаконне отримання й використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України);

2) діяння, що можуть вчинятися як загальним, так і спеціальним суб'єктом: суспільно небезпечні посягання на об'єкти авторського права і суміжних прав; порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, напівпровідникові вироби, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію, незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (статті 176, 177, 229, 232 КК України);

3) діяння, що можуть вчинятися виключно спеціальним суб'єктом: розголошення комерційної або банківської таємниці (статті 231, 232 КК України) [94, с. 158].

Щодо питання кримінально-правової характеристики загального суб'єкта вчинення кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, дискусійних проблем немає. У ч. 2 ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення визначено фізичну осудну особу, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути *лише певна особа* [105]. Таке формулювання спричинило низку наукових дискусій щодо некоректності його вживання. Оскільки сформулювати перелік вичерпних ознак спеціального суб'єкта вчинення кримінальних правопорушень неможливо, то деякі науковці пропонують сформулювати поняття спеціального суб'єкта, як «суб'єкта, який володіє *особливими ознаками*, що безпосередньо передбачені в КК України або випливають зі змісту його норм», і це є достатньо обґрунтованим [89].

Свого часу щодо спеціального суб'єкта кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності вносили пропозиції науковці, зокрема, А. Нерсесян у

своєму дисертаційному дослідженні пропонував визнати спеціальним суб'єктом за ст. 229 КК України підприємця [128]. Однак, на практиці розгляду справ про порушення прав інтелектуальної власності не знайшла запропоноване відображення не було застосоване й особу підприємця розглядали як загальний суб'єкт кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності. Дискусія щодо цього суб'єкта продовжується й посилюється вона окремими рішеннями Верховного Суду. Дискусійне питання спричинене тим, що зважаючи на зміст ч. 3 ст. 18 КК України та в примітці до ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем), незрозумілою є позиція законодавця: чи є підприємець «службовою особою» в розумінні КК України. Через це виникають практичні труднощі з визначенням цього суб'єкта, кваліфікації кримінального правопорушення та процесу доказування.

Звертаючись до судової практики, можна зазначити важливий аспект, що Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ усе ж було визнано підприємця як спеціального суб'єкта за ч. 3 ст. 229 КК України (у справі № 5-652км12 від 27.02.2012 р.) [211] та Верховним Судом у справі (№ 686/17787/16-к від 21.10.2021 р.) [143], оскільки він реалізував адміністративно-господарські й організаційно-розпорядчі повноваження щодо власного або орендованого майна та найнятих ним за трудовим договором працівників (ставив завдання, визначав розпорядок трудового дня, розмір винагороди та ін.). З наведеного можна виокремити ключові критерії, за якими ВСС України було визнано підприємця як спеціального суб'єкта, це:

1) правовий статус підприємця;

2) наявність трудового договіру;

3) найнята особа;

4) виконання організаційно-розпорядчих повноважень;

5) виконана робота. Саме сукупність цих ознак дозволила кваліфікувати особу підприємця як спеціального суб'єкта за ч. 3 с. 229 КК України, що є досить обґрунтованим і може бути достатньою підставою, щоб вважати особу підприємця спеціальним суб'єктом кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної

власності, а саме ст. 229 КК України. Такий підхід у судовій практиці як зазначає М. Шумило визначає змістовне наповнення кримінально-правового відношення, а юридична конструкція складу кримінального правопорушення виконує у структурі процесуальної діяльності функцію засобу досягнення мети кримінального процесу [228, с. 51].

Однак наявні й інші судові рішення, де підприємець за ст. 229 визнаний загальним суб'єктом, тобто діяння кваліфіковане за ч. 1 ст. 229 КК України. Наприклад Ухвала Жовтневого суду м. Маріуполя від 16.03.2017 р. [212], за якою «підприємець, використовуючи обладнання та найманих працівників, організував та розпочав фасування... через орендовані магазини та найманих продавців продавав...»), однак погодився з кваліфікацією дій за ч. 1 ст. 229 КК України, зазнав покарання як загальний суб'єкт за ч. 1 ст 229 ККУкраїни. Зважаючи на висловлену Верховним Судом позицію, і наявність у справі усіх ознак для визнання підприємця спеціальним суб'єктом, очевидно, що в згаданій справі кваліфікація є неправильною і це дало можливість порушникові уникнути відповідальності за більш тяжке кримінальне правопорушення (ч. 3. ст. 229 КК України), що ще раз акцентує на проблемах судового розгляду справ із питань інтелектуальної власності, відсутності єдності щодо практичного застосування чинного законодавства суддями, недопустимій практиці та необхідності внесення змін до чинного КК України.

Багато років серед науковців та практиків також не простежується єдності щодо питання характеристики спеціального суб'єкта за ст. 232 КК України. Зважаючи на зміст та правову природу самої комерційної таємниці, очевидним є те, що суб'єкт за цією статтею є спеціальним.

В. Б. Харченко виділяє такі групи спеціальних суб'єктів за ст. 232 КК України [219]:

1) першу групу складають службові особи, які на підставі трудового договору з власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою зобов'язуються виконувати роботу, визначену такою угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, професійна або службова

діяльність яких безпосередньо пов’язана з відомостями, які особа-власник підприємства або уповноважена ним особа правомірно визначила комерційною таємницею;

2) друга група представлена працівниками зазначених підприємства, установи, організації, діяльність якого безпосередньо пов’язана з використанням інформації, яка є секретною в тому розумінні, що вона загалом чи в певній формі й сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить, з огляду на це має комерційну цінність та була предметом адекватних наявним обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію;

3) до третьої групи входять особи, які за трудовим договором працювали на підприємстві, в установі, організації, були ознайомлені з інформацією, правомірно визначеною комерційною таємницею, але з підстав, зазначених у ст. 36 КЗпП України, припинили трудовий договір й були попереджені про необхідність збереження та нерозголошення таких відомостей;

4) четверта група представлена особами, яким за цивільно-правовою угодою володільцем права інтелектуальної власності на комерційну таємницю (особою, яка законно контролює інформацію) було надане право на використання таких відомостей;

5) останню, п’яту, групу, складають службові особи іншого підприємства, установи, організації або державного органу, наділені повноваженнями щодо витребування та отримання відомостей технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, які особа визначила комерційною таємницею.

Щодо осіб, наділених повноваженнями стосовно витребування й отримання відомостей технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, які особа визначила комерційною таємницею, досить слушно зазначає О. Е. Радутний що до таких осіб належать за ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» наділені правом збирати відомості про факти, які можуть бути використані як докази в цивільних, господарських, кримінальних

справах і справах про адміністративні правопорушення [147]. Отже, правом, відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 18 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», наділені аудитори, які мають право отримувати необхідні документи, що стосуються предмета перевірки та знаходяться як у замовника, так і в третіх осіб [148]. Але не можна погодитися з позицією, що володілець права інтелектуальної власності на комерційну таємницю лише має право ознайомити зазначених осіб з відповідними відомостями. Аналізування наведених законів свідчить про обов'язок особи, яка правомірно визначила відомості комерційною таємницею, надати відповідну інформацію за запитами адвоката або аудитора [182, с. 39].

Таким чином у цьому підрозділі встановлено, що суб'єктивна сторона та суб'єкт учинюваного кримінально-караного діяння є невід'ємними елементами складу кримінального правопорушення проти прав інтелектуальної власності.

Висновки до розділу 2

1. Установлено, що кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності це – вмисні суспільно небезпечні діяння (у формі дії чи бездіяльності), вчинені суб'єктом кримінального правопорушення, що посягають на встановлений порядок реалізації прав інтелектуальної власності та відповідні об'єкти, які не перебувають у його володінні, користуванні або розпорядженні, вчинені з корисливих мотивів, а також такі, що мають наслідком завданняння істотної шкоди суб'єкту прав інтелектуальної власності.

2. Установлено, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень є суспільні відносини у сфері захисту прав інтелектуальної власності, а предметами – об'єкти прав інтелектуальної власності, перелік яких визначений у ст. 420 ЦК України. Суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності інтелектуальної власності характеризуються певними особливостями, зокрема: 1) утворюються між фізичними особами в процесі їх взаємодії; 2) формуються як наслідок реалізації прав інтелектуальної власності; 3)характеризуються інноваційним змістом. Саме тому, обґрунтовано, що кримінально-правова охорона інтелектуальної власності

утворює врегульований нормами КК України самостійний інститут кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності, що встановлює відповідальність за діяння, які спричинюють матеріальну шкоду у значному розмірі суб'єкту прав інтелектуальної власності. Цифрові технології з елементами штучного інтелекту можуть бути визнані суб'єктами прав інтелектуальної власності, зокрема суб'єктами авторських прав на твори, у разі, якщо відповідний об'єкт авторського права створений у співавторстві із автором – фізичною особою.

3. Обґрунтовано позицію, що, оскільки маючи спільний родовий об'єкт складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 176, 177, 229 КК України, а саме правовідносини, які складаються в процесі реалізації права інтелектуальної власності, а предмети цих правопорушень – об'єкти інтелектуальної власності, є доцільність виокремлення даної групи кримінальних правопорушень в окремий самостійний підрозділ Особливої частини КК України.

4. Запропоновано внести зміни до ст. 176 КК України щодо кваліфікуючої ознаки об'єктивної її сторони, зокрема, вчинення таких правопорушень «з використанням медіа, інформаційної системи чи мережі «Інтернет», оскільки практика розслідування та показники діяльності правоохоронних органів щодо цього правопорушення свідчить про те, що воно вчиняється найчастіше саме з використанням мережі «Інтернет».

5. Установлено, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення проти прав інтелектуальної власності – це система передбачених кримінальним законом зовнішніх ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти інтелектуальної власності, які підлягають охороні кримінальним законом, а також характеризують зовнішню сторону посягання особи на суспільні відносини та є предметом її суб'єктивної оцінки.

6. Охарактеризовано, що суб'єктом кримінального правопорушення інтелектуальної власності може бути фізична особа, яка досягла певного, встановленого законодавством, віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Оскільки виключень щодо кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності немає, то очевидно, що вік настання кримінальної

відповідальності за вчинені правопорушення загальний – з шістнадцяти років. А для окремих складів кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності також передбачено спеціального суб'єкта, наприклад, щодо розголошення коменрційної таємниці.

7. Судова практика, статистичні звіти правоохоронних органів, які ми проаналізували, свідчать про те, що кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності, можуть вчинятися лише умисно. Щодо мети та мотиву як обов'язкових елементів суб'єктивної сторони, то зазвичай усі ці кримінальні правопорушення вчиняються з корисливою метою, з метою наживи, незаконного збагачення.

РОЗДІЛ 3
ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Напрямки вдосконалення кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні в умовах сталого розвитку

Очевидним є той факт, що КК України, прийнятий ще у 2001 році був побудований на концептуальних засадах, завданнях національної кримінально-правової політики періоду 1991–2001 років, тому окремі його норми не відображають на сьогодні повноти сучасних суспільних відносин та потреб суспільства у кримінально-правовому регулюванні, зокрема, й у сфері інтелектуальної власності, правове регулювання якої у світлі останніх змін у законодавстві набуло нових аспектів.

Останніми роками в умовах поглибленої європейської інтеграції нашої держави вносили зміни до правового регулювання окремих об’єктів інтелектуальної власності, що також впливало на внесення змін до чинного кримінального закону. На сьогодні актуалізується питання правового регулювання нових об’єктів та суб’єктів права інтелектуальної власності. Зокрема мова йде про визнання штучного інтелекту як суб’єкта авторського права. А також поява нових об’єктів у сфері обігу криптовалюти, таких унікальних графічних об’єктів, як NFT, які досить часто мають дуже високу вартість.

На сьогодні триває активна робота над ухваленням нового кримінального закону, що відповідатиме сучасним реаліям та міжнародним стандартам. Дуже слушно зауважує стосовно цього Л. В. Левицька, що внесення змін до кримінального закону повинні гарантувати забезпечення існуючих демократичних та гуманістичних принципів і стандартів, якими керувався законодавець під час його ухвалення. Адже нормативна нечіткість своїм наслідком має пробільність

правового регулювання суспільних відносин, що ускладнює правозастосовну практику та діяльність правоохоронних органів.

На сьогодні необхідно констатувати, що законопроєктна діяльність Верховної Ради України щодо криміналізації діянь та посилення кримінальної відповідальності у чинних нормах закону з огляду на воєнну та збройну агресією РФ проти України, характеризується своїм бурхливим та інколи суперечливим характером. Відзначаючи в цілому необхідність реагування на збройну агресію РФ у нормах вітчизняного кримінального права, все ж кроки парламенту в законопроєктній діяльності повинні бути послідовними, обміркованими та виваженими [110, с. 31].

Зважаючи на це, М. І. Хавронюк зауважує, що саме зараз важливо не допустити, щоб спроби вдосконалити кримінальне законодавство з упровадженням новел без належного наукового обґрунтування та всебічного обговорення в практичних та наукових колах не обернулися для суспільства не лише втратою наших традицій, утверджених часом, а й руйнацією окремих кримінально-правових засад правопорядку в Україні. Лише виважене й розумне поєднання стабільності та динамічності норм закону про кримінальну відповідальність здатне забезпечити високу ефективність його приписів. Навіть в умовах воєнного стану швидкі зміни до КК України не є виправданими, оскільки зроблені законодавцем помилки можуть призвести або й призводять до порушення прав людини, невизначеності правової кваліфікації діянь, гальмування досудового розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень. З ухваленням за пришвидшеною процедурою все нових і нових змін до КК України створюється все більше неоднозначності й непередбачуваності [214].

КК України є соціальним регулятором суспільних відносин між державою та особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, визначаючи й законодавчо закріплюючи ті суспільно небезпечні діяння, які є кримінальними правопорушеннями. А законодавча практика змін до КК України свідчить про дещо надмірний динамічний характер внесених змін, що може сприяти втраті однієї з основних властивостей Закону – системності та відповідно здатності охорони

суспільних відносин упродовж тривалого часу. Зміни до КК України, пеналізація та депеналізація навіть з огляду на введення в Україні правового режиму воєнного стану повинні ґрунтуватися виключно на безсумнівних та беззаперечних вимогах часу, помилка тут недопустима, так як і поспіх, адже подібні дії можуть сприяти порушенню основних принципів кримінального права, вироблених багаторічною практикою та доктриною і закріплених в його положеннях [227, с. 45].

Висловлені вченими занепокоєння щодо динамічності ухвалення змін підтверджують той факт, що запобіжна функція кримінального закону буде реалізована значно ефективніше в комплексі з аналізуванням чинників соціального, економічного, політичного, морального, культурного характеру, результати якого будуть покладені в основу внесення змін до нього, тобто нашій державі необхідно виробити чітку концептуальну стратегію подальшої охорони інтелектуальної власності, зокрема, й нормами кримінального права та закону. Однак ми хочемо наголосити, що базовим регулюванням інтелектуальної власності є норми цивільного права, в цьому простежується мультигалузевий зв'язок та правова природа інтелектуальної власності, а тому базовою концепцією повинна стати загальнодержавна концепція правової охорони інтелектуальної власності в Україні, а кримінально-правова її охорона повинна базуватися на розроблених положеннях про саму інтелектуальну власність.

У цьому контексті неможливо не погодитися з авторами, що кількість не завжди переходить в якість, а ефективність покарання визначає не його суворість, а невідворотність. Саме з невідворотністю покарання повинна працювати наша правоохоронна та судова система. І механічне, безсистемне посилення покарань за окремі кримінальні правопорушення може призвести до розбалансування системи всього кримінального закону, що негативно позначиться як на правозастосовній діяльності загалом, так і на позитивності сприйняття громадянами його основних вимог.

У цьому контексті законодавчий орган влади повинен ураховувати вимоги виробленої роками кримінально-правової політики / курсу держави з обов'язковим неухильним додержанням вимог законодавчої техніки. Будь-яка законодавча

ініціатива повинна бути зваженою, ґрунтуватися на потребах захисту суспільних відносин від кримінально-протиправних посягань. Шлях необґрунтованого розширення сфери дії кримінально-правової заборони може призвести до диспропорції в співвідношенні необхідного та наявних її обсягів. Для недопущення такої ситуації правовий механізм реалізації основних положень КК України повинен підлягати комплексному системному аналізуванню щодо визначення ефективності пропонованих змін та доповнень, попереднього встановлення допустимих меж втручання кримінального закону в суспільні, державні, особисті інтереси в разі порушення відповідних прав.

З огляду на набуттяя Україною нового статусу кандидата на вступ до ЄС науковцям і практикам у галузі кримінального права та інтелектуальної власності необхідно звернути увагу на європейські стандарти й вимоги до правового регулювання цих двох галузей. Оскільки очевидним є той факт, що законодавство у сфері інтелектуальної власності зазнає істотних змін найближчим часом, то відповідно спричинить зміни і в кримінальному законі. Тому на етапі розроблення проєкту нового КК України необхідно звернути увагу на зміни в правовому регулюванні інтелектуальної власності з метою забезпечення існування єдиного спільного ринку інтелектуальної власності України як активного члена європейської спільноти [31, с. 43].

Автори О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан, оцінюють проєкт нового КК України як просунутий, інноваційний продукт, ретельно продуманий документ, який робоча група, прагнучи досконалості й перебуваючи в постійному творчому пошуку, неодноразово змінювала, поліпшувала, «шліфувала» [64]. Двадцять другого травня 2023 року Робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України (далі – робоча група) на розсуд фахівців подала чергову (й останню на момент підготовки цього дослідження) версію проєкту нового Кримінального кодексу України. Високий професіоналізм, самовідданість робочої групи, її активна співпраця в напрямку обговорення та критики свідчать про спрямованість на результат, незважаючи на ускладнення цього процесу режимом військового стану на всій території України.

Робоча група вжила всіх можливих заходів для запобігання непрофесійним змінам до нового кримінального закону, одним із яких є формування Ради експертів, яка б надавала правові висновки щодо пропонованих змін до Кримінального кодексу України після ухвалення його проєкту. Однак під час вивчення відповідних положень проєкту було з'ясовано, що, попри їх загалом новаторський і прогресивний характер, окремі з них усе ще залишаються проблематичними та дискусійними. Потреба доопрацювання виявлених неоднозначних положень і обумовлює подальшу ґрунтовну роботу над його розробленням та дослідженням. Зауважимо, що це дисертаційне дослідження може стати цінним доробком пропозицій для подальшої роботи над проєктом нового КК України щодо кримінально-правової охорони інтелектуальної власності.

Очевидним є той факт, що зміни в кримінально-правовій охороні інтелектуальної власності ще очікуються й спричинені вони змінами, закладеними в спеціальному законодавстві. Зокрема, мова йде про Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20.03.2023 р. № 2974-IX, яким внесено зміни до Цивільного кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Законів України «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про авторське право та суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про правову охорону географічних зазначень», «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Започатковані зміни спричиняють подальші зміни і в кримінально-правовій охороні інтелектуальної власності, що обумовлює теоретичну та практичну актуальність цього дисертаційного дослідження.

Колектив авторів, А.О. Шаповалова, О. В. Запотоцька та А. В. Гуржій [224] зазначає, що, незважаючи на те, що їх пропозиція досягла певного прогресу в удосконаленні правового регулювання захисту прав інтелектуальної власності, проблеми ще залишаються. Ці проблеми виникають, на думку авторів, через

сукупність факторів, включаючи неадекватні механізми забезпечення виконання, недостатню обізнаність і законодавчі прогалини. Вони визначають декілька ключових проблем щодо захисту інтелектуальної власності в Україні:

– по-перше, недостатність ресурсів включно з робочою силою та фінансуванням перешкоджає правоохоронним органам виявляти та розслідувати порушення прав інтелектуальної власності. Відсутність ефективного правозастосування підриває довіру власників інтелектуальної власності, перешкоджає інноваціям і впливає на економічне зростання. На сьогодні в умовах воєнного стану правоохоронні органи держави максимально залучені до розслідування агресорських терористичних актів, учинених проти народу України, багато кадрів залучені до несення служби на блокпостах та безпосередньо у зоні бойових дій, тому нестача кадрів і спеціалістів може стати подальшим викликом для системи протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності.

– по-друге, підробка та піратство. Контрафактна продукція, зокрема предмети розкоші, фармацевтичні препарати, програмне забезпечення та розважальні медіа, наповнює ринок, що призводить до значних фінансових втрат для власників прав інтелектуальної власності. Виробництво, поширення й продаж піратських товарів процвітають через поєднання корупції та існування незаконних ринків. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, що передбачає більш суворі покарання, посилення зусиль правоохоронних органів, роботи з правовою свідомістю громадянського суспільства та співпрацю з міжнародними організаціями.

Одним із концептуально важливих напрямків удосконалення системи правової охорони інтелектуальної власності й перспективою подальшого її розвитку є правове регулювання ринку криптовалюти в Україні. Криптовалюта стала невід’ємним елементом фінансово-економічного простору, і чим раніше держава офіційно визнає цей елемент і впровадить його у свою фінансову систему, тим більший дохід отримає сама держава.

Визнання ринку криптовалюти однозначно вплине на правове регулювання інтелектуальної власності, оскільки криптовалюта містить у собі певну сукупність об'єктів інтелектуальної власності. Зокрема, мова йде про такий її елемент, як токени та NFT (Non-Fungible Token – це певний унікальний цифровий елемент, що може бути об'єктом цивільних правовідносин, тобто який можна купити, продати, ним володіти, такою самою мірою, як можна купити фізичний предмет, звичайну фізичну картину, річ матеріального світу). NFT досить часто має високу вартість, а тому є привабливим об'єктом для злочинних посягань із метою збагачення.

Обіг криптовалюти в Україні, хоча й не набув свого правового регулювання та узаконення, однак уже набрав дуже великих обертів. Криптовалюта – різновид цифрової валюти, операції з якою шифруються різними криптографічними методами захисту. Її емісія та облік ґрунтуються на технології блокчейн, яка також є інструментом для зберігання даних за всіма транзакціями [225].

Перші спроби правового регулювання криптовалюти в Україні вже були представлені у Верховній Раді України двома законопроєктами, якими заклали спробу врегульовання процесу обігу криптовалют, – проєктом Закону «Про обіг криптовалюти в Україні» від 07.02.2019 р. № 2679-VIII [180] та альтернативним законопроєктом «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» від 07.02.2019 р. № 2679-VIII [181]. Обидва зазначені законопроєкти зазнали критики з боку практиків і науковців, зокрема за те, що вони не охоплювали необхідного кола питань, серед яких найважливішою була відсутність правового регулювання системи оподаткування. Зазначалося, що проєкти цих законів потребують ретельного техніко-юридичного доопрацювання поряд з внесенням змістовних змін до чинних нормативно-правових актів у цій сфері. Науковці також звертали увагу на те, що законопроєкти були розроблені без участі активної в Україні криптоспільноти, яка безпосередньо має практичні знання щодо архітектури блокчейн і технології криптовалют, що істотно відбилося на недосконалості запропонованого проєкту. Саме відсутність залучених фахівців зазначеної сфери призвела до прогалин і плутанини у формулюваннях термінів та категорій у законопроєктах, нечіткого їх формулювання й неправильності їх

застосування. Особливо неоднозначне ставлення серед правознавців було до норми ч. 1 ст. 6 проєкту Закону «Про обіг криптовалюти» щодо вільного обігу криптовалюти, зокрема, можливості здійснювати операції з міни (обміну) криптовалюти будь-яких видів на іншу криптовалюту, обмінювати її на електронні гроші, валютні цінності, цінні папери, послуги, товари тощо. По суті, ця норма законопроєкту надавала криптовалюті статусу грошей із такими функціями, як засіб платежу, збереження вартості та накопичення, що прямо суперечить змісту українського законодавства, яке визначає правовий режим грошей, адже, як відомо, у ст. 99 Конституції України визначено, що грошовою одиницею України є гривня. Аналогічна за змістом норма міститься і в ст. 3 Закону України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р. № 1591-IX [169] та деяких інших нормативно-правових актах. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються [141, с. 10]. В результаті цього в серпні 2019 року обидва проєкти законів були відкликані.

Продовженням вирішення питання з правового регулювання обігу криптовалюти в Україні та його оподаткування став зареєстрований новий законопроєкт «Про внесення змін до Податкового кодексу щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні», метою якого є виведення з тіньового ринку великого обсягу операцій та поповнення державного бюджету завдяки залученню до оподаткування кардинально нового виду доходів фізичних і юридичних осіб, а саме доходів від операцій із криптовалютою, що також приведе до стимулювання розвитку ринку віртуальних активів в Україні. Проєкт Закону передбачає введення таких термінів, як «криптовалюта», «майнінг», «операції з віртуальними активами», «прибуток від операцій із віртуальними активами» тощо. Передбачалося, що прибуток від операцій із віртуальними активами буде оподатковуватися за ставкою від 5 %, до 18 % [179]. Проте, цей проєкт також не був ухвалений. Зауважимо, що 28 грудня 2019 року був опублікований новий Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». З огляду на набрання цим Законом чинності, операції з віртуальними активами підлягають фінансовому моніторингу. Проте варто звернути увагу на те, що криптовалюти є анонімними платіжними інструментами, через що практичну реалізацію положень нової редакції Закону можна поставити під сумнів. Також варто звернути увагу, що внесення питання про криптовалюту до законодавства про фінансовий моніторинг є початком її легалізації згідно з директивами Європейського Союзу і рекомендаціями FATF.

Більше того, при парламентському комітеті цифрової трансформації на сьогодні створено міжвідомчу робочу групу, яка впродовж наступних кількох місяців повинна розробити та подати на розгляд спеціальний закон про регулювання обігу віртуальних активів в Україні. Враховуючи вищенаведене, можна дійти висновку, що питання регулювання обігу віртуальної валюти постало в Україні ще кілька років тому, однак станом на сьогоднішні правове регулювання криптовалютних операцій розглядають лише в межах здійснення політики протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. Однак, сьогодні органи державної влади визнають необхідність законодавчо врегулювати відносини на криптовалютному ринку, і вбачається, що вже в найближчому майбутньому таке врегулювання буде здійснене ухваленням нових спеціальних законів та підзаконних актів, а також внесенням змін до вже чинних.

З цього можна зробити висновок, що держава визнає потребу негайного врегулювання обігу криптовалюти. З цією метою необхідно посилити міжнародну співпрацю, дослідити досвід держав, які вже зробили успішні кроки щодо легалізації криптовалюти та її обігу, й залучити необхідних експертів для розроблення відповідного законодавства. Такі заходи сприятимуть належному рівню правового регулювання криптовалюти як об’єкту цивільних відносин, господарських і відповідно як об’єкту інтелектуальної власності та об’єкту кримінально-правової охорони.

Крім того, важливим напрямком подальшого розвитку кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні є вирішення проблем правового регулювання штучного інтелекту в нашій державі, що є не менш важливою потребою. У нинішній час цифровізації безмежні можливості технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) все більше використовують із суспільно-корисними цілями, актуальність застосування яких максимально зросла з огляду на те, що світ зазнав дії світової пандемії, спричиненої поширенням вірусу COVID-19. Водночас, основи правового регулювання цифрових технологій із елементами ШІ в Україні перебувають у процесі розроблення. Здобуття Україною статусу кандидата у ЄС лише посилює необхідність у регулюванні положень чинного законодавства України у сфері використання технологій ШІ. Більше того, відповідна необхідність безпосередньо пов'язана із захистом об'єктів прав інтелектуальної власності. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні [178] (далі – Концепція) визначає *ШІ* як «*організовану сукупність інформаційних технологій,* із застосуванням якої можна виконувати складні комплексні завдання за допомогою використання системи наукових методів досліджень та алгоритмів обробки інформації, одержаної або самостійно створеної під час роботи, а також створювати й використовувати власні бази знань, моделі ухвалення рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань». Однак, безумовно, ця Концепція не є досконалою. Наприклад, у ній немає відомостей щодо класифікацій та видів ШІ, що можуть бути використані в корисних для суспільства межах, а також не уточнені відомості стосовно заборонених практик ШІ. Необхідно також звернути увагу на робочий варіант Стратегії розвитку ШІ в Україні на 2022–2030 рр. (далі – Стратегія). Зокрема, в положеннях відповідної стратегії подається інше визначення дефініції ШІ, а саме: «*система алгоритмів і програм для генерації нових знань і розв'язання творчих завдань*, створених і контрольованих штучною свідомістю обчислювальної машини» [226]. Тож виникає необхідність насамперед розроблення ***уніфікованого поняття технологій ШІ*** для уникнення помилкового тлумачення його змісту з різних нормативних джерел.

Необхідно також констатувати, що Закон про ШІ ЄС ще не ухвалений. У разі йогоухвалення, цей нормативно-правовий акт фактично набуде статусу першого міжнародного акта щодо регулювання суспільних відносин у сфері технологій ШІ. Відповідний законопроєкт про регулювання ШІ [17] було оприлюднено ще 21 квітня 2021. Зазначений проєкт закону про ШІ ЄС містить положення та загальні вимоги, прийнятні для розроблення систем ШІ та їх розміщення на ринку. Передбачається, що ці системи будуть у подальшому введені в дію в межах гармонізованих технічних стандартів. Наступним важливим етапом у напрямку врегулювання законодавства ЄС про ШІ стало ухвалення Європейським парламентом 14 червня 2023 року компромісного тексту Закону ЄС про ШІ, який містить доповнення [3]. *Зокрема, поправка 647 до тексту Закону ЄС про ШІ містить таке положення: «недотримання заборони на практику ШІ, зазначеної в ст. 5 Закону про ШІ, підлягає адміністративним штрафам в розмірі до 40 000 000 євро або, якщо порушником є компанія, до 7 % її загального світового річного обороту за попередній фінансовий рік» [3].*

Одним із актуальніших питань, що виникає у процесі розроблення законодавства про ШІ, є використання об'єктів інтелектуальної власності. ***Зокрема, мова йде про необхідність визначення самого статусу ШІ як суб'єкта прав інтелектуальної власності.*** Авторське право на об'єкти, створені із застосуванням цифрових технологій ШІ, не врегульоване в Україні. Більше того, протиправне використання заборонених практик ШІ потребує ретельного дослідження на предмет своєчасної криміналізації. Як нам удалося з'ясувати, в законопроєкті про ШІ ЄС такі діяння передбачають встановлення адміністративного штрафу розміром до 40 000 000 євро, якщо вчинені фізичною особою, або 7 % від її загального світового річного обороту за попередній фінансовий рік у разі вчинення діяння юридичною особою.

Необхідно звернути увагу на дискусійність питання щодо визначення правового статусу ШІ. Наприклад, О. Е. Ратутний додержується думки, що ШІ може бути суб'єктом учинення кримінального правопорушення, оскільки очевидною є віртуалізація певної частини життя в найближчій перспективі.

Науковець додержується думки, що ШІ є електронною особистістю, має здатність усвідомлювати суспільну небезпечність діянь, тож потребує визнання суб'єктом кримінального правопорушення [183].

На нашу думку, цифрові технології з використанням ШІ можуть завдати істотної шкоди суспільним відносинам, тому їх застосування може визначатися способів вчинення кримінальних правопорушень. Разом з тим, існує думка Відповідне припущення є дискусійним, оскільки його не поділяють деякі науковці, акцентуючи, що ШІ не може розглядатися в контексті традиційного розуміння юридичної відповідальності [12]. Зазначене формує підґрунтя для визначення комплексу факторів соціальної обумовленості криміналізації діянь із використанням цифрових технологій ШІ як у кримінальному законодавстві держав ЄС, так і в Україні.

У цьому контексті пропонуємо доповнити диспозицію ст. *361[1] КК України «Створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут» ч.* ***3 відповідного змісту:*** *«діяння, передбачені ч. 1 та 2 цієї статті, якщо вчинені із застосуванням технологій штучного інтелекту».*

Крім того, важливим етапом усунення перешкод щодо використання інноваційних цифрових фінансових інструментів та гарантування їх залучення до сфери фінансового регулювання стало оприлюднення Закону про ринок крипто–активів «On markets in crypto-assets» (далі – MICA). Закон MICA забезпечує високий рівень захисту як інвесторів, так і споживачів, спрямований на впровадження інноваційних фінансових технологій. Текст опублікований 9 червня 2023 року в Офіційному журналі ЄС (набирає чинності через 20 днів після його офіційного опублікування та вступає в дію з 30 грудня 2024 р.) [15].

Щоб визначити перспективи подальшого втілення кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні, варто приділити увагу аналізуванню запропонованих норм у проєкті нового КК України. Однією з найголовніших ініціатив, втіленою в згаданому проєкті й неодноразово обґрунтованою в правовій літературі (зокрема, такими науковцями як,

П. Андрушко [23], П. Берзін [28], В. Гулкевич [54], В. Харченко [214] та ін.), є виокремлення самостійного розділу кримінального закону, присвяченого кримінальним правопорушенням проти інтелектуальної власності. Основною об'єднувальною характеристикою, на якій побудована ця ідея, є спільність родового об'єкта зазначеної групи правопорушень як сукупності суспільних відносин щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності, засобів учасників індивідуалізації цивільного обороту, товарів, послуг і недобросовісної конкуренції.

У попередніх наших дослідженнях та в другому розділі ми вже достатньо обґрунтовували позицію щодо розмежування складів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 231 та 232 КК України, за яким, на нашу думку комерційна та банківська таємниці не є тотожними поняттями, хоча є предметами зазначених кримінальних правопорушень, що фактично охоплюються різними видами суспільних відносин. Суспільні відносини, що їх утворюють, є абсолютно різними. Комерційна таємниця відповідно до абз. 12 ч. 1 ст. 420 ЦК України є об'єктом права інтелектуальної власності, а поняття банківської таємниці за своєю сутністю охоплює значно ширше коло відомостей, ніж комерційна таємниця. Тому запропоновано виділити зі ст. 231 КК України дві самостійні кримінально правові норми: «Незаконне збирання з метою використання та використання відомостей, що становлять комерційну таємницю» та «Незаконне збирання з метою використання та використання відомостей, що становлять банківську таємницю». Також запропоновано виділити зі ст. 232 КК України дві самостійні кримінально правові норми: «Розголошення комерційної таємниці» та «Розголошення банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках». У проєкті нового КК України це кримінальне правопорушення в ст. 6.4.12 «Діяння щодо комерційної та банківської таємниці» в розділі 6.4 «Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання», на наше глибоке переконання, є безпідставним та необґрунтованим.

Очевидним є той факт, що Робоча група, формуючи проєкт нового кримінального закону стосовно питання формулювання розділу про кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності, керувалася двома

домінуючими аспектами: творчий або господарський, залежно від того, в якій сфері життєдіяльності суспільства використовують певні об'єкти інтелектуальної власності, що також пояснює розміщення статті 6.4.12 «Діяння щодо комерційної та банківської таємниці» у розділі кримінальних правопорушень проти порядку господарювання [46]. Якщо Робоча група проявила ініціативу виокремити в новому КК України кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної самостійним підрозділом, то логічним буде зібрати в його структурі всі діяння, що посягають на об'єкти права інтелектуальної власності, яким є комерційна таємниця.

Така ситуація з правовою невизначеністю Робочої групи ще раз підтверджує необхідність ухвалення спеціального закону «Про комерційну таємницю», яким зрештою, буде врегульовано її правовий статус та всі правовідносини щодо неї, а також специфічні способи використання цього об'єкта права інтелектуальної власності (збирання, розголошення, використання відомостей), що однозначно сприятиме належному рівню її кримінально-правової охорони в подальшому.

Наступною перспективою, яка очікує свого ухвалення з новим кримінальним законом, є віднесення кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності до правопорушень проти економіки.

З огляду на запропоновані в юридичній літературі характеристики економічної злочинності, наприклад, різноманітність підходів до розуміння цього поняття та його кримінально-правової характеристики трапляється у дослідженнях багатьох науковців, зокрема виділяють «кримінальні правопорушення у сфері економіки», «економічні правопорушення», «тіньова економіка», «кримінальна економіка», «економічна злочинність» та інші. Наведені поняття часто ототожнюють, однак мають місце й спроби доведення різної правової природи наведених явищ. На думку С. Кравчука, всі ці поняття мають різний спектр учинення протиправних діянь. Так, кримінальні правопорушення у сфері економіки, як стверджує автор, – це переважно господарські кримінальні правопорушення, вчинювані в різних сферах; економічна злочинність полягає у вчиненні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, зокрема, із використанням службового становища. До кримінальних правопорушень

економічного характеру С. Кравчук відносить діяння, пов'язані із заподіянням матеріальної шкоди чи одержання матеріальної вигоди [101]. Інтелектуальна власність та її об'єкти, безперечно, є одним з важливих аспектів сучасних економічних процесів, господарської діяльності та невід'ємним показником економічного процвітання держави.

Ще одним із концептуально важливих та дискусійних питань у напрямку оптимізації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності є *межі* такої відповідальності. Щодо цього варто звернутися до міжнародних норм та рекомендацій, оскільки національне законодавство в умовах поглибленої інтеграції нашої держави повинне відповідати встановленим міжнародним стандартам. Наприклад, у ст. 61 Угоди TRIPS зазначено, що кримінальні процедури та покарання мають застосовуватись у випадках умисного підроблення торгового знака або піратського копіювання в комерційних масштабах. Заходи повинні передбачати ув'язнення та (або) грошові штрафи, достатні для того, щоб бути засобом стримування й відповідати рівню покарання, застосовуваного у випадках скоєння кримінальних правопорушень відповідної тяжкості [199]. Країни можуть передбачити, щоб кримінальні процедури та покарання застосовували і в інших випадках порушення прав інтелектуальної власності, особливо коли вони вчинені вмисно та в комерційних масштабах. Ст. 10 Конвенції РЄ про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року зобов'язує держави-учасниці вживати таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності за порушення авторських прав і суміжних прав у разі, якшо такі дії вчинені свідомо, в комерційних розмірах і за допомогою комп'ютерних систем [90]. Зокрема, корисливої мотивації в разі порушення використання майнових авторських прав немає, якщо йдеться про сферу освіти й культури, на що звернено увагу в Директиві 2019/790/ЄС про авторське право і суміжні права на єдиному цифровому ринку та під час внесення змін до Директив 96/9/ЄС і 2001/29/ЄС. З цього випливає, що порушення авторських прав у комерційних масштабах повинне бути належним

чином урегульоване в національному законодавстві та відображене в кримінальному законодавстві.

Проте, проєкт КК України, який ми аналізували, неповною мірою відображає такий підхід, і більше того, прослідковується тенденція до пом'якшення кримінальної відповідальності за посягання на права інтелектуальної власності, що вже є першим дзвіночком невідповідності таких положень нормам міжнародних договорів та угод і не має високого рівня захисту прав інтелектуальної власності, передбаченого в Угоді TRIPS та Угоді про асоціацію України з ЄС, що також, неминуче спричинить критику з боку міжнародних організацій. Передусім привертають увагу положення Проєкту про те, що базовий ступінь тяжкості порушення майнових прав інтелектуальної власності (злочин, передбачений 6.2.3) є 1, тобто найнижчим [46], а також на цьому наголошено в Угоді ТРІПС, що недоцільно криміналізувати дрібні правопорушення. Тому питання щодо міри відповідальності за кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності ще неодноразово доцільно переглянути Робочою групою з метою недопущення декриміналізації діянь, які дійсно мають високий рівень суспільної небезпеки.

Багато років ні теоретики, ні практики, ні навіть суди не можуть дійти однозначного висновку щодо розуміння майнової шкоди та її орозрахунку. Науковці наголошують на тому, що це питання нарешті повинне бути вирішене в новому КК України.

На нашу думку, найбільш ґрунтовний підхід до визначення та розрахунку матеріальної шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями проти прав інтелектуальної власності, здійснила І. Б. Лавровська, яка встановила, що матеріальну шкоду *як межу притягнення до кримінальної відповідальності* (мінімальний розмір матеріальної шкоди), визначену в санкціях статей 176, 177, 229 КК України, розраховують на підставі множення податкової соціальної пільги (неоподатковуваного мінімуму) на 20, 200, 1 000 відповідно до частин 1, 2, 3, статей 176, 177, 229 КК України. Матеріальну шкоду *як обов'язкову ознаку основного та кваліфікованих складів кримінальних правопорушень*, передбачених статтями 176,

177, 229 КК України, визначають як упущену вигоду, на яку суб'єкт права повинен був розраховувати в разі належного виконання зобов'язання іншою стороною, її розраховуєть таким способом:

за наявності ліцензійного договору розраховується як відсоток від вартості прав, що переда- ються відповідно до цього договору:

$МШ_{ВВ} = c \times (ВПІВ + n \times ВЛОІВ)$,

де: $МШ_{ВВ}$ – матеріальна шкода, що розраховується як втрачена вигода або неодержана винагорода; *с* – певний відсоток від суми вартості прав та ліцензійних об'єктів інтелектуальної власності, які також передаються. Межі коливання *с* – від 5 % до 30 % і більше;

ВПІВ – вартість прав інтелектуальної власності, що передаються відповідно до ліцензійного договору про користування правами на об'єкти інтелектуальної власності;

n – кількість ліцензійних об'єктів інтелектуальної власності;

ВЛОІВ – вартість ліцензійного об'єкта інтелектуальної власності.

За відсутності ліцензійного договору матеріальну шкоду встановлює експертиза» [109, с. 40].

У Проєкті КК України, який ми аналізували, в п. 63 ч. 2 ст. 1.4.1 зазначено, що майнова шкода – це майнові втрати, яких особа зазнала внаслідок учинення кримінального правопорушення у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного речового права (прямі збитки). Це зовсім не збігається з науковими обґрунтуваннями та реальною судовою практикою щодо спорів із питань інтелектуальної власності. Зокрема, науковці неодноразово наголошували на необхідності врахування упущеної вигоди. Так, у науково-практичному коментарі до ст. 229 КК один із співавторів цього висновку (О. Дудоров [64]) зазначає, що структурно матеріальна шкода охоплює суми коштів, які суб'єкт права на знак для товарів чи послуг, фірмове найменування або кваліфіковане зазначення походження товару: 1) витратив (повинен витратити) для відновлення свого порушеного права; 2) одержав би від особи, яка порушила його право на

відповідний об’єкт права інтелектуальної власності, в разі використання або надання ліцензії на використання такого права у передбаченому законодавством порядку. Втрачена вигода може бути спричинена, наприклад, тим, що винна особа, незаконно використовуючи чужий знак, розширює сферу збуту своєї продукції й послаблює на ринку попит на оригінальні товари, які виробляє і реалізує власник знака на товар. «Спричинення визначеного в законі розміру матеріальної шкоди заподіянням реальних збитків у разі вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 176, 177 та 229 КК України, через специфіку права на об’єкти інтелектуальної власності та специфіку їх предметів, неможливе. У разі вчинення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності матеріальна шкода певного розміру завдається володільцям прав на такі об’єкти позбавленням або обмеженням їх можливості отримати доходи, які б вони реально могли одержати за звичайних обставин, якщо б їх право на відповідний об’єкт інтелектуальної власності не було порушене, тобто є упущеною вигодою» (В. Харченко) [214].

Такої самої позиції додержуються фахівці з інтелектуальної власності, які залучаються до проведення експертиз у відповідних кримінальних провадженнях (У постанові ККС ВС від 5 жовтня 2021 у справі № 686/17787/16-к зазначається, що шкода, заподіяна володільцю виключного права порушенням останнього, може виражатися втратою або зменшенням сукупності тих благ, які володільцю надає виключне володіння. Такі вигоди можуть включати певний дохід або прибуток, заради якого й створюють більшість об’єктів виключного права. ККС ВС передбачено, що цей висновок, зроблений у контексті застосування ст. 176 КК України, може застосовуватися до ст. 229 КК, враховуючи той факт, що ця заборона також стосується захисту виключного права. Тому з урахуванням особливостей об’єкта посягання, а саме знака для товарів і послуг як об’єкта права інтелектуальної власності, матеріальна шкода або матеріальні збитки, завдані незаконним його використанням можуть визначатися на підставі розрахунку неотриманого прибутку. Розмір матеріальної шкоди, завданої потерпілим, установлено у висновку експерта, згідно з яким визначення майнової шкоди

здійснювали розрахуванням доходу, який би могла отримати компанія, якщо б її права не було порушено. Відзначимо, що ККС ВС, який стосовно кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності відійшов від концепту прямої дійсної шкоди, ухвалено й низку інших рішень, у яких послідовно обстоюють таку саму позицію. Розуміємо, що обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях. Однак відсутність упущеної вигоди в понятті майнової шкоди фактично унеможливить віднесення порушення прав інтелектуальної власності до кримінальних правопорушень. За незмінності підходу до розуміння майнової шкоди, відображеного в глосарії, існує ймовірність декриміналізації значного масиву посягань на право інтелектуальної власності, що створює чергову хвилю наукових дискусій та пропозицій.

Ще одним із концептуально важливих напрямків для обговорення та внесення змін до чинного КК України є формулювання кваліфікуючої ознаки для ст. 176 КК України «дії передбачені ст. 176 КК України, вчинені через мережу «Інтернет» О. В. Таран та В. Д. Гавриловський [194, с. 75] присвятили своє дослідження захисту інтелектуальної власності в мережі «Інтернет», у якому обґрунтували необхідність внесення змін до норм кримінального права щодо питаннь посилення санкцій та впровадження дієвого механізму впливу на порушників авторського права і суміжних прав у мережі «Інтернет».

Поширення контрафактної продукції і піратського контенту в мережі Інтернет відбувається через відсутність дієвого механізму впливу на порушників авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет, зокрема неефективних санкцій стосовно порушників авторських прав.

Варто зазначити, що співробітники правоохоронних органів України докладають зусиль щодо створення ефективних засобів протидії таким кримінальним правопорушенням. Однак до цього часу залишаються неефективними санкції стосовно правопорушень, передбачених ст. 176 КК України. Так, проведене працівниками Департаменту кіберполіції Національної поліції України аналізування вироків, винесених судом за правопорушення, передбачені ст. 176 КК України, свідчить, що найчастіше до правопорушників

застосовують штрафи, але їх розміри в декілька разів менші, ніж навіть денні прибутки інтернет-ресурсів, завантажених протиправним контентом.

З огляду на це необхідно внести зміни до КК України щодо посилення відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері авторського права та суміжних прав, щоб правопорушникам було складно уникати покарання за порушення законодавства у сфері захисту авторських прав, а більш жорсткі санкції підвищили ефективність боротьби та рівень профілактики правопорушень.

За висновком експертної групи на проєкт КК України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.) у складі таких експертів, як О. Дудоров, А. Вознюк, К. Задоя, Р. Мовчан, О. Марін, Н. Орловська, Є. Письменський, М. Рубащенко встановлено, що в проєкті нового КК України віднесено до ознак, що підвищують тяжкість злочину, передбаченого ст. 6.2.3, на один ступінь, вчинення його «з використанням медіа, інформаційної системи чи мережі «Інтернет» (п. 3 ст. 6.2.2). Так, звісно, трапляються порушення права інтелектуальної власності, що не поєднуються з використанням зазначених інформаційних ресурсів, однак у сучасних умовах діяння описані в розділі 6.2, переважно вчиняються саме з використанням мережі «Інтернет» та соціальних месенджерів (наприклад, розповсюдження чужого контенту в телеграм-каналах). Водночас теорією кримінального права розроблені вимоги до змісту кваліфікуючих ознак як засобу диференціації кримінальної відповідальності. Однією з цих вимог є нехарактерність більш небезпечного варіанта поведінки; інакше кажучи, ознака, якій надають властивість кваліфікуючої, не повинна бути нормою для більшості кримінальних правопорушень. Тому автори висновку запропонували розглянути питання про врахування ознаки «з використанням медіа, інформаційної системи чи мережі «Інтернет» під час визначеня базового ступеня тяжкості злочину проти інтелектуальної власності [46].

На підставі здійсненого аналізування концептуальних напрямків та перспектив подальшої кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні важливо відмітити, що активна робота над проєктом нового КК України засвідчує істотний прогрес у зазначеному напрямку. Однак як науковці,

так і практики стверджують, що саме зараз на етапі розроблення цього проєкту дуже важливо нарешті прийняти такий нормативно-правовий акт, який буде зрозумілим для працівників правоохоронних органів і не потребуватиме ще більше кваліфікованих зусиль для його тлумачення та практичного застосування. Щоб цей нормативно-правовий акт знабув практичного застосування судами, необхідно здійснити реальне оцінювання саме тих кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, які дійсно вчиняються, а не існують чи можуть існувати абстрактно. Якщо цього не зробити на даному етапі, то воно спричинить продовження наукових дискусій та пропозицій науковців щодо декриміналізації окремих діянь, що посягають на права інтелектуальної власності.

Нашій державі також необхідно нарощувати експертний потенціал фахівців у галузі права інтелектуальної власності, оскільки саме їх нестача у правоохоронних органах та недостатня кваліфікація суддів щодо питань захисту прав інтелектуальної власності призводять до критично низького рівня розслідуваності цієї групи кримінальних правопорушень, неоднаковості застосування суддями законодавства у судових рішеннях про притягнення винних осіб до відповідальності.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження у цьому підрозділі вдалося визначити ключові перспективні напрямки подальшого розвитку кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні. Найбільш перспективним вбачається ухвалення нового кримінального закону, який відповідатиме сучасним реаліям. Досить високою є перспектива виокремлення у новому кримінальному законі в Особливій його частині самостійного розділу «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності», що є достатньо прогресивним кроком із боку законодавця та результатом багаторічних праць вітчизняних науковців. Однак, проаналізовані норми запропонованого Проєкту спричиняють низку нових дискусій та потребу його доопрацювання щодо такого питання: структура новоствореного розділу «Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності», оскільки не всі діяння віднесено до цього підрозділу, наприклад, мова йде про «комерційну таємницю», яка як об’єкт

інтелектуальної власності, охоронюваний кримінальним законом, не розглянута в цьому розділі. Доопрацювання потребують питання щодо визначення поняття матеріальної шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями проти прав інтелектуальної власності, невід'ємною складовою якої повинна бути «упущена вигода». Також у цьому підрозділі наведено новітні положення щодо правового регулювання штучного інтелекту як суб'єкта авторського права та стосовно нових об'єктів інтелектуальної власності з огляду на активний обіг ринку криптовалюти, наприклад об'єкта NFT.

3.2. Судовий захист прав інтелектуальної власності в контексті протидії кримінальним правопорушенням

Нерозривний зв'язок кримінально-правової охорони інтелектуальної власності та діяльності судової гілки влади в напрямку захисту зазначеної групи прав спричиняє необхідність теоретико-практичного розгляду питання значення саме судової практики з урахуванням створення спеціалізованого Вищого суду з питань інтелектуальної власності для подальшого розвитку кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні.

Багаторічна практика засвідчує, що звернення до суду є найефективнішим способом захисту прав інтелектуальної власності. Досягнення судом соціальної справедливості щодо справ про захист прав інтелектуальної власності має неабияке практичне та соціально-економічне значення. Реформування системи судового захисту прав інтелектуальної власності було однією з вимог на шляху до поглиблення європейської інтеграції України. Кожна держава сама для себе обирає систему захисту прав інтелектуальної власності. Це може бути окремою спеціалізованою ланкою чи в межах господарських, цивільних, загальних судів, проте основною метою судового захисту прав є досягнення справедливості. Однією з причин, чому наша держава обрала саме такий шлях розвитку системи судового захисту прав інтелектуальної власності, є поглиблена співпраця із Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ). Однак варто зауважити, що ні

членство у Всесвітній організації інтелектуальної власності, ні Угода ТРІПС чи інші договори, підписані з ВОІВ, не вимагають створення спеціалізованих судів із питань інтелектуальної власності. Основною вимогою ВОІВ до держав-членів Організації є забезпечення всіма можливими інструментами, механізмами, процедурами, стандартами захисту прав інтелектуальної власності. Проте більшість держав судову форму захисту прав визнала як найбільш дієвий спосіб захисту прав, саме тому за власною ініціативою більшість держав-членів ВОІВ утворили такі суди в різних їх формах. Наразі існують різні за статусом суди та арбітражі з питань інтелектуальної власності, що мають різну назву: Спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності, Суд з інтелектуальної власності, Патентний суд, Суд з питань інтелектуальних майнових спорів, Суд з інтелектуальної власності та міжнародної торгівлі, Вищий суд з питань інтелектуальної власності тощо.

Способом захисту інтелектуальної власності є звернення до суду. Дія воєнного стану не впливає на функціонування судової системи, як зазначено в ст. 26 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [170]. Натомість, через збройну агресію учасники судового процесу можуть не мати змоги або фізичної можливості потрапити до суду, зважаючи на це, Рада суддів України ухвалила рішення «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв’язку зі збройною агресією з боку РФ». Рішенням установлено, що суди продовжуватимуть свою роботу в умовах воєнного стану, але, якщо є загроза здоров’ю, життю та безпеці відвідувачів та працівників суду здійснення судочинства певним судом може бути припинене до усунення обставин, які зумовили небезпеку, тобто робота суду залежить від ситуації на відповідній місцевості [229].

Як і інші науковці, автори не оминають увагою проблему дефіциту суддів, які мають досвід щодо питань інтелектуальної власності, що має наслідком ухвалення непослідовних рішень і затримок у судових розглядах. Необхідно зазначити, що 29 вересня 2017 року був створений Вищий суд з питань

інтелектуальної власності (відповідно до судової реформи 2016 року), але на сьогоднішній день конкретні терміни початку його роботи так і не визначені [224, с. 642].

Оскільки Вищий суд з питань інтелектуальної власності й до цього часу не набув свого практичного застосування й не розпочав діяльності, найбільша частка розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності припадає на розгляд господарськими судами. Суддя Верховного Суду Ірина Колос зазначила у своїй доповіді, що спори з питань захисту інтелектуальної власності становлять 1 % від загальної кількості розглянутих господарськими судами справ. Однак тенденції судової практики останніх років, зокрема 2022 рік, свідчать про зростання звернень до суду саме за захистом прав інтелектуальної власності. Так, у 2022 році до Касаційного господарського суду надійшло 75 процесуальних звернень, що стосуються саме IP-спорів (це, за словами судді, на 63,4 % менше, ніж у 2021 році), водночас апеляційні господарські суди розглянули 118 апеляційних скарг щодо цих спорів, що на 63 % менше, ніж у 2021 році. До того ж із 2022 й до 2023 року кількість розглянутих спорів зменшилася на 34 %, а кількість відкритих проваджень – на 70 % [184].

Зниження цих показників, пояснюється насамперед результатом повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Український бізнес зазнав великих втрат, змушений був переміщуватися, й акцент уваги був зміщений на зовсім інші питання функціонування бізнесу, ніж вирішення спорів. Хоча ще буквально в період із 2018 року динаміка розгляду судами IP-спорів збільшувалася і у 2021 році зросла на 16,5 %. Нарощування господарського потенціалу вітчизняного бізнесу сприяло розвитку IP-галузі та використанню її об'єктів у господарській діяльності.

Зіставлення статистичних даних, наведених Офісом Генерального прокурора та судової статистики, дозволяє виділити таку тенденцію, що за найбільших показників у 2020–2021 роках кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності судова статистика свідчить про те, що в цей період, за даними електронної бази даних Єдиного державного реєстру судових рішень за

період із 01.01.2020 р. до липня 2021 р., здебільшого обвинувальні вироки стосувалися поодиноких кримінальних правопорушень, які «штучно виявляли» співробітники Національної поліції або Служби безпеки України виключно з метою формального покращання показників з ініціативи та за сприяння представників потерпілих у межах кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, тобто в провадженнях, що можуть бути розпочаті слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень. У цьому разі суб'єкт зазвичай у таких випадках визнає провину та йде на угоду з правоохоронними органами й потерпілою стороною, оскільки ураховують спроможність і зацікавленість саме потерпілої особи встановити точний розмір заподіяної шкоди.

Загалом суди впродовж цього періоду за фактами порушень авторських прав (ст. 176 КК України) винесли десять обвинувальних вироків, порушень суміжних прав (ст. 176 КК України) – три такі вироки, порушень прав на промисловий зразок два вироки. Водночас за фактами порушень прав на винахід, корисну модель, напівпровідникові вироби, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію вироки суди не виносили, що є досить невтішним результатом, оскільки, за даними Офісу Генерального прокурора, кримінальні правопорушення проти вказаних об'єктів за вищезазначений період вчиняли.

Крім того, за результатами розгляду обвинувальних актів у кримінальних провадженнях за ст. 229 КК України суди винесли за фактом незаконного використання знаку для товарів і послуг п'ять вироків, з них один виправдувальний, незаконного використання фірмового найменування – один обвинувальний вирок, за фактами незаконного використання кваліфікованого зазначення походження товару вироки не виносили. Також суд виніс один обвинувальний вирок щодо кримінального провадження за фактом розголошення комерційної таємниці за ст. 232 КК України, окремо за ст. 231 КК України вироки не виносили [191, с. 200].

Такі тенденції зможуть змінитися лише після перемоги України та в умовах повоєнної її відбудови. Символом стабілізації економіки та ділової активності

вітчизняного бізнесу й стане зростання судових звернень за захистом прав інтелектуальної власності.

Як науковці, так і практики, зокрема судді визнають, що труднощі правового регулювання інтелектуальної власності породжують низький рівень звернення за захистом до суду. Наприклад, майже чверть матеріалів, що надходили на розгляд до місцевих господарських судів, було подано без додержання вимог для відкриття провадження, що створює перешкоди на шляху до захисту таких прав.

Як за статистикою діяльності правоохоронних органів, які свідчать про найбільшу кількість правопорушень вчиняють у сфері авторських та суміжних прав, так і в діяльності судів простежується, що найбільше спорів виникає в сегменті авторських і суміжних прав, що пояснюється активною діяльністю організацій колективного управління, недосконалістю правового регулювання, низькою обізнаністю суспільства щодо порядку використання об’єктів інтелектуальної власності.

Для подальшого розроблення проєкту Кримінального Кодексу варто звернути увагу на позицію суду, висловлену в Постанові КГС від 28 січня 2020 року у справі № 910/10951/17, якою встановлено, що «відтворення твору, запис (звукозапис, відеозапис) і публічне сповіщення (доведення до загального відома) є окремими самостійними способами використання твору» [144]. Ця позиція буде цікавою також у контексті останніх змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права», а також для визначення об’єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 176 КК України, – порушення авторського та суміжних прав.

Неможливо оминути увагою той факт, що як повномасштабне вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року стало переломним моментом для українського народу, так і система судового захисту прав інтелектуальної власності з огляду на ці події зазнала істотних змін, які першочергово пов’язані із загальними правилами функціонування судової системи в період дії воєнного стану на всій території нашої держави. Ключовими в цьому аспекті є положення Указу

Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, що містить вказівку про обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб на період дії особливого правового режиму задля проведення необхідних заходів, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [150]. Із зазначеного варто звернути увагу на те, що цей Указ не оминув сфери судового захисту прав інтелектуальної власності. Будучи конституційним правом, право інтелектуальної власності також у період дії воєнного стану може обмежуватися й навіть порушуватися, як й інші права та свободи громадян.

Проте на відміну від права інтелектуальної власності є конституційні гарантії, які неможливо оминути чи призупинити навіть дією воєнного стану, і мова йде про право на захист своїх прав судом. Конституційна гарантія визначена ст. 55 Основного Закону держави, якою передбачено «право кожного на захист будь яких прав та свобод, і це включає судовий захист, захист омбудсменом і захист міжнародними судами та організаціями. Стаття 55 Конституції України не входить до переліку норм, які обмежують права і застосування яких не гарантується під час дії воєнного стану [92], тобто кожен має право захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань будь-якими способами, які не забороняються законом. Так, відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» повноваження судів не можуть бути припинені, а також, скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [170].

Враховуючи всі нищівні наслідки, яких щоденно завдає країна агресор-терорист нашій державі, досить часто під дію цих нищівних наслідків потрапляють державні установи, тому загроза заподіяння такої шкоди судам цілком має своїм наслідком унеможливлення додержання зазначених гарантій окремими судами, особливо коли мова йде про окуповані території. Цей фактор обумовив насамперед зміни щодо територіальної підсудності справ [135]. Такі зміни є важливими в період збройної агресії, адже вони спрямовані на забезпечення реалізації прав учасників судового провадження брати безпосередню участь в судових засіданнях

та реалізовувати право громадян на справедливий суд. Тут важливо зазначити, що військові дії, а також режим окупації на значній території нашої держави, загалом впливають на стан реалізації права на судовий захист, однак ніяким чином не виключають його й не обмежують. Інколи це впливає лише на належні умови такого захисту і ніяк не впливає на справедливість ухваленого судами рішення. У цьому контексті деякі автори пропонують захист прав інтелектуальної власності розглядати як дії, спрямовані на попередження та припинення порушення прав на результати, інтелектуальної або творчої діяльності та відновлення порушених прав [52, с. 746]. Військові дії на території країни істотно ускладнюють саму процедуру реалізації права на захист результатів інтелектуальної, творчої діяльності, тому значна кількість науковців пропонують розглядати перспективу застосування та активного впровадження практики альтернативного вирішення спорів і конфліктів із питань інтелектуальної власності.

Отже, перейдемо до розгляду основних особливостей судового захисту прав інтелектуальної власності на цей час та основних особливостей їх використання. Важливим є те, що за ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» забороняється скорочувати чи прискорювати будь-які форми здійснення правосуддя в умовах воєнного стану [170]. Проте, збройна агресія на території нашої держави не завжди дозволяє всім учасникам справи бути присутніми на засіданнях. Так, рішенням Ради суддів України від 24.02.2022 р. «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні» було ухвалено, що суди продовжують свою роботу навіть в умовах воєнного стану й також у рішенні згадується про те, що, якщо є загроза, життя, здоров’ю та безпеці відвідувачів та працівників суду здійснення судочинства певним судом може бути припинене до усунення обставин, які зумовили небезпеку [229], тобто, робота суду буде визначатися особливостями поточної ситуації в регіоні, де розміщений суд.

Щодо звернення до суду з приводу захисту прав інтелектуальної власності, то таке звернення буде дієвим, якщо:

1) сторонам необхідне імперативне рішення уповноваженого органу;

2) сторони не можуть самостійно врегулювати конфлікт;

3) є необхідність, щоб рішення поширювалося на необмежене коло осіб. Проте, в період дії воєнного стану судовий захист прав інтелектуальної власності може бути неефективним через низку недоліків, до яких можна віднести:

1) довготривалість судового розгляду справи (це відбувається, через те, що розгляд справ у цій сфері може здійснюватися лише за участі експерта, який має певні знання в цій сфері, а сама експертиза може займати досить тривалий час);

2) фінансову складову судового розгляду;

3) неможливість долучення доказів у провадженні, через військові дії та неспроможність бути присутнім на судовому засіданні;

4) неефективність рішення суду, яке не може задовольнити обидві сторони спору, що призводить до ще більших конфліктів.

Досить дієвим способом вирішення спору у сфері інтелектуальної власності, є альтернативне вирішення спору. Передусім це система способів захисту прав інтелектуальної власності, що ґрунтуються на договірних засадах та спрямовані на вирішення спору чи врегулювання конфлікту щодо прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності [51, с. 34]. Загалом прийнято вважати, що до альтернативного вирішення спору, відносять: медіацію, врегулювання спору за участі судді, переговори, третейське судочинство, фасилітацію та укладання мирової угоди. Але цей перелік альтернативних способів вирішення спорів не є вичерпним, адже суспільство та інформаційні технології розвиваються, що й дає можливість розвивати альтернативні способи вирішення спорів, вони універсальні та спроможні адаптуватися в будь-яких умовах, навіть в умовах воєнного стану. Також їх можна широко використовувати в цифрових мережах, наприклад, медіацію, фасилітацію, переговори, які вже давно широко використовують в усьому світі в режимі онлайн [1].

Отже, основними перевагами альтернативного вирішення спорів як одного зі способів захисту прав інтелектуальної власності в сучасних умовах є: гнучкість та універсальність процесу, менша фінансова складова; рішення ухвалене за допомогою одного зі способів альтернативного вирішення спорів, спрямоване на

задоволення обох сторін, що заохочує сторони самим забезпечувати виконання рішення. Що стосується основних недоліків захисту прав інтелектуальної власності за допомогою альтернативного вирішення спорів, то частіше за все їх використовують як спосіб затягування процесу та відтягування відповідальності, а також договірний характер рішень, чим може скористатися недобросовісна сторона конфлікту. Таким чином, кожна сторона сама має право обирати способи захисту своїх прав та інтересів. Проте варто зазначити, що під час вибору способу захисту прав інтелектуальної власності на сьогодні необхідно враховувати:

1) що визначають об'єктом та предметом конфлікту у сфері права інтелектуальної власності;

2) чи є порушення національного або трансграничного характеру;

3) місце, де буде проведена процедура та наскільки воно безпечне;

4) відсутність загроз для здоров'я та життя;

5) бажання сторін, а саме в яких відносинах вони хочуть залишитися після процесу.

Отже, можна зробити висновок, що держава повинна вжити заходів, спрямованих на доступність до судового захисту та захисту прав інтелектуальної власності альтернативними способами вирішення спорів, а також важливими є поінформованість населення про існування таких способів та яких результатів за допомогою них можна досягти у сфері захисту прав інтелектуальної й творчої діяльності. Без цього захист прав інтелектуальної власності не буде на цей час діяти належним чином, і тому важливо, щоб кожна особа знала, що не лише за допомогою суду можна вирішити спір.

Крім судової гілки влади, варто звернути увагу на загальну систему суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, до якої можна віднести, залежно від цілей, завдань та функціональних обов'язків такі групи: а) суб'єкти протидії злочинності, які діють на загальнодержавному рівні і наділені загальними компетенціями; б) спеціальні суб'єкти протидії злочинності. До спеціальних суб'єктів протидії злочинності належать: органи, спеціально створені для боротьби зі злочинністю, тобто ті, які діють у межах кримінального судочинства; органи, що

здійснюють інші функції, тобто діють поза межами кримінального судочинства [82].

Крім того, на нашу думку, сфера інтелектуальної власності має настільки глобальний характер, що можна навести таку класифікацію суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності, охоплюючи міжнародний аспект: *міжнародні (наддержавні) урядові та неурядові суб'єкти* (ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності, Офіс з інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO), Європейське патентне відомством (EPO) та Офіс з патентів та торговельних марок США (USPTO), національні ІР–офіси іноземних країн), *державні суб'єкти* (Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Національна поліція України; СБУ; Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ), Державна митна служба України, правоохоронні та судові органи, Вищий суд з питань інтелектуальної власності) *та громадянське суспільство* (ВНЗ, громадські організації (Об'єднання підприємств «Український альянс по боротьбі з підробками та піратством» (УАПП); Громадська організація «Національна асоціація патентних повірених України»; Всеукраїнська громадська організація «Асоціація адвокатів України», Громадська організація «Клуб інтелектуальної власності»; Громадська організація «Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності») (див. додаток А).

До правоохоронних органів в Україні належать органи, установи та служби, перелік яких установлений у ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [155]. Ці органи відіграють особливу роль серед спеціальних суб'єктів протидії злочинності в цілому і кримінологічного запобігання зокрема. Виділення цих органів в окрему групу зумовлене наявністю в них основних загальних першочергових функцій – запобігання та боротьби зі злочинністю. Права та свободи людини захищаються національним законодавством і міжнародним правом. Україна забезпечує відповідність державної Конституції та законів міжнародному праву та зобов'язанням із метою захисту прав людини, здійснюючи певні заходи адміністративного впливу.

У кримінологічній науці запобігання злочинності визначають як складн, багаторівневу систему, яку утворюють суб'єкти, об'єкти та заходи попереджувальної діяльності. Суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності й злочинам можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які в цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій: організацію, координацію, здійснення або безпосередню причетність до здійснення [71, с. 346].

Серед суб'єктів запобігання злочинності на особливу увагу заслуговує визначення місця й ролі Національної поліції України в здійсненні превентивної діяльності, адже поліція належить до тієї групи суб'єктів, для яких запобігання злочинності є однією з основних функцій.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» [161] Національна поліція України (далі – поліція) є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству за допомогою забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку. Також до основних завдань поліції належить надання поліцейських послугу сфері протидії злочинності (п. 3 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про Національну поліцію України»), яку можна визначити як систему різноманітних видів діяльності й комплексних заходів, спрямованих на попередження, усунення, нейтралізацію та обмеження (ослаблення) факторів, що детермінують злочинність [161].

Відповідно до ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію України» вона виконує такі функції:

здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

виявляє причини й умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

вживає заходів з метою виявлення кримінальних та адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні й адміністративні правопорушення [161].

Багаторічне співробітництво та взаємодія України з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності реалізують через постійний моніторинг вітчизняними фахівцями за відповідними рішеннями організації, що були ухвалені нею. Суть цього моніторингу полягає в тому, щоб своєчасно й ефективно впроваджувати зазначені рішення в національну систему правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, підтримуючи всі сучасні тенденції розвитку інституту інтелектуальної власності у світі та на національному рівні, забезпечуючи виконання міжнародних договорів та угод, а також виконання взятих на себе нашою державою міжнародних зобов'язань.

Останніми роками в умовах глобалізуючих процесів спроби людства протистояти спільним загрозам, викликам усе більше і більше обумовлюють консолідацію держав і міжнародних організацій. Така тенденція не оминає й сферу правової охорони та захисту інтелектуальної власності. Транснаціональний, транскордонний прояви злочинності проти прав інтелектуальної власності спричиняють координаційну діяльність міждержавних органів. Якщо на національному рівні в Україні все ще є проблема протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності, то транскордонні розслідування мають ще вищий рівень складності. Злочинність проти прав інтелектуальної власності наділена високою інтелектуальною складовою, що досить часто доволяє приховати місце здійснення такої діяльності. Для її виявлення необхідно мати належний рівень матеріально-технічного, кадрового забезпечення. Матеріально-технічна база правоохоронних органів повинна мати надпотужну базу, щоб перевершити можливості злочинного світу.

Міжнародні організації є суб'єктами протидії злочинності проти прав інтелектуальної власності, тому для нашої держави важливим є налагодження тісної взаємодії з установами ЄС, а також уповноваженими органами інших держав, що ведуть боротьбу з цим видом злочинності, з метою обміну даними в межах охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

Одним із важливих етапів співпраці стало засідання Асамблей держав-членів ВОІВ у жовтні 2019 року, результатом якого була зустріч делегації Уряду України

з Генеральним директором цієї міжнародної організації паном Френсісом Гаррі. Високе політичне значення цієї зустрічі для забезпечення інтересів України полягає в можливості вирішення питань щодо посилення співпраці у сфері інтелектуальної власності через використання таких заходів, як спільні конференції, семінари, засідання круглих столів, розроблення та реалізація спільних проєктів тощо. Результатом проведеної зустрічі стало підписання Програми співробітництва між Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності на 2020–2021 роки та Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України й Всесвітньою організацією інтелектуальної власності [119].

На сьогодні світова спільнота, як ніколи раніше, усвідомила роль та необхідність консолідації, співпраці стосовно вирішення проблем, що виникають. Економічна ситуація у світі, ускладнена наслідками пандемії, потребує пошуку ефективних рішень. У таких умовах продовжує своє зростання інститут інтелектуальної власності, на який покладені найважливіші завдання: винахід вакцини, ліків, засобів протидії вірусу COVID-19, їх легалізація та належна всебічна правова охорона.

Невід'ємним атрибутом членства нашої держави у Світовій організації торгівлі є виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань, які, зокрема, задекларовані Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС). Ключовим обов'язком, визначеним Угодою, є забезпечення державами-учасницями Угоди на своїх територіях дії таких процедур, спрямованих на запобігання порушенню законодавства у сфері інтелектуальної власності, їх захисту та недопущення порушення [199].

За своєю суттю зміст Угоди ТРІПС становить мінімальні стандарти та гарантії правової охорони прав інтелектуальної власності, що в установленому порядку погоджені державами-членами СОТ. Усі країни-члени СОТ, а також ті країни, які хотіли б стати її членами в майбутньому, повинні додержуватися зазначених норм, стандартів та гарантій.

Щодо цього дисертаційного дослідження, особливу увагу приділено саме 9-й Главі Угоди про асоціацію [199], присвяченій питанням інтелектуальної власності. Основною метою цієї глави є спрощення створення та комерційного використання інноваційних продуктів і продуктів творчої діяльності на території Сторін. В Угоді про асоціацію встановлено стандарти щодо охорони прав інтелектуальної власності, яких повинні додержуватися Сторони. Аналізування Угоди про асоціацію дозволяє дійти висновку про те, що всі заходи з удосконалення національної системи правової охорони інтелектуальної власності спрямовані саме на створення комфортних умов для комерційного використання прав інтелектуальної власності, недопущення зловживань правами, недобросовісних дій. Угода ТРІПС та Угода про асоціацію потребують негайного підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності задля забезпечення сприятливих можливостей створення об'єктів права інтелектуальної власності й вільного використання прав на ці об'єкти в підприємництві.

Процедурні стандарти Угоди ТРІПС встановлюють такі загальні вимоги щодо забезпечення додержання прав інтелектуальної власності:

– норми національного законодавства повинні передбачати ефективні заходи проти будь-яких порушень права інтелектуальної власності, включаючи невідкладні заходи, спрямовані на протидію порушенням, і превентивні заходи, що попереджають подальші порушення (механізм дії цих норм та заходів повинен забезпечувати уникнення будь-яких перешкод у сфері законної торгівлі, зловживань у зазначеній сфері й гарантування належного рівня захисту в разі виникнення перешкод чи зловживань);

– ключовими гарантіями, як і в будь-якому судочинстві, незалежно від того, які процедури для захисту обирає держава, залишаються доступ до правосуддя, справедливість, рівність усіх учасників, своєчасність (тобто, сформувавши систему судового захисту у сфері інтелектуальної власності, держава зобов'язана гарантувати, що така система буде матеріально доступною для громадян, а також забезпечити такий добір суддів, щоб справи розглядали на високому професійному рівні, своєчасно, прозоро, а рішення були справедливими);

– доступність правосуддя та справедливість рішення забезпечити через застосування належних доказів, уникнення затягування справи, забезпечення доступу до правової допомоги тощо;

– крім того, держава зобов'язана забезпечити можливість перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, а також можливість перегляду адміністративних рішень, уповноважених органів державної влади.

Щодо впровадження в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності як елемента виконання міжнародних зобов'язань, взятих на себе нашою державою, вітчизняні науковці, аналізуючи Угоду ТРІПС [199] усе більше уваги звертають безпосередньо на зміст та положення Угоди, зокрема, на відсутність обов'язку створення спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності. Аналізування згаданих положень свідчить лише про необхідність забезпечити ефективний захист інтелектуальної власності в судах загальної юрисдикції та в межах загальної адміністративної системи, цього достатньо для того, щоб забезпечити додержання Угоди.

У межах європейського співробітництва на шляху до створення єдиної патентної системи ЄС, що дасть можливість значно підвищити конкурентоспроможність європейських компаній на міжнародній арені, було підписано Угоду про Єдиний патентний суд (Agreement on a Unified Patent Court) в контексті так званого «патентного пакета» 19 лютого 2013 р. державами-членами ЄС, за винятком Хорватії, Польщі та Іспанії [2], який, як очікується, повинен заощадити європейській скарбниці приблизно 150–290 млн щороку та істотно зменшить витрати з реєстрації винаходів. Попередніми документами, що мають значення у цьому напрямку, стали Регламент ЄС № 1257/2012 про поширення співробітництва у сфері створення єдиної системи патентної охорони і Регламент ЄС № 1260/2012 про поширення співробітництва у сфері створення єдиної системи патентної охорони щодо відповідних положень про переклад. Такий стан формування наднаціональної єдиної патентної системи в межах ЄС, що триває вже понад сорок років, максимально наблизив ЄС до завершення створення інституту

єдиного європейського патенту. Дев'ятнадцятого лютого 2013 року більшість країн ЄС підписали Угоду про Єдиний патентний суд (UPC).

Ратифікувавши Угоду про асоціацію, Україна взяла на себе обов'язок забезпечити належне й ефективне виконання зобов'язань за міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності, досягти належного та ефективного рівня охорони й захисту прав інтелектуальної власності, а також спростити умови створення та комерційного використання інноваційних продуктів і продуктів творчої діяльності на своїй території.

В умовах посилення міжнародного співробітництва Україна долучилася практично до всіх конвенцій та угод, що регулюють правовідносини у сфері права інтелектуальної власності, які таож відповідно до законодавства України стали нормами прямої дії. Водночас велику роль відіграє національне законодавство, яке, на жаль, в частині права інтелектуальної власності містить чимало прогалин та колізій у своєму правовому регулюванні, що створює проблеми на шляху їх практичної реалізації.

Тому, без сумніву, більшої ефективності набуває не кількісний, а якісний показник імплементації, ратифікації міжнародних угод та договорів, особливо їх належне виконання. Система міжнародних відносин, що складається у світі в галузі охорони інтелектуальної власності, об'єднана в межах Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) як спеціалізованої установи Організації Об'єднаних Націй, до функцій якої віднесене розроблення нових міжнародних угод і проєктів з гармонізації національних законодавств.

Про гармонізацію вітчизняної системи законодавства у галузі інтелектуальної власності йдеться в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Безпосередній вступ у дію зазначеної Угоди посилює актуальність правової охорони прав інтелектуальної власності для реального створення спільного з європейськими країнами ринку інтелектуальної власності, виконання Україною взятих міжнародних зобов'язань, формування її позитивного авторитету та сприйняття як рівного члена міжнародної спільноти, забезпечення економічної безпеки держави.

Тобто міжнародною спільнотою визнається важливість саме судового захисту прав інтелектуальної власності. Судова спеціалізація, тобто виокремлення судів із питань інтелектуальної власності, дозволяє більш ефективно виявляти та вирішувати проблеми в зазначеній сфері. Забезпечуючи такі суди відповідними фахівцями в зазначеній галузі, держава створює всі гарантії для належного забезпечення зменшення судових помилок, судових витрат, удосконалення судової практики в зазначеній сфері, що також приведе до більшої узгодженості й підвищення передбачуваності в правовідносинах із питань інтелектуальної власності.

Для ефективної протидії нашою державою кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності важливу роль відіграє її міжнародне співробітництво з міжнародними організаціями, що є суб'єктами такої протидії, серед них є як урядові організації, так і неурядові. Найбільш впливовими серед них можна назвати такі:

1) міжнародні організації так званої «загальної компетенції»:

— Міжнародна організація зі стандартизації;

— ЮНЕСКО;

— Міжнародна організація праці;

2) міжнародні урядові організації з питань захисту інтелектуальної власності (за конкретними напрямками та відповідними об'єктами):

— Бернський союз з охорони літературних і художніх творів;

— Гаазький союз із депонування промислових зразків;

— Союз з охорони промислової власності;

— Міжнародний союз патентної кооперації;

— Міжнародний союз з охорони нових сортів рослин;

— Мадридський союз міжнародної реєстрації знаків;

3) міжнародні неурядові та громадські організації з питань захисту інтелектуальної власності в спеціалізованій сфері :

— Коаліція захисту прав інтелектуальної власності (CIPR);

— Міжнародна асоціація власників товарних знаків (INTA);

— Міжнародна федерація фонографічної промисловості (IFPI);

— Міжнародна конфедерація товариств авторів і композиторів;

— Міжнародне бюро товариств із забезпечення охорони авторських прав на запис і механічне відтворення творів тощо.

Таким чином, розглядаючи Вищий суд з питань інтелектуальної власності як суб'єкт протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності, варто зазначити, що його створення лише поглибило впровадження міжнародних стандартів в Україні, а отже, наблизило нашу державу до зростання гарантій забезпечення прав інтелектуальної власності в Україні та їх кримінально-правової охорони.

На сьогодні з урахуванням проблем неоднакового застосування чинного законодавства судами, суперечливості їх рішень щодо питань притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності ще більше загострюється потреба вирішення питання із запуском роботи новоствореного Вищого суду з питань інтелектуальної власності та ухвалення Закону України «Про Вищий суд із питань інтелектуальної власності». Відповідний проєкт Закону № 6487 від 29.12.2021 знаходиться в роботі Комітету з питань правової політики. Ухвалення вищезазначеного Закону основною метою передбачає врегулювання правовідносин щодо організації та діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Це можливо за допомогою вирішення питань статусу, місцезнаходження, правової основи діяльності, завдань, повноважень та складу Вищого суду з питань інтелектуальної власності, оптимізації спеціальних вимог до судді цього суду, визначенню основ забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Окрім зазначених проблем, досить доцільно зауважує О. С. Бондаренко, що є низка причин, що заважають боротьбі з порушенням прав інтелектуальної власності, серед яких:

– відсутність належного контролю за такими порушеннями;

– відсутність дієвих законодавчих норм;

– недосконаліть чинних законодавчих норм;

– нестача ліцензійного відеоінвентаря;

– низькі культура та рівень доходів споживачів контенту [40]. Але тут необхідно додати, що в сьогоденних умовах для України ці проблеми лише загострюються. Через спад економіки держави унаслідок воєнних дій та режиму воєнного стану на всій її території, зниження споживчої здатності українців стає очевидним, що існує загроза зростання рівня злочинності проти прав інтелектуальної власності. Крім того, наявні проблеми й щодо функціонування суб'єктів запобігання та протидії злочинності, особливо на тимчасово окупованих територіях нашої держави. Багато даних втрачено через заподіяну шкоду об'єктам інфраструктури правоохоронних органів, оскільки саме вони часто є об'єктом завдання ракетних ударів чи інших пошкоджень країною-агресором.

Попри всі труднощі, що постали перед нашою державою, національна безпека в усіх її сферах та проявах повинна бути забезпечена. Наша держава мужньо продовжує обороняти свої конституційні цінності та гарантії, свій статус правової, соціальної держави, а тому повинна зробити все для відновлення правопорядку в суспільстві, його забезпечення, відновлення втрачених даних, зокрема, й у сфері кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності.

Таким чином, здійснений аналіз судової практики розгляду справ про захист прав інтелектуальної власності засвідчив неоднаковість застосування норм кримінального закону у рішеннях окремих судів. Для уникнення подальшої неузгодженості судових рішень, неоднаковості застосування норм права держава повинна вирішити питання щодо належного правового регулювання у сфері інтелектуальної власності, а також високої кваліфікації суддів новоствореного Вищого суду з питань інтелектуальної власності та нагальної потреби ухвалення Закону України «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», проєкт якого внесено на розгляд Верховної Ради України.

Висновки до розділу 3

1. На підставі проведеного аналізування концептуальних напрямків подальшого розвитку кримінально-правової охорони прав інтелектуальної

власності в Україні, визначено, що серед ключових є таке: остаточне вирішення питання щодо віднесення цієї групи кримінальних правопорушень до окремого розділу Особливої частини КК України. Досить високою є перспектива виокремлення у новому кримінальному законі у Особливій його частині самостійного розділу «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності», що є достатньо прогресивним кроком із боку законодавця та результатом багаторічних праць вітчизняних науковців. Однак установлено, що в уже запропонованому варіанті проєкту нового КК України містяться спірні положення щодо кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, які потребують їх вирішення, зокрема, що структура новоствореного розділу «Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності», оскільки не всі діяння віднесено до цього підрозділу, наприклад, мова йде про «комерційну таємницю», яка як об'єкт інтелектуальної власності, що охороняється кримінальним законом, не потрапила до цього розділу. Також доопрацювання потребують питання щодо визначення поняття матеріальної шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями проти прав інтелектуальної власності, невід'ємною складовою якої повинна бути «упущена вигода».

2. Розглянуто концептуально важливі питання подальшого впровадження в Україні штучного інтелекту, його правового регулювання та обґрунтовано потребу вирішення питання визнання ШІ суб'єктом авторських прав. Також у цьому підрозділі наведено новітні положення щодо правового регулювання штучного інтелекту як суб'єкта авторського права та стосовно нових об'єктів інтелектуальної власності з огляду на активний обіг ринку криптовалюти, наприклад об'єкта NFT.

3. Установлено групи суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності, серед яких названо наддержавні суб'єкти: *міжнародні (наддержавні) урядові та неурядові суб'єкти* (ВОІВ, Всесвітня організація інтелектуальної власності, Офіс з інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO), Європейське патентне відомством (EPO) та Офіс з патентів та торговельних марок США (USPTO), національні IP-офіси іноземних країн); *державні суб'єкти* (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет

Міністрів України, Національна поліція України, СБУ, Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ), Державна митна служба України, правоохоронні та судові органи, Вищий суд з питань інтелектуальної власності) *та громадянське суспільство* (ВНЗ, громадські організації (Об'єднання підприємств «Український альянс по боротьбі з підробками та піратством» (УАПП), Громадська організація «Національна асоціація патентних повірених України», Всеукраїнська громадська організація «Асоціація адвокатів України», Громадська організація «Клуб інтелектуальної власності»; Громадська організація «Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності»).

4. Запропоновано в умовах дії режиму воєнного стану на всій території України з урахуванням наявних перешкод у системі судового захисту прав інтелектуальної власності розглянути альтернативні способи вирішення спорів із питань інтелектуальної власності, до яких належать: медіація, врегулювання спору за участі судді, переговори, третейський суд, фасилітація, мирова угода. Названий перелік не є вичерпним, особливо в умовах активного впровадження у світі інформаційних технологій, доступних для широкого використання в режимі онлайн, що істотно скорочує терміни, є менш ресурсовитратним і, звісно, є достатньо безпечним у сучасних умовах воєнного стану.

5. Аналізування судової практики та статистики дозволив визначити проблему неоднакового застосування норм чинного законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності, що є однією з найбільш вагомих підстав для впровадження у практичну діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності як абсолютно нового суб'єкта протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності та єдиної сталої судової практики щодо спорів із питань інтелектуальної власності.

6. Установлено, що період з 2021 по 2023 рік став черговим етапом посилення правової охорони прав інтелектуальної власності, починаючи з 2021. Це підтверджується як прийняттям Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», так і тенденціями

реформування кримінального законодавства України. Зокрема, текст проекту нового Кримінального кодесу України, підкріплений висновками як ніціональних так і зарубіжних експертів, містить Розділ 6.2. «Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності», що в цілому посилює розглянуті у дисертаційному дослідженні та запропоновані положення про виокремлення самостійного розділу «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності» у чинному КК України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні із застосуванням комплексного аналізу наукових здобутків українських учених та сучасних напрацювань зарубіжних науковців у сфері охорони прав інтелектуальної власності, сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети розроблення науково обґрунтованих пропозицій комплексного вдосконалення системи кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні.

1. Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності це – вмисні суспільно небезпечні діяння, вчинені суб'єктом кримінального правопорушення та посягають на встановлений порядок реалізації прав інтелектуальної власності та об'єкти, які не перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні особи, вчинені з корисливих мотивів, а також такі, що мають наслідком спричинення істотної шкоди суб'єкту прав інтелектуальної власності. До об'єктів прав інтелектуальної власності належать об'єкти визначені ст. 420 ЦК України, об'єкти авторського права згідно ст. 433 ЦК України. Встановлено, що розвиток та трансформації суспільних відносин, забезпечення конкурентоздатності на національному та міжнародному ринках суб'єктів відповідних прав, сприяли зростанню цінності інтелектуальної власності в системі об'єктів кримінально-правової охорони, його виокремленню з поміж інших об'єктів кримінально-правової охорони за рахунок істотних ознак, що зумовило потребу розроблення інституту кримінально правової охорони сфери інтелектуальної власності.

2. Період з 2021 по 2023 рік є черговим етапом посилення правової охорони прав інтелектуальної власності, починаючи з 2021. Це підтверджується як прийняттям Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», так і тенденціями реформування кримінального законодавства України. Зокрема, текст проекту нового Кримінального кодексу України, підкріплений висновками як національних так і

зарубіжних експертів, містить Розділ 6.2. «Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності», що в цілому визначає поточні тенденції щодо виділення самостійного інституту кримінально правової охорони сфери інтелектуальної власності у чинному КК України. Суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності інтелектуальної власності характеризуються певними особливостями, зокрема: 1) утворюються між фізичними особами в процесі їх взаємодії; 2) формуються як наслідок реалізації прав інтелектуальної власності; 3) характеризуються інноваційним змістом. Кримінально-правова охорона інтелектуальної власності утворює врегульований нормами КК України самостійний інститут кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності, що встановлює відповідальність за діяння, які спричинюють матеріальну шкоду у значному розмірі суб'єкту прав інтелектуальної власності.

3. Систематизація кримінально-правових норм у сфері захисту прав інтелектуальної власності у спосіб об'єднання їх у самостійний розділ КК України дозволяє констатувати про підвищення значущості інтелектуальної власності у системі цінностей об'єктів кримінально-правової охорони. Виходячи із зазначеного запропоновано виділення в Особливій частини КК України самостійного розділу Розділу VII-1 КК України «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності». Структура цього розділу складається із окремих кримінально-правових норм, що утворюють систему кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, їх родовим об'єктом є суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності, а предметами – об'єкти прав інтелектуальної власності. Запропоновано виділити дві кримінально-правові норми із Розділу V Особливої частини КК України: «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», а саме: ст. 176 та 177 КК України. Окрім цього доцільно виділити дві кримінально-правові норми із Розділу VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», а саме: ст. 231 та 232 КК України. Запропоновано оптимізувати зміст цих кримінально правових норм з урахуванням належності предмета складу відповідних кримінальних

правопорушень, а саме, комерційної таємниці до об’єктів прав інтелектуальної власності. Окрім зазначених кримінально-правових норм, встановлено, що відповідної системи кримінальних правопорушень належить також ст. 229 КК України.

4. Аргументовано про своєчасність розроблення та прийняття Закону України «Про комерційну таємницю», оскільки комерційне найменування є засобом індивідуалізації, сприяє ідентифікації оригінальності продукту, дозволяє відрізнити його з поміж асортименту інших. Комерційна таємниця має комерційну цінність та належить до об’єктів прав інтелектуальної власності. Як майнові права інтелектуальної власності так і перелік відомостей, що складають комерційну таємницю, регулювання прав інтелектуальної власності на торгівельні марки потребують прийняття єдиного нормативного акту, що містив би всі необхідні структурні складові, в тому числі й щодо неправомірних діянь із використанням відомостей що становлять комерційну таємницю та є кримінально караними.

5. Запропоновано зміни до структури кримінально-правових норм у сфері захисту прав інтелектуальної власності, а саме, щодо співвідношення предмету кримінального правопорушення із безпосереднім об’єктом кримінального правопорушення, що має безумовне значення для коректної кваліфікації діянь. Обґрунтовано, що у ст. 231 та 232 КК України комерційна та банківська таємниці є не тотожними дефініціями. Поняття банківської таємниці охоплюється ст. 60 Закону України «Про банки та банківську діяльність», а комерційна таємниця відповідно до абз. 12 ч. 1 ст. 420 ЦК України належить до об’єктів прав інтелектуальної власності. Запропоновано виділити зі ст. 231 КК України дві кримінально правові норми: «Незаконне збирання з метою використання та використання відомостей, що становлять комерційну таємницю» та «Незаконне збирання з метою використання та використання відомостей, що становлять банківську таємницю», а також надано пропозицію щодо виділення зі ст. 232 КК України двох кримінально-правові норми: «Розголошення комерційної таємниці» та «Розголошення банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках». Таким чином, наступні діяння, щодо

містять предметом комерційну таємницю, а саме: «Незаконне збирання з метою використання та використання відомостей, що становлять комерційну таємницю», а також «Розголошення комерційної таємниці» пропонується відносити до системи кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності.

6. Запропоновано назву самостійного розділу КК України «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності». Дослідження чинного національного законодавства, а також законодавства зарубіжних держав дозволило дійти висновку, що таке формулювання є оптимальним. Зокрема, у проекті нового КК України станом на 22.05.2023 пропонується назва розділу Розділ 6.2. «Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності», разом з тим положення ст. 418 ЦК України щодо визначення права інтелектуальної власності дозволяє усвідомити, що воно є правом особи і має безпосередній зв'язок із суб'єктом права інтелектуальної власності, тому така назва розділу Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності» є коректною.

7. У ст. 177 КК України запропоновано на заміну терміну «топографія інтегральної мікросхеми» використовувати термін: «компонування напівпровідникових виробів» з метою уніфікації положень національного законодавства у зв'язку з тим, що ст. 420 ЦК України містить терміном: «компонування напівпровідникових виробів» як один із об'єктів прав інтелектуальної власності. Відповідно до п. 1 ч. 1 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів» від 19.09.2019 № 111-IX, абц. 9 ч. 1. Ч. 420 ЦК України було викладено у такій редакції «компонування напівпровідникових виробів». Таким чином, редакцію ст. 177 КК України у її оптимізованому для потреб розділу про кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності пропонується викласти таким чином: «Незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка*, компонування напівпровідникових виробів*, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції,

привласнення авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об’єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі .. ».

8. Кримінально-правова характеристика складів кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності та їх аналіз в контексті розвитку інституту кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності дозволив встановити, що Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних» від 15.12.2021 № 1965-IX зумовив декриміналізацію ст. 216 КК України «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок», що є не логічним в контексті захисту сфери інтелектуальної власності. Разом з тим, оптимізовано диспозицію ст. 176 КК України, оскільки об’єктивна сторона цього кримінального правопорушення набула нових проявів (способів), а саме: «кардшейрінг» та «камкординг»), а також криміналізовано фінансування діянь порушення авторського права та суміжних прав. Запропоновано доповнення складу кримінального правопорушення, зокрема ч. 2 ст. 176 КК України кваліфікуючою ознакою щодо порушення авторського права і суміжних прав з використанням медіа, інформаційної системи чи мережі Інтернет, оскільки в умовах цифровізації такий спосіб вчинення вказаного кримінального правопорушення є достатньо поширеним.

9. Порівняльно-правовий аналіз дозволяє підтвердити тезу про необхідність виділення у КК України самостійного інституту кримінально правової охорони сфери інтелектуальної власності. Зокрема, це стало можливим за рахунок аналізу відповідного законодавства держав ЄС. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія (2016) містить Розділ XI «Про кримінальні правопорушення проти інтелектуальної та промислової власності, ринку та споживачів» та у складі нього Підрозділ 1. «Про кримінальні правопорушення, пов’язані з інтелектуальною власністю», а саме: ст. 270, 272. Кодекс інтелектуальної власності Франції (1992) містить відповідні кримінально-правові заборони. Кримінальний кодекс Королівства Бельгія (1867)

містить Розділ VIII «Правопорушення в сфері промисловості, торгівлі та публічних аукціонах», у якому розміщена ст. 309, що захищає комерційну таємницю. Кримінальний кодекс Республіки Хорватія (1997) містить Розділ 17 «Кримінальні правопорушення проти власності», у якому розміщені ст. 229-232, що встановлюють відповідальність за порушення авторських прав, прав артистів-виконавців, незаконне використання авторського твору або художнього виконання, порушення прав виробників аудіо-, відеозаписів та прав, пов'язаних з радіомовленням, порушення патентних прав. Зазначений аналіз кримінального законодавства держав ЄС свідчить про те, що у більшості з них або існують самостійні розділи (підрозділи) у кримінальних кодексах, або кримінально-правовій охороні прав інтелектуальної власності присвячено розділи нормативно-правових актів про захист інтелектуальної власності. Зокрема, Закон Польщі про авторське право від 4 лютого 1994 р. «Про авторське право та суміжні права» містить Розділ 14. Кримінальна відповідальність (ст. 115-123).

10. Систематизовано комплекс детермінант кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності, серед яких: **політико-правові** (непослідовні управлінські та правові рішення щодо реформування сфери інтелектуальної власності, ігнорування та потурання розповсюдженню контрафактної продукції, незавершена судова реформа, складність реалізації завдань реформування, відсутність повноцінної системи правової охорони сфери інтелектуальної власності, незавершена реформа кримінального законодавства, недосконаліть реформи правоохоронних органів, що суттєво позначилася на якості підготовки висококваліфікованих кадрів, зовнішні та внутрішні загрози, обумовлені повномасштабним вторгненням РФ); **соціально-економічні** (прагнення до придбання більш дешевої продукції, низький рівень заробітних плат громадян що зумовлює прагнення до економії, низький рівень поінформованості суспільства щодо відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, відсутність знань щодо економічних переваг охорони об'єктів інтелектуальної власності, латентність кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності); **психологічно-правові** (безвідповідальне ставлення громадян до епізодів

порушень прав інтелектуальної власності, свідоме використання підробної продукції низької якості, неліцензованого програмного забезпечення, усвідомлення безкарності та помилкове сприйняття поширених правопорушень у сфері інтелектуальної власності як загальної тенденції суспільства та частини його культури).

11. Запропоновано класифікацію суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності, серед яких необхідно виділити: міжнародні суб'єкти в рамках міжнародної співпраці України (наддержавні урядові та неурядові суб'єкти протидії), серед яких ключові: Всесвітня організація інтелектуальної власності, Офіс з інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO), Європейське патентне відомством (EPO), Офіс з патентів та торговельних марок США (USPTO), національні IP офіси іноземних країн; державні суб'єкти (серед яких суб'єкти загальної компетенції - Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, та спеціальної - Національна поліція України, Служба безпеки України, Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ), Вищий суду з питань інтелектуальної власності); суб'єкти громадянського суспільства (ВНЗ, підприємства, установи, організації (не залежно від підпорядкованості та форми власності, їхні посадові та службові особи; громадські організації, Об'єднання підприємств «Український альянс по боротьбі з підробками та піратством» (УАПП), Громадська організація, «Національна асоціація патентних повірених України», Всеукраїнська громадська організація «Асоціація адвокатів України», Громадська організація «Клуб інтелектуальної власності», Громадська організація «Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності»).

12. Проаналізовано стан судової реформи в Україні, початок якої закладено змінами до Конституції України відповідним Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя») від 02.06.2016 № 1401-VIII, однією з ініціатив якої було утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, як відповідь на проблему неоднакового застосування судами різних юрисдикцій норм чинного законодавства у спорах з питань інтелектуальної власності, недостатність

професійної кваліфікації суддів, оскільки розгляд спорів з питань інтелектуальної власності вимагає не лише юридичних знань та знань процесуального законодавства, а й технічних знань у галузі інтелектуальної власності. Акцентовано увагу на необхідності прийняття ЗУ «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності» № 6487 від 29.12.2021, проект якого внесений до Верховної Ради. Обґрунтовано, що функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності не стане панацеєю від всіх проблем у сфері захисту прав інтелектуальної власності в Україні, однак найвагомішою його функцією стане формування єдиної сталої судової практики, з однаковим застосуванням норм чинного законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

13. Необхідність визначення правового регулювання використання цифрових технологій з елементами штучного інтелекту в Україні зумовила потребу щодо встановлення авторських прав на об’єкти, створені із використанням ШІ. Зроблено висновки, що цифрові технології з елементами штучного інтелекту можуть бути визнані суб’єктами прав інтелектуальної власності, зокрема суб’єктами авторських прав на твори, у разі, якщо відповідний об’єкт авторського права створений у співавторстві із автором – фізичною особою. Підсумовано, що такі тенденції відповідають у цілому тенденціям розвитку законодавства про ШІ штучний ЄС, зокрема проекту Закону про штучний інтелект ЄС, що запровадить уніфіковану нормативно-правову базу для ШТ. Тож з урахуванням загальноєвропейських тенденцій вбачається нагальна необхідність активного розроблення в Україні самостійної галузі права: «Право штучного інтелекту», в тому числі із належним кримінально-правовим регулюванням відповідних суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ADR and Civil Justice. URL: https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/ 2017/10/interim- report-future-role-of-adr-in-civil-justice-20171017.pdf.

2. Agreement on a Unified Patent Court. *Official Journal of the European Union* (C 175, 20.06.2013). P. 1–40.

3. Amendments adopted by the European Parliament on 14 June 2023 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonized rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts (COM (2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_EN.html.

4. Aristova I., Rezvorovich K., Sydorova E., Nesterchuk L., Kislitsyna I. Creation of an intellectual property court in Ukraine: protection of intellectual property rights in a system of economic security of a country. *Journal of security and sustainability issues*. 2020. Vol. 9. p. 362-380. http://doi.org/10.9770/jssi.2020.

5. Bolotina A. O. Criminal and legal protection of intellectual property rights in Ukraine: conceptual background and identification of the concept. *Recht der Osteuropäischen Staaten. Göttingen (Germany).* 2020. Vol. 1. P. 25–28. ISSN 2199-6245.

6. Copyright, Designs and Patents Act 1988. URL: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/contents.

7. Criminal Law. Text. Cases and materials. Fifth edition. Jonathan Herring. Oxford, United Kingdom : Oxford university press, 2012. 937 p.

8. Dihtiar A. O. Criminal Law Protection of the rights of intellectual property in the activities of The High Court of Intellectual Property. International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage»,. Arad. Romania. 2019. 25–26 January. P. 456–458.

9. Dihtiar A. O. Resolving the problem of criminal and legal protection of the rights of intellectual property in the activities of The High Court of Intellectual Property. Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення : матеріали

Міжнар. наук. –практ. конференції (м. Дніпро, 29–30 березня 2019р.). Дніпро. 2019. С. 139–142.

10. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/.

11. Intellectual Property Rights Violations. URL: https://copyrightalliance.org/wp-content/uploads/2016/09/RL34109.pdf.

12. Kostenko O. M., Bieliakov, K. I., Tykhomyrov O. O., Aristova I. V. et al. «Legal personality» of artificial intelligence: methodological problems of scientific reasoning by Ukrainian and EU experts. Springer. February 2023. AI & Soc. DOI: 10. 1007/s00146-023-01641-0. URL: https://www.springerprofessional.de/en/legal-personality-of-artificial-intelligence-methodological-prob/24008090.

13. Lisovyi A. K., Lisova N. V. Civil liability for copyright infringements on the Internet: USA and Ukrainian experience. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 2. С. 32–44.

14. Mykola Kurylo, Alyona Klochko, Nataliia Volchenko, Nataliia Klietsova and Anna Bolotina. The use of biometric technologies for bank transaction security management against the background of the international experience: Evidence from Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2021. № 16 (2). P. 47–58.

15. Official Journal of the European Union, L 150, 9 June 2023. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2023:150:TOC.

16. Oleksandr M. Kostenko, Rasim Sh. Babanly, Alyona M. Klochko, Mykola I. Lohvynenko, Anna O. Bolotina,Viktoriia V. Kuriava. To the Issue of Criminal and Legal Protection the Right of Intellectual Property on Medicines on Ukraine. *International*

Journal of Management (IJM). Tamil Nadu (India). 2020. № 11 (6). P. 1609–1617. DOI: 10.34218/IJM.11.6.2020.147

17. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of The Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) And Amending Certain Union Legislative Acts. COM/2021/206 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:52021PC0206.

18. Strafprozeßordnung, § 374. URL: https://dejure.org/gesetze/StPO/374.html.

19. U.S. Code. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text.

20. Xiong Xuanguo Intellectual Property Rights Protection through Criminal Justice in China, Current Situation and Prospects. Speech at the *Third Global Congress on Combating Counterfeiting and Piracy*. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/enforcement/en/third_global_congress/third_global_congress_ref_f.pdf.

21. Yeh, Brian T. Intellectual property rights violations: Federal civil remedies and criminal penalties related to copyrights, trademarks, and patents. CRS Report for Congress. Congressional Research Service. 2012. P. 12.

22. Андрійчук В. Г. Сучасний аспект методології наукових досліджень. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 87–94.

23. Андрушко П. П. Злочини, що посягають на право інтелектуальної власності (статті 176, 177, 229, 231 та 232 КК України). *Законодавство України: науково-практичний коментар*. 2003. № 9. С. 17–67.

24. Арістова І. В., Кузнецова М. Ю. Напрямки вдосконалення кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 1. 2023. С. 651–654.

25. Банчук О. Запровадження інституту кримінального проступку як необхідна складова реформи кримінальної юстиції. *Кримінальний кодекс України 2001 року*: *проблеми застосування і перспективи удосконалення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 13–15 квітня 2007 р.) : у 2 ч. Львів, 2007. Ч. 1. С. 189–194.

26. Бахарєва О. Проблеми кримінально-правової охорони права інтелектуальної власності (промислової власності). *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 4. с.48–52.

27. Безпалько О. В. Проблематика захисту від «інтелектуального піратства» в світі і в Україні. URL: http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8957/1/piratstvo.pdf.

28. Берзін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України : монографія / П. С. Берзін. К. : Атіка, 2005. 316 с

29. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1886 року № 995_051 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.

30. Білоус І. М. Проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35. ч. II. т. 3. с. 56–59.

31. Болотіна (Дігтяр) А. О. Запобігання кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності в Україні. *Актуальні проблеми кримінальної юстиції та підготовки правоохоронців:* матеріали науково-практичного семінару (м. Одеса, 6 листопада 2020 року). Одеса, 2020. С. 43–47.

32. Болотіна (Дігтяр) А. О. Кримінально-правова охорона права інтелектуальної власності на лікарські засоби: проблеми судового захисту. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2019. № 6. С. 36–45. URL: http://uran.inprojournal.org/article/view/188329/187672.

33. Болотіна (Дігтяр) А. О. Поняття та зміст кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності. Матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції (м. Суми, 16–20 листопада 2020 р.). Суми, 2020. С. 491.

34. Болотіна (Дігтяр) А. О. Теоретико-концептуальні основи кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні. *Порушення прав у сфері інтелектуальної власності як підстава адміністративної, кримінальної та*

цивільної відповідальності : збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 10 груд. 2019 року). Київ, 2020. С. 18–22.

35. Болотіна А. О. Зростання рівня кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності в умовах пандемії. IV Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум : матеріали форуму (м. Київ, 20-21 травня 2021 р.). Тернопіль: Вид–во «Вектор», 2021. С. 257–259.

36. Болотіна А. О. Особливості кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. *Юридичні науки: проблеми та перспективи:* матеріали міжнародної науково-практичної конференція. (м. Запоріжжя, 24–25 червня 2022 р.). Запоріжжя, 2022. С. 73–76.

37. Болотіна А. О. Протидія кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності: сучасні виклики в умовах пандемії. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри:* матеріали 4-ї Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Суми, 23 квітня 2021 р). Суми, 2021. С. 69.

38. Болотіна А. О. Тенденції забезпечення кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів і аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента (м. Суми, 14–18 листопада 2022 р.). Суми, 2022. С. 359.

39. Болотіна А.О. Реформаторські напрямки удосконалення кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Науково-практична конференція викладачів, аспірантів та студентів СНАУ. (Суми, 26–29 квітня 2022 р.). Суми, 2022. С. 247.

40. Бондаренко О. С., Доценко А. В. Кримінально-правова охорона права інтелектуальної власності: міжнародно-правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 276–279.

41. Бондаренко О. С., Кондєєв Є. С. Кримінально-правова характеристика камкордингу, кардшейрінгу та піратства як форм порушення авторського права та суміжних прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 177–179.

42. Бошицький Ю. Л. Інтелектуальна власність в сучасній Україні – актуальні питання модернізації та правового регулювання. *Часопис Київського університету права.* 2013. № 1. С. 213–217.

43. Брисковська О. М. Кримінальні проступки: позитивні та проблемні моменти в законодавстві. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/.pdf.

44. Вахонєва Т. М. Щодо визначення ознак інтелектуальної діяльності. *Право та інновації.* 2016. № 4. С. 140-144.

45. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь : Перун, 2005. 17–28 с.

46. Висновок на Проєкт Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf.

47. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий Вісник національної академії внутрішніх справ України*. 2013. № 1. С. 154-160.

48. Всесвітня конвенція про авторське право від 06.09.1952 року № 995_052. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text.

49. Гаазький акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків: від 28.11.1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_132#Text.

50. Галаган В. І. Криміналістична характеристика незаконного виготовлення, підроблення, використання або збуту незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок (ст. 216 КК України). *Часопис Національного університету «Острозька академія».* 2011. № 1. С. 1-13.

51. Галупова Л. І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Л. І. Галупова. Одеса, 2021. 207 с.

52. Галупова Л. І. Захист прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/20264,54).

53. Гороховська О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство через необережність : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2003. 18 с.

54. Гулкевич В. Д. Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав : автореф. дис. . канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. Д. Гулкевич. Львів, 2008. 20 с.

55. Гуцуляк М.Я., Костюк Л. О. Поняття, зміст та ознаки суб'єктивної сторони складу злочину. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет конференції «*Політика в сфері боротьби зі злочинністю*». Івано-Франківськ, 2014. С. 57–60.

56. Дігтяр А. О. Актуальні проблеми адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 6. С. 196-198. URL: http://www.lsej. org.ua/6_ 2017/58.pdf.

57. Дігтяр А. О. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності у діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «*Охорона та захист інтелектуальної власності в інноваційній діяльності в умовах євроінтеграційних процесів*». (м. Київ, 21 березня 2019 р.). Київ, С. 45-48.

58. Дімітров М. М. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 229 Кримінального кодексу України. *Науковий Вісник міжнародного гуманітарного університету.* 2016. № 19. С. 123-126.

59. Дорохіна Ю. А. Систематизація кримінально-правової охорони прав на об'єкти власності та об'єкти інтелектуальної власності: окремі питання розуміння. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 82.

60. Дорохіна Ю. А. Субєктивна сторона злочинів проти власності. *Юридична наука*. 2014. № 4. С. 52-58.

61. Дорохіна Ю. А., Дудоров О. О. Окремі питання систематизації кримінально-правової охорони прав на об'єкти власності та об'єкти інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 223–229.

62. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх*

справ імені Е. О. Дідоренка. 2015. Вип. 1. С. 50–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2015_1_8.

63. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2007. 34 с.

64. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінальні правопорушення проти фінансів за проєктом нового Кримінального кодексу України. *Вісник асоціації кримінального права України.* 2023. № 1. С. 93-132. DOI: https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.19.279305.

65. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

66. Єдиний Звіт про кримінальні правопорушення 2015-2019 роки: Генеральна Прокуратура України. Офіс Генерального прокурора. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820.

67. Єдиний Звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-березень 2021 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114368&libid=100820&c=edit&_c=fo.

68. Єдиний Звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2020 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/1stat.

69. Єдиний Звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-червень 2023 року. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.

70. Ємельянов С. Л. Проблемні аспекти організаційно-правового захисту банківської таємниці в Україні. *Право і безпека*. 2011. № 3. С. 194–199.

71. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: в 3 кн. 1 Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. / А. П. Закалюк. Київ. Ін Юре, 2008. 424 с.

72. Запара С. І., Кравченко І. О. Межі адміністративної та кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері прав інтелектуальної власності.

Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. Вип. 71. С. 250–257.

73. Зінченко Ю. В. Розмежування понять «банківська таємниця» та «комерційна таємниця». *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 26. С. 261–270.

74. Золота В. Л. Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності у сфері наукової діяльності в Україні : дис…канд.юр.наук : 12.00.07. Суми, 2019. 229 с.

75. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. у 4-х т. / за заг. ред. О. Д. Святоцького. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре». 1999.

76. Кваша О. О. Дотримання судом принципу справедливості при призначенні покарання за незакінчений особливо тяжкий злочин. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 335–343.

77. Кваша О. О. Суспільна небезпечність як ознака злочину: бути чи не бути у новому кримінальному законодавстві. *Міжнародний журнал «Право і суспільство».* 2019. Vol. 9. С. 35–40.

78. Кепко О. І., Кепко В. О., Стан захищеності інтелектуальної власності в Україні. URL: http://lib.udau.edu.ua/bitstream/123456789/7727/1/2021%20-%20Toronto%20-%20.

79. Кирбятєв О. О. До питання про суб'єктивну сторону кримінальних правопорушень. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Том 5, ч. 1. С. 76–79.

80. Кирилюк А. В. Відповідальність за майнову шкоду, заподіяну невиконанням умов ліцензійного договору. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 172–179.

81. Киричко В. М., Перпелиця О. І. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці: науково-практичний коментар. За заг. ред. В. Я. Тація. Харків. Право. 2010. 784 с.

82. Клочко А. М. Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні. Дис. доктор. наук. зі спец. 12.00.08 Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. 2020. 542 с.

83. Клочко А. М., Болотіна А. О. Кримінальні правопорушення у сфері захисту прав інтелектуальної власності в умовах реформування судової системи України. *Приватне та публічне право*. 2021. № 2. С. 72-77. DOI https://doi.org/10.32845/2663-56 66.

84. Клочко А. М., Болотіна А. О. Перспективи вирішення проблем кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті міжнародних зобов'язань України. Збірник наукових статей молодих учених, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету. Суми. 2020. С. 87-90

85. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Розмежування банківської та комерційної таємниці як об'єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності. *Форум права*. 2018. № 5. С. 50-58. URL: https://forumprava.pp.ua/files/050-058-2018-5-FP-Klochko,Dihtiar_7.pdf.

86. Клочко А. М., Шморгун Я. О. Стан та перспективи розвитку технологій штучного інтелекту у сфері банківської діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 4. С. 482-486.

87. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122.

88. Козирєва В. П., Гаврилішин А. П. Особливості розгляду господарських спорів у сфері інтелектуальної власності. *Юридичний вісник*. 2014. № 1. с. 11-115.

89. Компанець Є. М. Кримінально-правова характеристика злочинів про порушення прав інтелектуальної власності в Україні. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-209-8-4.

90. Конвенція про кіберзлочинність: Конвенція Ради Європи від 23.11.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.

91. Коновалова В. О. Проблеми методології галузевих наук (кримінальне право, кримінально-процесуальне право, криміналістика, судова експертиза). *Право та інновації.* 2015. № 4. с. 58–64.

92. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. URL: http://zakon3.rada.gov.ua.

93. Коротюк О. В. Особливості визначення об'єкта кримінально-правової охорони у посяганнях на об'єкти права інтелектуальної власності. Матеріали міжнародної наукової конференції «*Формування сучасної наукової думки*». 2020. Кропивницький, МЦНД. С. 180–183.

94. Коротюк О. Повторність як кваліфікуюча ознака злочинів, що посягають на об'єкти права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2020. № 2. С. 158–162. DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-158-162.

95. Костюк В. В. Кримінологічна характеристика злочинності у сфері інтелектуальної власності :дис…канд. юр. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 219 с.;

96. Костюк В. В. Причини та умови злочинності у сфері інтелектуальної власності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Том 2. С. 222–225.

97. Котикова О. І. Методологія й організація наукових досліджень: курс лекцій. Миколаїв : Видавництво МНАУ, 2017. 157 с.

98. Кохановська О. В. Основні теорії права інтелектуальної власності та їх вплив на розвиток сучасного законодавства в Україні. *Право України*. 2011. № 5. С. 52−59.

99. Кравченко І. О., Калюжна С. В. Конституційні засади кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в умовах сталого розвитку в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. с. 223–228. DOI: https://doi.org/10.32782/39221414.

100. Кравченко І. О., Кузнецова М. Ю. Актуальні питання правової охорони інтелектуальної власності в Україні в умовах сталого розвитку. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 1. С. 468–473. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.81.

101. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні URL: http://westudents.com.ua/knigi/116-ekonomchna-zlochinnst-v-ukran-kravchuk-sy.html.

102. Кримінальне право і законодавство України. Загальна частина : курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського. Київ. : Атіка, 2001. 432 с.

103. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-ге вид., переробл. і допов. Київ. : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

104. Кримінальний кодекс України :науково-практичний коментар / за заг. ред.. В. Т. Маляренка та В. В. Сташиса. Харків : ТОВ «Одіссей». 2004. С.7

105. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26, ст.131

106. Кримінально-правова охорона та захист прав інтелектуальної власності (досвід США, Сполученого Королівства Великої Британії, ФРН та Швейцарської Конфедерації). USAID. URL: http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29443.pdf.

107. Круглов О. Щодо поняття кримінального правопорушення. *Вісник пенітенціарної асоціації України.* 2021. № 2 (16). С. 24–32.

108. Курило О. М., Болотіна (Дігтяр) А. О. Теоретико-концептуальні проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 92–96. DOI https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.

109. Лавровська І. Б. Матеріальна шкода та упущена вигода в судовій практиці про злочини у сфері інтелектуальної власності. *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 7. С. 35-47.

110. Левицька Л. В. Якість кримінального закону України як показник ефективності кодифікації законодавства. *Кримінальне право та кримінальний процес.* 2009. № 2 (15). С. 31–40.

111. Литвин І. І. Кримінально-правова характеристика об’єктів злочинів у сфері права інтелектуальної власності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип 1 (10). С. 210–213.

112. Лісовий А. К. Запобігання порушенням авторського права в мережі Інтернет : дис… канд. юр. наук: 081. Київ, 2021. 251 с.

113. Ломакіна А. А. Актуальні проблеми кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. *Національний вісник Ужгородського університету.* 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 35.

114. Ломакіна А. А. Протидія злочинам проти інтелектуальної власності: загально-соціальний аспект. *Право і суспільство.* № 1. 2016. С. 198-203.

115. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків: Конвенція від 14.04.1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_134#Text.

116. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики: автореф. дис. докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право. К., 2008. 32 с.

117. Матвійчук В. К., Тарарухін С. А. Суб'єктивна сторона складу злочину: лекція. Київ : Українська академія внутрішніх справ, 1994. 36 с.

118. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М. І. Мельник. Київ, 2002. – 32 с.

119. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності щодо створення національного навчального центру інтелектуальної власності від 03.10.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_001-19#Text.

120. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. / Відомості Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17.

121. Митний кодекс України від 13.03.2012 року № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17.

122. Міжнародна конвенції з охорони нових сортів рослин від 02.12.1961 року № 995_856 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_856#Text (дата звернення: 18.04.2022 р.)

123. Мікульонок І. О. Інтелектуальна власність : навч. посіб. / 3-тє вид., переробл. і допов. Київ. : НТУУ «КПІ», 2012. 238 с. Бібліогр.: с. 228.

124. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.

125. Національна доповідь ЦСР України (липень 2017 року). URL: https://mepr.gov.ua/files/docs202017%20ukr.pdf.

126. Національна Стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період 2020–2025 роки. URL: https://drive.google.com/file/d/1oqjabxZiTempwJjaZsO1NoLt7fvP_qxj/view.

127. Негодченко О. В., Хрідочкіна А. А. Об'єктивні умови та причини, що детермінують злочини проти прав інтелектуальної власності. *Вісник АМСУ*. Серія: «Право». 2015. № 1 (14). С. 116–121.

128. Недов Р. С. Виявлення та документування злочинів у сфері інтелектуальної власності, що вчиняються в мережі Інтернет. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* Дніпропетровськ : ДДУВС, 2009. С. 307–320.

129. Нерсесян А. Охорона прав на об'єкти прав інтелектуальної власності нормами кримінального права: проблемні питання. *Судова апеляція*. 2007. № 2. С. 25–31.

130. Нерсесян А. С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності: монографія. Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління і права, 2010. 192 с.

131. Нерсесян А. С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності. Автореф. дис. канд.юр.наук.: 12.00.08. Київ. 2008. 22 с.

132. Нерсесян А. Форми захисту прав інтелектуальної власності в Україні: теоретичні аспекти. *Юридичний журнал*. 2010. №6. С. 39-40.

133. Новіков М. М. До системи правових методів боротьби зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2 ч. 2. С. 182-188.

134. Новіков О. В. Злочини проти інтелектуальної власності: поняття, види, сучасний стан та тенденції розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 234–239.

135. Новіков О. Поняття злочинності у сфері інтелектуальної власності. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 97-101.

136. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennyasudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu.

137. Панов М. І. Методологія науки як необхідна складова фундаментальних досліджень кримінального права. Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11-12 жовтня 2012 р.). Харків : Право. 2012. с. 25–31.

138. Панов М. І. Основи методології науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2 (9). С. 1–41.

139. Паризька конвенція про охорону промислової власності: Конвенція від 20.03.1883 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text.

140. Питання Комісії з правової реформи: Указ Президента України від 07.08.2019 року № 584/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019#Text.

141. Побудова ефективної системи охорони прав інтелектуальної власності: Парламентські слухання. URL: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl161219.htm.

142. Погрібний Д. І. Питання визначення правового статусу криптовалют та господарсько-правового забезпечення їх використання в Україні. *Теорія та практика правознавства.* 2018. № 2. С. 1-14.

143. Поджаренко К. Є., Світлак І. І., Скірський І. В. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинних порушень прав інтелектуальної власності : монографія. Тернопіль : Крок, 2016. 184 с.

144. Постанова Верховного Суду від 05.10.21 р. у справі № 686/17787/16-к URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100428552.

145. Постанова Верховного Суду від 28.01.2020 р. у справі № 910/10951/17. URL: https://ips.ligazakon.net/document/C018175.

146. Право інтелектуальної власності: акад. курс : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / О. П. Орлюк та ін. / за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ : Ін Юре, 2007. С. 62.

147. Про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС: Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/790від 17 квітня 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text/.

148. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI. URL**:** https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text.

149. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № № 2258-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text.

150. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 5-6, ст.30.

151. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text.

152. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів: Закон України від 19.09.2019 № 111-IX.

153. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних: Закон України від 15.12.2021 р. № 3565.

154. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 17, ст.71.

155. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав» від 01.12.2022.

156. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text.

157. Про Державну митну службу України: Положення затверджене Указом Президента України від 29.11.1996 р. № 1145/96. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1145/96.

158. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text.

159. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України. Закон України від 01.04.2022 № 2174-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text.

160. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text.

161. Про наукову і науково технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. URL: № 848-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text.

162. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 3З- УІІІ // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.

163. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування: Закон України від 17.01.2002 р. № 2953-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 17. ст.121.

164. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 7. ст. 32.

165. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 7. ст. 36.

166. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів: Закон України від 05.11.1997 р. № 621/97-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1998. № 8. ст. 28.

167. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 р. 3688-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 7. ст. 34.

168. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21.04.1993 р. № 3116-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 21. ст.218.

169. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. № 611. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text.

170. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 року № 1591-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text.

171. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

172. Про правову охорону географічних зазначень : Закон України від 16.06.1999 р. № 752-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 32. ст.267.

173. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 01.05.2023 року № 254/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/2023#Text.

174. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII**.** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text.

175. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text.

176. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text.

177. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду від 31.03.1995 р. № 4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text.

178. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.06.2016 р. № 402-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-%D1%80#Text.

179. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text.

180. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами від 13.03.2022 року № 2911-IX. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39211.

181. Проект Закону про обіг криптовалюти в Україні від 02.09.2019 року № 2679-VIII. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.

182. Проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні від 02.09.2019 р. № 2679-VIII. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710.

183. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю : монографія. Харків : Ксілон, 2008. 202 с.

184. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*. 2017. № 4. С. 106–115. DOI: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.4(23). 273130.

185. Розвиток української судової практики в IP-спорах проаналізувала суддя Верховного Суду Ірина Колос. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1406403/.

186. Романюк І. Інтелектуальна власність: кримінально-правові аспекти дослідження. URL: http://ena.lp.edu.ua/.

187. Романюк І. М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність в Україні. Дис. на здоб. наук. ступ. к.ю.н.. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2018. 238 с.

188. Романюк І. М. Правова природа інтелектуальної власності, як об’єкта кримінально-правової охорони. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2009. № 3. С. 1-10.

189. Романюк І.М. Інтелектуальна власність: кримінально-правові аспекти дослідження. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*: зб. наук. праць з юридичних наук. 2016. Вип. 15. с. 119–124.

190. Ситницький М.В. Характерні ознаки комерційної таємниці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2013. Вип. 23. С. 262–266.

191. Слуцька Т. І. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2010. –20 с.

192. Станкевич Ю. В. Кримінально-правова охорона та вплив механізму її функціонування на правовідносини у сфері інтелектуальної власності. *Юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 195–201.

193. Стокгольмська конвенція з інтелектуальної власності (1967 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text.

194. Стрєльцов Є. Л. Суб’єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 160-169.

195. Таран О. В., Гавловський В. Д. Захист інтелектуальної власності в мережі Інтернет. *Інформація і право*. 2020. № 4. С. 73-81.

196. Тацій В. Я. Десять років чинності Кримінального кодексу України: здобутки та шляхи вдосконалення. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн* : матеріали міжнар. наук.- практ. конф., (м. Харків, 13–14 жовт. 2011 р.) / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2011. С. 32–35.

197. Тацій В. Я., Пономаренко Ю. А. Об’єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 207–210. DOI: https://doi.org/10.21564/2311- 9640.2022.18.267697.

198. Топчій В. В. Авторське і суміжні права: кримінально-правова охорона. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Том 2. С. 248–251.

199. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої від 27.06.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

200. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.

201. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. № 787-IQ. Сборник законодательных актов Азербайджанской Республики. 2000. № 4. Ст. 251.

202. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 1 октября 1997 г. № 68. Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики. 1998. № 7. Ст. 229.

203. Уголовный кодекс Латвийской Республики от 8 июля 1998 г. URL: http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424.

204. Уголовный кодекс Литовской Республики от 26 сентября 2000 г. № VIII1968. URL: http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243877.

205. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 г. № 985. *Monitorul Oficial*. 2009. № 72–74. Ст. 195.

206. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 г. № 154. Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 1998. № 9. Ст. 68.

207. Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 г. № 2012-XII. Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан. 1995. № 1/.

208. Уголовный кодекс Туркменистана от 12 июня 1997 г. № 222-I. Ведомости Меджлиса Туркменистана. 1997. № 2. Ст. 9.

209. Українське кримінальне право. Загальна частина : [підруч.] / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

210. Ульянова Г. О., Колодін Д. О. Кримінально-порівняльне дослідження законодавства України і ФРН в сфері захисту інтелектуальної власності. *Київський часопис права.* 2022. № 1. С. 163-167.

211. Ус О. В. Кримінально-правовий вплив: сутність і зміст. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 10–11 жовт. 2013 р.). Харків, 2013. С. 213–217.

212. Ухвала Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21.02.12 р. у справі № 5-652км12 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/21607788.

213. Ухвала Жовтневого суду м. Маріуполя від 16.03.17 р. у справі № 263/1426/17 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/65368524.

214. Филь Р. С. Кримінально-правова охорона прав на об'єкти промислової власності в зарубіжних країнах. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 3 (79). С. 102–111.

215. Хавронюк М. І. Помилки у законах воєнного часу щодо змін Кримінального кодексу України. 2022. URL: https://uplan.org.ua/pomylky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksuukrainy/.

216. Хавронюк М. Проступок, його сутність і порядок досудового розслідування та судового розгляду: новітні середньоазійські підходи у порівнянні із вже відомими. *Право України*. 2020. № 02. С. 19.

217. Харитонова О. І. Відносини та правовідносини інтелектуальної власності: до проблеми співвідношення. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1239996.

218. Харченко В. Б. Кримінально-правова охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні: перспективи розвитку та гармонізації з європейським законодавством: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / В. Б. Харченко. Харків, 2011. 36 с.

219. Харченко В. Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні: монографія. Харків. ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2011. С. 24.

220. Харченко В. Б. Проблеми змішаної (складної, подвійної) форми вини та кваліфікація кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-091-9-17. С. 453-480.

221. Хрідочкіна А. А. До питання про формулювання поняття «предмет злочинів проти інтелектуальної власності». *Право і суспільство*. 2013. № 1. С. 122–128.

222. Хрідочкіна А. Ознаки та зміст поняття «злочини проти права інтелектуальної власності». *Публічне право*. 2013. № 3. С. 343–348.

223. Цивільне право: підручник : у 2 т. / Борисова В. І., Баранова Л. М., Бєгова Т. І. та ін. ; за ред. Борисової В. І., Спасибо-Фатєєвої І. В., Яроцького В. Л. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с.

224. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

225. Шаповалова А. О., Запотоцька О. В., Гуржій А. В. Правовий захист об'єктів інтелектуальної власності в умовах воєнного стану: збереження та безпека інновацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 642–645.

226. Шаренко М.С. Правове регулювання криптовалют в Україні. URL: http://afl.org.ua/2017/10/27/voronovski-chitannya-2017-zbirnik-tez/.

227. Шевченко А. І. Щодо проєкту стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022–2030 рр. ISSN 2710 – 1673 *Artificial Intelligence* 2022. № 1. URL: https://www. slyusar.kiev.ua/AI_2022-1-1_ua.pdf.

228. Шевчук Т. А. До питання про необхідність внесення змін до кримінального законодавства України в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Вісник кримінологічної Асоціації України.* 2023. № 1. С. 42–49. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2023.1.03.

229. Шумило М. Є. Процесуальний детермінізм vs детермінізму матеріального: до якого правого берегу пристати? *Юридична Україна*. 2020. № 12. С. 51-52.

230. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією збоку РФ: Рішення Ради суддів України від 24.02.2022 р. № 9. URL: https://rsu.gov.ua/en/news/opublikovano-risenna-rsu-sodo-vzitta-nevidkladnih-zahodiv-dla-zabezpecenna-stalogo-funkcionuvanna-sudovoi-vladi-v-ukraini.

231. Яцишин М. М., Крисюк Ю. П. Проблеми співвідношення кримінально-правового впливу та покарання. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15987/1/% B2.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А
Суб’єкти протидії кримінальним правопорушення проти прав інтелектуальної власності

Міжнародні (наддержавні урядові та неурядові) суб'єкти протидії	• Всесвітня організація інтелектуальної власності • Офіс з інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO), • Європейське патентне відомством (EPO) та • Офіс з патентів та торговельних марок США (USPTO), • національні IP офіси іноземних країн;
Державні суб'єкти	• Президент України • Верховна Рада України • Кабінет Міністрів України • Національна поліція України • Служба безпеки України • Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ) • Вищий суду з питань інтелектуальної власності
Суб'єкти громадянського суспільства	• ВНЗ • підприємства, установи, організації (не залежно від підпорядкованості та форми власності, їхні посадові та службові особи) • громадські організації (Об'єднання підприємств «Український альянс по боротьбі з підробками та піратством» (УАПП) • Громадська організація «Національна асоціація патентних повірених України» • Всеукраїнська громадська організація "Асоціація адвокатів України" • Громадська організація «Клуб інтелектуальної власності» • Громадська організація «Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності»)

ДОДАТОК Б

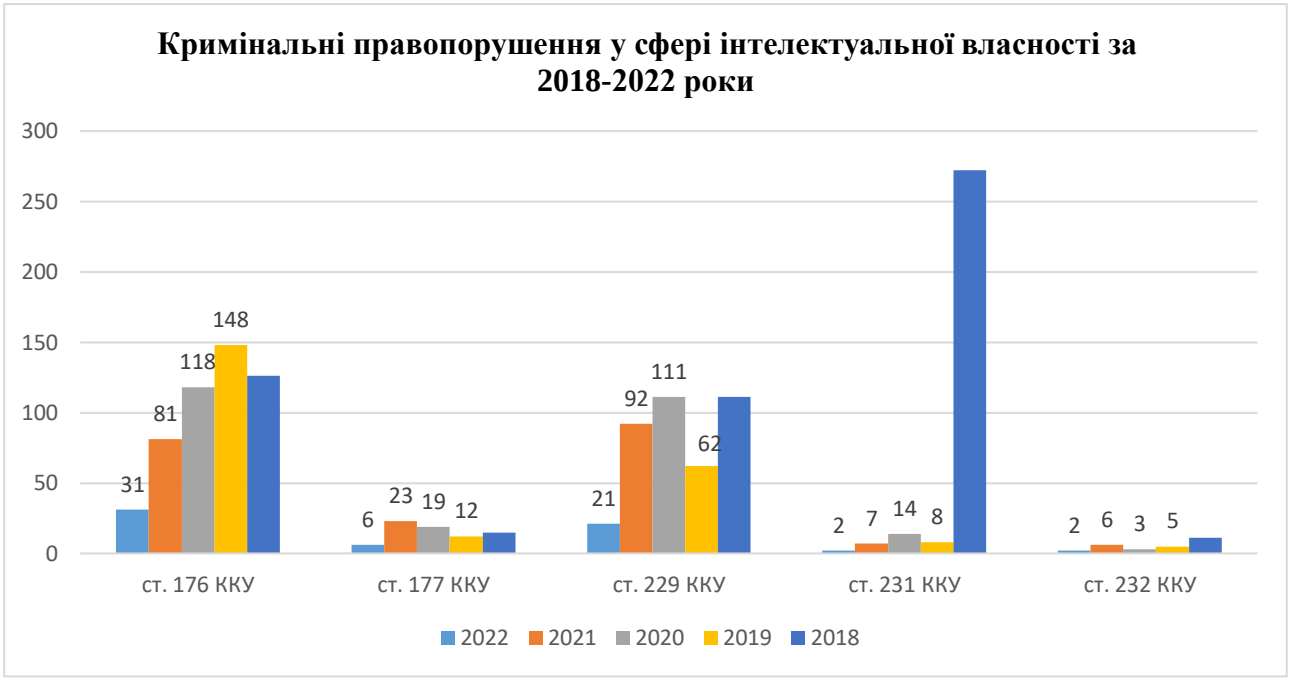
Кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності за 2018-2022 роки
300
250
200
150
100
50
0
31
81
118
148
6
23
19
12
21
92
111
62
2
7
14
8
2
6
3
5
ст. 176 ККУ
ст. 177 ККУ
ст. 229 ККУ
ст. 231 ККУ
ст. 232 ККУ
2022
2021
2020
2019
2018

ДОДАТОК В

Питома вага окремих видів кримінальних правопорушень, вчинених за досліджуваними статтями у 2018 році

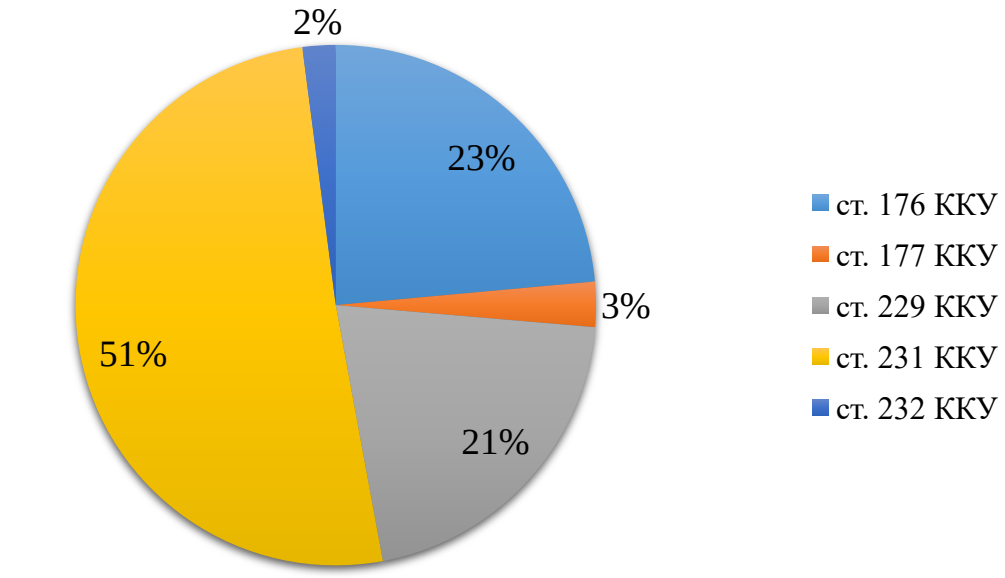

ДОДАТОК Г

Питома вага окремих видів кримінальних правопорушень, вчинених за досліджуваними статтями у 2022 році

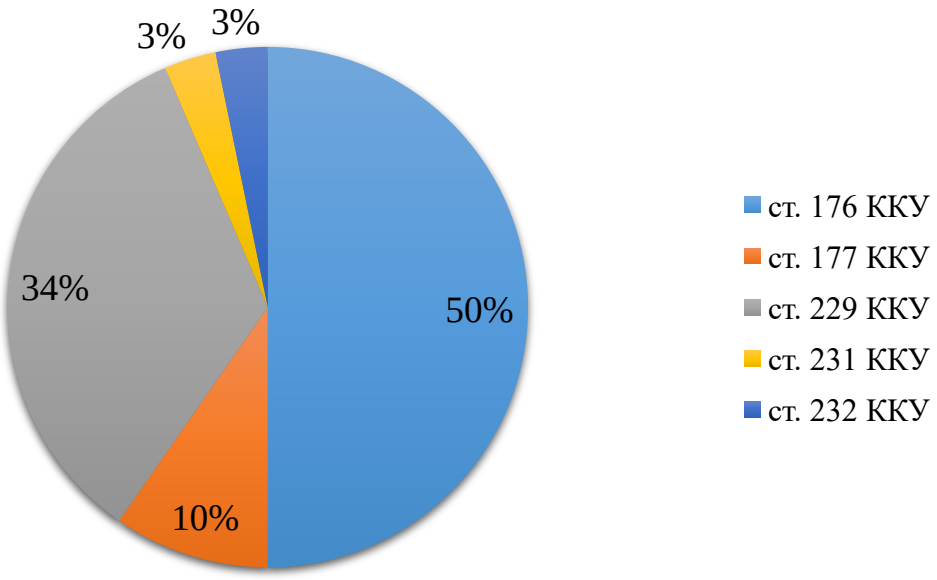

ДОДАТОК Ґ

Модель Розділу VII-1 КК України «Кримінальні правопорушення проти прав інтелектуальної власності»

Стаття 233[1] (Ст. 176). *Порушення авторського права і суміжних прав*

1. Незаконне відтворення, використання та розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, інших творів, а так само незаконне відтворення, використання та розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, камкординг, кардшейрінг або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, а також фінансування таких дій, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, -

караються штрафом від трьохсот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, з використанням медіа, інформаційної системи чи мережі Інтернет, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, -

караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, -

караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Стаття 233[2] (Ст. 177). *Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок,* ***напівпровідникові вироби****, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію [1]*

1. Незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, **напівпровідникових виробів**, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, привласнення авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, -

караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, -

караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, -

караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Стаття 233[3] (Ст. 229). *Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару [2]*

1. Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, або інше умисне

---

[1] Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26, ст.131

[2] Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26, ст.131

порушення права на ці об’єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, -

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, -

караються штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, -

караються штрафом від десяти тисяч до п’ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Стаття 233[4] (Ст. 231). *Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять* ***комерційну таємницю***

Умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб’єкту господарської діяльності, -

караються штрафом від трьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 233[5] (Ст. 232). *Розголошення* ***комерційної таємниці***

Умисне розголошення комерційної таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв’язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб’єкту господарської діяльності, -

карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

ДОДАТОК Д

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Клочко А. М., Болотіна А. О. Кримінальні правопорушення у сфері захисту прав інтелектуальної власності в умовах реформування судової системи України. *Приватне та публічне право*. № 2. 2021. С. 72-77. DOI https://doi.org/10.32845/2663-56 66. 2021.2.13 *(здобувачем проведено диференціацію кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності, зокрема між злочинами та кримінальними проступками; надано оцінку процесам реформування судової системи України та актуальності утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності; проаналізовані дефініції «кримінальне правопорушення проти інтелектуальної власності» та виділено його компоненти»; проведено систематизацію кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності у чинному КК Україні та акцентовано на ключових недоліках кримінально-правової охорони вказаного виду суспільних відносин);*

2. Mykola Kurylo, Alyona Klochko, Nataliia Volchenko, Nataliia Klietsova and Anna Bolotina. The use of biometric technologies for bank transaction security management against the background of the international experience: Evidence from Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2021. 16(2). P. 47-58. Doi:10.21511/bbs. 16(2).2021.05 (наукометрична база даних Scopus). *Здобувачем аргументовано, що зарубіжний досвід моделювання кримінально-правових норм може бути використаний законодавцем на національному рівні для вирішення дискусійних питань щодо притягнення до відповідальності осіб в частині охорони прав їх інтелектуальної власності, якщо певні винаходи із застосуванням біометричних технологій сприяють ідентифікації особи);*

3. Курило О.М., Болотіна (Дігтяр) А. О. Теоретико-концептуальні проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні. *Приватне та публічне право*. № 1. 2020. С. 92-96. DOI https://doi.org/10.32845/2663-5666. 2020. 1.19. *(здобувачем обґрунтовано позицію, що у ст. 231 та 232 КК*

України комерційна та банківська таємниці не являються тотожними поняттями, навіть з урахуванням того, що є предметами зазначених вище кримінальних правопорушень. Тому і об'єкти відповідних діянь (суспільні відносини, що їх утворюють є абсолютно різними) і не можуть охоплюватися єдиною кримінально-правовою нормою, оскільки це є не коректним з точки зору конструкції самих кримінально-правових норм);

4. Болотіна (Дігтяр) А. О. Кримінально-правова охорона права інтелектуальної власності на лікарські засоби: проблеми судового захисту. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 6. 2019. С. 36-45. DOI: https://doi.org/10.33731/62019.188329.

5 . Клочко А.М., Дігтяр А.О. Розмежування банківської та комерційної таємниці як об'єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності». *Форум права*. № 5. 2018 р. С. 50-58. DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.25279366. *(здобувачем проаналізовано перспективи вирішення проблеми кримінально-правової охорони банківської та комерційної таємниці, проведено дискусію щодо предметів та об'єктів кримінально-правових норм, передбачених ст. 231 та 232 КК України; встановлено, що комерційна таємниця є об'єктом права інтелектуальної власності, а поняття банківської таємниці за своєю сутністю охоплює значно ширше коло відомостей, ніж комерційна таємниця; уточнено, які види відомостей належать до банківської, а які до комерційної таємниці; висловлено пропозицію щодо необхідності розроблення та прийняття в Україні нормативно-правового акту щодо охорони комерційної таємниці).*

6. Дігтяр А.О. Актуальні проблеми адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 6. 2017. С. 196-198. URL: http://www.lsej. org.ua/6_ 2017/58.pdf.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Клочко А. М., Болотіна А. О. Перспективи вирішення проблем кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті міжнародних зобов'язань України. *Збірник наукових статей молодих учених, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету*. Суми. 2020. С. 87-90 *(здобувачем акцентовано на необхідності приведення у відповідність окремих дефініцій кримінально-правових норм щодо захисту прав інтелектуальної власності, що застосовується у чинному КК України. Зокрема мова йде про ст. 177 КК України, у якій використано термін «топографія інтегральної мікросхеми», який натомість замінено терміном «компонування напівпровідникових виробів» у відповідних положеннях ст. 420 ЦК України).*

2. Дігтяр А.О. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності у діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Охорона та захист інтелектуальної власності в інноваційній діяльності в умовах євроінтеграційних процесів».* (Київ, 21 березня 2019 р.). Київ. С. 45-48.

3. Dihtiar A.O. Criminal Law Protection of the rights of intellectual property in the activities of The High Court of Intellectual Property. International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage»,. Arad. Romania. 25-26 January, 2019. P. 456-458.

4. Dihtiar A.O. Resolving the problem of criminal and legal protection of the rights of intellectual property in the activities of The High Court of Intellectual Property. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення*: матеріали міжнародно-практичної конференції (м. Дніпро, 29-30 березня 2019р.). Дніпрою 2019. С. 139-142.

5. Болотіна (Дігтяр) А. О. Теоретико-концептуальні основи кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні. *Порушення прав у сфері інтелектуальної власності як підстава адміністративної, кримінальної та цивільної відповідальності*: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 10 груд. 2019 року). Київ, 2020. С. 18-22.

6. Болотіна (Дігтяр) А. О. Поняття та зміст кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності: матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента (Суми, 16-20 листопада 2020 року). Суми, 2020. С. 491.

7. Болотіна (Дігтяр) А. О. Запобігання кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності в Україні. *Актуальні проблеми кримінальної юстиції та підготовки правоохоронців:* матеріали науково-практичного семінару (м. Одеса, 6 листопада 2020 року). Одеса. 2020. С. 43-47.

8. Болотіна А. О. Зростання рівня кримінальних правопорушень проти прав інтелектуальної власності в умовах пандемії. *IV Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум:* матеріали форуму (м. Київ, 20-21 травня 2021 р.). Видавництво «Вектор». Тернопіль. 2021. С. 257-259.

9. Болотіна А. О. Протидія кримінальним правопорушенням проти прав інтелектуальної власності: сучасні виклики в умовах пандемії. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри:* матеріали 4-ї Міжнародної науково-практичної конференції. (Суми, 23 квітня 2021 р). Суми. 2021. С. 69.

10. Болотіна А.О. Реформаторські напрямки удосконалення кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Матеріали науково-практично конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (26-29 квітня 2022 р.). Суми, 2022. – 327 с. С. 247.

11. Болотіна А. О. Особливості кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: матеріаллт міжнародної науково-практичної конференція. (Запоріжжя. 24-25 червня 2022 р.), Запоріжжя. 2022. С. 73-76.

12. Болотіна А. О. Тенденції забезпечення кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів і аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента (м. Суми, 14-18 листопада 2022 р.). Суми. 2022. С. 359.

Свідоцтва про реєстрацію авторського права на твори, в яких опубліковані результати дисертації:

1. Свідоцтво на наукову статтю «Кримінальні правопорушення у сфері захисту прав інтелектуальної власності в умовах реформування судової системи України». *Літературний письмовий твір наукового характеру.* Свідоцтво № 108190 зареєстровано 23.09.2021. Автори: Клочко А.М., Болотіна А.О.

2. Свідоцтво на наукову статтю «Теоретико-концептуальні проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні». *Літературний письмовий твір наукового характеру.* Свідоцтво №102458 зареєстровано 10.02.2021. Автори: Курило О. М., Болотіна А. О.

3. Свідоцтво на наукову статтю «Кримінально-правова охорона права інтелектуальної власності на лікарські засоби: проблеми судового захисту». *Літературний письмовий твір наукового характеру.* Свідоцтво № 96149 зареєстровано 18.02.2020. Автор: Болотіна А.О.

4. Свідоцтво на наукову статтю «Актуальні проблеми адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності». *Літературний письмовий твір наукового характеру.* Свідоцтво № 89130 зареєстровано 30.05.2019. Автор Дігтяр А.О.

5. Свідоцтво на наукову статтю «Розмежування банківської та комерційної таємниці як об'єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності». *Літературний письмовий твір наукового характеру.* Свідоцтво № 89128 зареєстровано 30.05.2019. Автори: Клочко А. М., Дігтяр А. О.

*Наукові праці наукових періодичних виданнях інших держав***:**

1. Oleksandr M. Kostenko, Rasim Sh Babanly, Alyona M. Klochko, Mykola I. Lohvynenko, Anna O. Bolotina,Viktoriia V. Kuriava. To the Issue of Criminal and Legal Protection the Right of Intellectual Property on Medicines on Ukraine. *International Journal of Management (IJM)*. Tamil Nadu (India). 2020. 11(6). Pp. 1609-1617. DOI: 10.34218/IJM.11.6.2020.147 *(здобувачем встановлено, що судовий захист прав інтелектуальної власності має значні проблеми в аспекті практичної реалізації захисту відповідних прав, оскільки прямий доступ до правосуддя у питаннях*

захисту прав інтелектуальної власності, в тому числі таких об'єктів, як ліки, відсутній через неможливість функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Наголошено, щодо утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності як спеціалізованого суду призвели до низки проблем та протиріч у чинних законодавчих нормативно-правових актах, що майже два роки не дозволяє зазначеному суду розпочати своє функціонування. Визначено, що у межах науки кримінального права потребується подальше активне дослідження об'єктів права інтелектуальної власності як об'єктів кримінально-правової охорони з метою забезпечення їх належного захисту кримінально-правовими засобами).

2. Bolotina A. O. Criminal and legal protection of intellectual property rights in Ukraine: conceptual background and identification of the concept. *Recht der Osteuropäischen Staaten.* Göttingen (Germany). 2019. Vol.4. P. 25-28. ISSN 2199-6245.

ДОДАТОК Е

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Сумського національного аграрного університету

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-педагогічної
та навчальної роботи
Сумського національного аграрного
університету, д. б. н., професор
_____ *Ігор КОВАЛЕНКО*
_____2023 року

АКТ
впровадження результатів дисертаційної роботи
аспірантки 4 року навчання Болотіної Анни Олексіївни
у навчальний процес кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету

Основні положення дисертаційного дослідження Болотіної Ан Олексіївни виконаного на здобуття наукового ступеня доктора філософії спеціальністю 081 «Право» на тему «Кримінально-правова охорона пр інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні» впровадж в навчальний процес при викладанні навчальних дисциплін «Кримінал право», «Порівняльне кримінальне право» на кафедрі міжнародних відно Сумського національного аграрного університету.

Акт впровадження обговорений та схвалений на засіданні Вченої ра юридичного факультету Сумського національного аграрного університе (Протокол № 14 від 8 травня 2023 року).

Зав. кафедри міжнародних відносин — Наталія ВОЛЧЕНКО

Декан юридичного факультету, к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права — Олег РОГОВЕНКО

ДОДАТОК Є

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Сумського місцевого центру
з надання безоплатної вторинної
правової допомоги
Трошечко В.В.

АКТ

впровадження у діяльність Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії, Ph.D. in Law), аспіранта кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету Дігтяр Анни Олексіївни на тему: *«Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні»*

22 грудня 2018 року **м. Суми**

Комісія в складі:
- Головуючого: заступника директора Сумського місцевого центру надання безоплатної вторинної правової допомоги Н.П. Шестерніна;
  та членів комісії:
- Начальник відділу представництва Ю. В. Іваненко;
- Начальник відділу правової інформації та консультації О. А. Ярем:

склала цей акт з приводу впровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії, Ph.D. in Law), аспіранта кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету Дігтяр Анни Олексіївни на тему: *«Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні»*.

Результати дисертаційного дослідження з питань кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні, становлять наукову та практичну цінність для діяльності та практики надання безоплатної вторинної правової допомоги Сумським місцевим центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги з питань захисту прав інтелектуальної власності, з урахуванням сучасних тенденцій та становлення інституту судового захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Результати проведеного дослідження використовувалися при розробці звітно-інформаційних, рекомендаційних документів Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, згідно компетенції.

Голова комісії:

Заступник директора Н. П. Шестерніна

Члени комісії:

Начальник відділу представництва Ю. В. Іваненко

Начальник відділу правової
інформації та консультації О. А. Ярем:

ДОДАТОК Ж

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність територіального управління ДСА в Сумській області

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник територіального управління державної судової адміністрації в Сумській області

_____ В.А. Кібець

18 лютого 2021 р.

АКТ

впровадження у діяльність впровадження у діяльність територіального управління державної судової адміністрації в Сумській області

дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії, Ph.D. in Law), аспіранта кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету Болотіної Анни Олексіївни на тему: *«Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні»*

17 лютого 2021 року **м. Суми**

Комісія в складі:

завідувача сектору організаційного забезпечення діяльності судів та судової статистики Максименко О.М., головного спеціаліста сектору організаційного забезпечення діяльності судів та судової статистики Шейни М.С., провідного спеціаліста сектору організаційного забезпечення діяльності судів та судової статистики Шевченко М.М.

склала цей акт з приводу впровадження в практичну діяльність дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії, Ph.D. in Law), аспіранта кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету Болотіної Анни Олексіївни на тему: *«Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні»*

Результати дисертаційного дослідження з питань кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні в контексті створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, становлять наукову та практичну цінність для діяльності територіального управління державної судової адміністрації в Сумській області, особливо, положення щодо організаційно-правового, матеріального, фінансового, інформаційного забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності,

зокрема у таких напрямках діяльності, як створення належної інформаційної інфраструктури у галузі охорони інтелектуальної власності, забезпечення гармонізації та уніфікації національного правового забезпечення сфери інтелектуальної власності, інформаційного забезпечення наукової, освітньої та просвітницької діяльності, розробка та забезпечення виконання в межах повноважень міжнародних договорів з питань інтелектуальної власності, прогнозування розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні, розробка пропозицій щодо формування національної стратегії сфери інтелектуальної власності, визначення її пріоритетних напрямків.

Статистичні дані, які щороку наводяться Офісом Генерального Прокурора, свідчать про щорічне зростання кримінальних правопорушень (проступків/злочинів) проти прав інтелектуальної власності. Така ситуація вимагає посилення всіх можливих заходів кримінально-правової протидії та запобігання вказаним правопорушенням. Більше того, Україна навіть на міжнародному рівні за рейтингами міжнародних інституцій, зокрема Міжнародного альянсу інтелектуальної власності протягом багатьох років зберігає свій статус порушника прав інтелектуальної власності, що значно підриває імідж нашої держави. Загальна система протидії та запобігання кримінальним правопорушення проти прав інтелектуальної власності, перш за все, має базуватися на нормативно-правових здобутках кримінального законодавства. Тому теоретичне вирішення проблем розуміння кримінального правопорушення проти прав інтелектуальної власності є прямим фактором протидії цим правопорушенням.

Результати проведеного дослідження використовувалися при розробці звітно-інформаційних, рекомендаційних, фінансових та правових документів, згідно компетенції.

Голова комісії: *Максименко О.М.*

Члени комісії: *Шейна М.С.*

Шевченко М.М.

ДОДАТОК З

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

NATIONAL ACADEMY OF LEGAL SCIENCES OF UKRAINE
Scientific Research Institute of Intellectual Property

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор інституту, к.ю.н.
_____ О. Ф. Дорошенко

АКТ впровадження

у діяльність Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України
результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії, Ph.D. in Law), аспіранта кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету Болотіної Анни Олексіївни на тему: *«Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні»*

м. Київ **«25» березня 2021 року**

Комісія у складі: д.ю.н., професора, член-кореспондента НАПрН України, Заслуженого юриста України Мироненко Н.М. — голова комісії, та к.ю.н. Шабаліна А.В., к.т.н., доцента Дорожка Г.К. — членів комісії

склала цей акт з приводу впровадження в практичну діяльність дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії, Ph.D. in Law), аспіранта кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету Болотіної Анни Олексіївни на тему: *«Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в контексті судової реформи в Україні»*

Результати дисертаційного дослідження з питань кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні в контексті створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, становлять наукову та практичну цінність для діяльності Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, зокрема у таких напрямках діяльності, як створення належної інформаційної інфраструктури у галузі охорони інтелектуальної власності, забезпечення гармонізації та уніфікації національного правового забезпечення сфери інтелектуальної власності, інформаційного забезпечення наукової, освітньої та просвітницької діяльності, розробка та

Україна, 03150, Київ-150, вул. К. Малевича, 11
IBAN UA908201720313221001201014735
Банк: ДКС України, м. Київ, МФО 820172,
ЄДРПОУ 25882308

Ukraine, 03150, Kyiv-150, 11 Kazimira Malevicha St.
Tel./fax: 200-08-76, 228-22-16 (accounts dept.)
letter@i.kiev.ua, www.ndiiv.org.ua

забезпечення виконання в межах повноважень міжнародних договорів з питань інтелектуальної власності, прогнозування розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні, розробка пропозицій щодо формування національної стратегії сфери інтелектуальної власності, визначення її пріоритетних напрямків.

Статистичні дані, які щороку наводяться Офісом Генерального Прокурора, свідчать про щорічне зростання кримінальних правопорушень (проступків/злочинів) проти прав інтелектуальної власності. Така ситуація вимагає посилення всіх можливих заходів кримінально-правової протидії та запобігання вказаним правопорушенням. Більше того, Україна навіть на міжнародному рівні за рейтингами міжнародних інституцій, зокрема Міжнародного альянсу інтелектуальної власності протягом багатьох років зберігає свій статус порушника прав інтелектуальної власності, що значно підриває імідж нашої держави. Загальна система протидії та запобігання кримінальним правопорушення проти прав інтелектуальної власності, перш за все, має базуватися на нормативно-правових здобутках кримінального законодавства. Тому теоретичне вирішення проблем розуміння кримінального правопорушення проти прав інтелектуальної власності є прямим фактором протидії цим правопорушенням.

Результати проведеного дослідження використовувалися при розробці звітно-інформаційних, рекомендаційних документів Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України згідно компетенції.

Голова комісії: **Н.М. Мироненко**

Члени комісії: **А.В. Шабалін**

Г.К. Дорожко

ДОДАТОК И

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір (наукову статтю) в межах теми дисертаційного дослідження

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 89128

Наукова стаття "Розмежування банківської та комерційної таємниці як об'єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності"

(вид, назва твору)

Автор(и) Клочко Альона Миколаївна, Дігтяр Анна Олексіївна

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Твір оприлюднено Опублікування: Клочко А. М., Дігтяр А. О. Розмежування банківської та комерційної таємниці як об'єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності // Форум права. - 2018. - № 5. - С. 50-58.

(відомості про факт і дату оприлюднення твору)

Дата реєстрації 30.05.2019

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД 37511855

МП

Державний секретар Міністерства економічного розвитку і торгівлі України О. Ю. Перевезенцев

ДОДАТОК І

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір (наукову статтю) в межах теми дисертаційного дослідження

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 89130

Наукова стаття "Актуальні проблеми адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності"

(вид, назва твору)

Автор(и) **Дігтяр Анна Олексіївна**

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Твір оприлюднено **Опублікування:: Дігтяр А.О. Актуальні проблеми адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності // Юридичний науковий електронний журнал. - 2017. - № 6. - С. 196-198.**

(відомості про факт і дату оприлюднення твору)

Дата реєстрації 30.05.2019

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД 37508596

Державний секретар Міністерства економічного розвитку і торгівлі України О. Ю. Перевезенцев

УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА

ПК «Україна». Зам. 19-2001. 2019 р. І кв.

ДОДАТОК Й

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір (наукову статтю) в межах теми дисертаційного дослідження

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 96149

Стаття "Кримінально-правова охорона права інтелектуальної власності на лікарські засоби: проблеми судового захисту"

(вид, назва твору)

Автор(и) Болотіна Анна Олексіївна (Дігтяр)

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Дата реєстрації 18.02.2020

Ідентифікаційний код 37508596

Заступник Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України Д. О. Романович

ДОДАТОК К

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір (наукову статтю) в межах теми дисертаційного дослідження

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 102458

Стаття «Теоретико-концептуальні проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні»

(вид, назва твору)

Автор(и) **Курило Олексій Миколайович, Болотіна Анна Олексіївна (Дігтяр)**

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Твір оприлюднено: **Опублікування: Курило О. М., Болотіна (Дігтяр) А. О. Теоретико-концептуальні проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні // Приватне та публічне право. - 2020. - № 1/2020. - с. 92-96.**

(відомості про факт і дату оприлюднення твору)

Дата реєстрації 10 лютого 2021 р.

Генеральний директор
Державного підприємства
«Український інститут
інтелектуальної власності» **Андрій КУДІН**

«УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ» Ідентифікаційний код 31032378

ДОДАТОК Л

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір (наукову статтю) в межах теми дисертаційного дослідження

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 108190

Стаття «Кримінальні правопорушення у сфері захисту прав інтелектуальної власності в умовах реформування судової системи України»

(вид, назва твору)

Автор(и) **Клочко Альона Миколаївна, Болотіна Анна Олексіївна (Дігтяр)**

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Дата реєстрації 23 вересня 2021 р.

Т.в.о. Генерального директора Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» **Петро ІВАНЕНКО**

«УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ» Ідентифікаційний код 31032378

УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА

ДОДАТОК М

Сертифікат

Сертифікат № HR 9247 від 16 травня 2019р. Про успішне проходження міжнародної програми стажування на тему: «Єдиний освітній простір: Україна-ЄС». Навантаження: аудиторна робота - 50 год., самостійна робота -100 год, 5 (п’ять) кредитів ECTS. Результат іспиту: Відмінно А.

Організаційний комітет:

Люблінський католицький університет Івана Павла II (Польща)
Пулський Університет імені Юрая Добріле (Хорватія)
Університет державної фіскальної служби України (Україна)
Глобальний міжнародний проект «Active Profectum» (Хорватія)
Центр стратегічних інновацій та прогресивного розвитку (Україна)
Український науково-дослідний інститут сходознавства (Україна)

ДОДАТОК Н

ДНУ «Український інститут
науково-технічної експертизи та інформації»

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Болотіна
Анна Олексіївна

прослухала онлайн-семінар з підвищення кваліфікації на тему
«Цілі сталого розвитку: проблеми впровадження та завдання для сфери науки, технологій та інновацій»
(2 акад. год.)

Спікер – *Людмила Мусіна*

2.11.2021

Директор УкрІНТЕІ
В.В. Камишин